

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ  
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ



**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**Η διερεύνηση του βαθμού φορολογικής ηθικής και  
συμμόρφωσης των παραγωγικών τάξεων στην Ελλάδα  
του 2016**

**ΠΑΤΡΙΝΟΥ ΝΙΚ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ  
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΧΡ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ**

**ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ  
ΣΜΑΡΑΪΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ**

**ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2017**

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της φοίτησής μας στο τμήμα Λογιστικής της σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του ΤΕΙ Μεσολογγίου.

Ο κύριος λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε το παρόν θέμα είναι η μεγάλη επίπτωση που έχουν στην οικονομία η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή. Ειδικά την παρούσα περίοδο της κρίσης, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής έχει πολύ μεγάλη σημασία για την ανάκαμψη της οικονομίας και για την αντιμετώπιση του προβλήματος του δημόσιου χρέους. Θα είχε επομένως ενδιαφέρον μια έρευνα που θα ασχολούνταν με την μελέτη της φορολογικής ηθικής και συμμόρφωσης των παραγωγικών τάξεων και τον έλεγχο των παραγόντων που την επηρεάζουν, καθώς και τις ενέργειες που το κράτος μπορεί να προωθήσει για το σκοπό αυτό. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να βοηθήσει προς την κατεύθυνση αυτή.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Σμαράιδο, αλλά και όλους τους υπόλοιπους διδάσκοντες, για τη συνεργασία που είχαμε και η οποία συνετέλεσε στην ολοκλήρωση τόσο της εργασίας αυτής όσο και της φοίτησής μας στο τμήμα Λογιστικής. Ευχαριστούμε τους συμφοιτητές μας για την αγαστή συνεργασία και την αλληλεγγύη που επέδειξαν από τη μεριά τους καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μας.

Θέλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε από καρδιάς τους γονείς και τα αδέρφια μας για τη στήριξη την οποία μας παρείχαν.

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή αναφέρεται στη διερεύνηση του βαθμού φορολογικής ηθικής και συμμόρφωσης των παραγωγικών τάξεων στην Ελλάδα του 2016. Στη διερεύνηση αυτή παρατίθεται, για την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων, ένα ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε από Έλληνες φορολογούμενους πολίτες.

Η δομή της έρευνας αυτής ξεκινά με την παρουσίαση της έννοιας της παραγωγής, του ΑΕΠ, των τομέων παραγωγής, της θεωρίας των τάξεων και διαμέσου αυτών οδηγείται στο εργατικό δυναμικό, δηλαδή στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Πρόκειται για μία περιγραφική και διαγνωστική έρευνα που βασικό στοιχείο έχει την περιγραφή και πληροφόρηση, τις αιτιακές σχέσεις, την αλληλεπίδραση και την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Παρατίθενται εκτενώς οι Βασικές Φορολογικές Έννοιες, όπως η έννοια του φόρου και της φορολογίας, οι κατηγορίες των υπαρχόντων φόρων και οι γενικοί κανόνες που διέπουν την Ελληνική Φορολογία. Αναλύεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική του διάσταση, τα αίτια που την προκαλούν, οι συνέπειες που αποφέρει και ο τρόπος με τον οποίο το φορολογικό σύστημα κάποιες φορές οδηγεί σε αυτήν. Στη συνέχεια, προτείνονται τρόποι για την αντιμετώπιση και διαχείριση του φαινομένου.

Σκιαγραφούνται οι έννοιες της ηθικής, της συνείδησης και πώς δομείται η φορολογική ηθική και συμμόρφωση των πολιτών, μέσα από την εκπαίδευση, την ενημέρωση, τις καλές πρακτικές άλλων χωρών και εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον σκοπό αυτό.

Αναλύεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε αλλά και πρωτογενή στοιχεία που συλλέχθηκαν μέσα από ερωτηματολόγιο σε μια προσπάθεια να ποσοτικοποιήσει τον βαθμό στον οποίο ο πολίτης διαθέτει φορολογική συνείδηση και να ελέγχει τους παράγοντες επιρροής. Αποδεικνύεται πως τα αίτια που οδηγούν αρκετούς φορολογούμενους στην απόκρυψη εισοδήματος πρέπει να τα αναζητήσουμε στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, στο φορολογικό σύστημα, στην πιθανότητα εντοπισμού ή στο ύψος της επιβαλλόμενης ποινής αλλά και σε άλλους παράγοντες όπως η φορολογική ηθική και οι αντισταθμιστικές δαπάνες.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα για την εξαγωγή των οποίων επιδιώκεται ο συνδυασμός των βασικότερων σημείων της θεωρίας και των σημαντικότερων ευρημάτων της ανάλυσης δεδομένων.

## **ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ**

Φορολογική Ηθική, Φορολογική Συνείδηση, Φορολογική Συμμόρφωση, Αναχαίτιση Φοροδιαφυγής

## **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ .....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 <sup>ο</sup>	
ΠΑΡΑΓΩΓΗ.....	10
1.1 Συντελεστές παραγωγής.....	10
1.2 Εργατικό δυναμικό .....	11
1.3 Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν.....	11
1.4 Τομείς Παραγωγής Οικονομικής Δραστηριότητας.....	12
1.4.1 Πρωτογενής Τομέας.....	12
1.4.2 Δευτερογενής Τομέας .....	13
1.4.3 Τριτογενής Τομέας.....	14
1.5 Η Θεωρία των Τάξεων .....	17
1.5.1 Φρανσουά Κενέ.....	17
1.5.2 Η Μαρξιστική Προσέγγιση.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 <sup>ο</sup>	
ΦΟΡΟΙ-ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ-ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ .....	19
2.1 Οικονομικός ρόλος του Κράτους .....	19
2.2 Η Έννοια της Φορολογίας .....	21
2.2.1 Κανόνες Φορολογίας.....	24
2.2.2 Κριτική προς τη Φορολόγηση.....	25
2.2.3 Ιστορική Αναδρομή .....	27
2.3 Η έννοια του Φόρου .....	29
2.3.1 Ταξινόμηση με Φορολογική Βάση .....	30
2.3.2 Ταξινόμηση με Βάση τη Δυνατότητα Μετακύλισης .....	31
2.3.3 Ταξινόμηση σε Προσωπικούς και Απρόσωπους .....	31
2.3.4 Ταξινόμηση με κριτήριο τη Φορολογούσα Αρχή.....	31
2.3.5 Ταξινόμηση με κριτήριο το χαρακτήρα του Φορολογικού Συντελεστή.....	32
2.4 Κατανομή των φόρων.....	32

2.5 Στόχοι Φορολογικής Πολιτικής.....	32
2.6 Ελληνικό Φορολογικό Σύστημα.....	33
2.6.1 Το Φορολογητέο Εισόδημα στην Ελλάδα του 2016.....	34
2.6.2 Επιδράσεις στην Οικονομική Δραστηριότητα.....	35
2.7 Δικαιοσύνη και Αποτελεσματικότητα Φορολογικού Συστήματος.....	37
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup></b>	
<b>ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ, ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ, ΕΙΣΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ..</b>	
3.1 Οικονομικά Εγκλήματα.....	41
3.2 Η Έννοια και τα Χαρακτηριστικά της Φοροδιαφυγής.....	42
3.3 Φοροαποφυγή.....	44
3.3.1 Offshore Εταιρείες.....	45
3.4 Φοροκλοπή.....	46
3.5 Μετακύλιση ή Επίρριψη Φόρου.....	46
3.6 Παραοικονομία.....	46
3.7 Εισφοροδιαφυγή.....	46
3.7.1 Το φαινόμενο της Αδήλωτης Εργασίας.....	47
3.8 Συνέπειες Φοροδιαφυγής.....	48
3.9 Αίτια της Φοροδιαφυγής.....	51
3.10 Ελεγκτικοί Μηχανισμοί.....	53
3.11 Έκθεση του ΔΝΤ για την Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα.....	54
3.12 Η Πολιτική της ΕΕ στη Φοροδιαφυγή.....	55
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup></b>	
<b>Η Διάσταση της Ηθικής.....</b>	
4.1 Η Έννοια της Ηθικής.....	56
4.2 Φιλοσοφικές Προσεγγίσεις.....	57
4.3 Σχέσεις Ηθικής και Οικονομίας.....	59
4.4 Φορολογική Ηθική και Συνείδηση.....	61
4.4.1 Προτάσεις για Πλήρη Κατάργηση του Φόρου Εισοδήματος.....	70

4.5 Συνήθη Μέτρα Συμμόρφωσης.....	71
4.5.1 Για να υπάρξει αλλαγή νοοτροπίας των πολιτών χρειάζονται πολλοί μηχανισμοί .....	72
4.6 Αποτελέσματα Ερευνών .....	73
4.7 Εκπαίδευση και Φορολογική Συνείδηση.....	74
4.7.1 Διαμόρφωση Φορολογικής Συνείδησης στους μαθητές των λυκείων της Σουηδίας.....	75
4.8 Δράσεις ΕΕ .....	75
4.8.1 Δράση για την Προώθηση Χρήστης Παγκόσμιας Φορολογικής Διακυβέρνησης.....	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 <sup>ο</sup>	
ΈΡΕΥΝΑ.....	78
5.1 Δημογραφικά Στοιχεία .....	78
5.2 Έρευνα για τη Φορολογία στην Ελλάδα .....	80
5.3 Σχολιασμός Έρευνας .....	90
5.4 Συμπεράσματα Έρευνας.....	92
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	106

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΟΥ	Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΦΑ	Ειδικός Φόρος Ακινήτων
ΜΦΣ	Μέσος Φορολογικός Συντελεστής
ΙΟΒΕ	Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών
ΝΠΔΔ	Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΣΔΟΕ	Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος
ΦΑΠ	Φόρος Ακίνητης Περιουσίας
ΦΕΦΠ	Φόρος Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων
ΦΕΝΠ	Φόρος Εισοδήματος Νομικών Προσώπων
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
FATCA	Foreign Account Tax Compliance Act



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κράτος είναι μια συλλογική οντότητα επιδίωξη της οποίας είναι η διατήρηση της οικονομικής ευημερίας και της κοινωνικής ισορροπίας. Το κράτος παρέχει το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται και συναλλάσσονται οικονομικά οι πολίτες του. Κανόνας είναι ότι για να μπορέσουμε να αποκτήσουμε ή να χρησιμοποιήσουμε ένα αγαθό, υπάρχει κάποιο αντίτιμο. Εάν κάποιος δεν μπορεί ή δεν θέλει να πληρώσει το αντίτιμο αποκλείεται από την απόκτηση του αγαθού – αρχή του αποκλεισμού-. Τα αγαθά στα οποία δεν ισχύει η αρχή του αποκλεισμού, είναι δημόσια αγαθά που την παραγωγή και διάθεσή τους αναλαμβάνει το κράτος όπως είναι η εθνική άμυνα, ή η δημόσια ασφάλεια.

Τα έσοδα του κράτους με τα οποία καλύπτονται οι δημόσιες δαπάνες προέρχονται από διάφορες πηγές, όπως είναι οι φόροι, ο δανεισμός, έσοδα από επιβολή τελών, έσοδα από επιχειρηματική δραστηριότητα κλπ. Η επιβολή των φόρων εξυπηρετεί σε όλα τα σύγχρονα κράτη, αφενός δημοσιονομικούς και αφετέρου κοινωνικοοικονομικούς σκοπούς. Με την επιβολή των φόρων το κράτος εξοικονομεί τους απαραίτητους πόρους για την εξυπηρέτηση των πάσης φύσεως αναγκών των πολιτών, όπως είναι η υγεία, η παιδεία, το ύψος των συντάξεων, η μείωση της ανεργίας, η προστασία του περιβάλλοντος κλπ. Οι φόροι βέβαια εξυπηρετούν και μια κοινωνική σκοπιμότητα που έχει να κάνει με τη δικαιότερη κατανομή του πλούτου και την άμβλυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των πολιτών. Επιπροσθέτως, με την επιβολή των φόρων, κυρίως των έμμεσων και των δασμών που επιβάλλονται στα εισαγόμενα αγαθά, το κράτος αποβλέπει στην προστασία των εγχώριων παραγομένων αγαθών και την ανάπτυξη ανταγωνιστικών οικονομικών μονάδων έναντι άλλων χωρών.

Ως αντίδραση στην προσπάθεια του κράτους για επιβολή φορολογίας εμφανίζεται η φοροδιαφυγή. Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή αποτελούν διαχρονικά προβλήματα του κράτους. Η εξεύρεση λύσης σε αυτά τα ζητήματα αποτελεί προϋπόθεση των ευνομούμενων και δημοκρατικών κοινωνιών, της ύπαρξης κράτους δικαίου και της καθιέρωσης αντιλήψεων δικαιοσύνης. Οι Ελληνικές φορολογικές αρχές δίνουν αυξημένη έμφαση στη διενέργεια φορολογικών ελέγχων, μια κλασική μέθοδο επιβολής της φορολογικής συμμόρφωσης, οι οποίοι είναι μάλλον αναποτελεσματικοί. Η αποκλειστική και εντεινόμενη έμφαση σε κλασικές μεθόδους φορολογικής επιβολής μπορεί να επιφέρει πολλαπλά αρνητικά αποτελέσματα σε

δημοσιονομικό και κοινωνικό επίπεδο, περιορίζοντας περαιτέρω την φορολογική συνείδηση των πολιτών.

Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όπως αυτή που διανύουμε, όροι όπως Φορολογική Ηθική & Συμμόρφωση, πιθανώς εφαρμόζονται με μεγαλύτερη δυσκολία. Ταυτόχρονα, οι ίδιοι όροι γίνονται όλο και πιο σημαντικοί καθώς είναι αυτοί που απουσιάζουν από την εφαρμογή των νόμων, του φορολογικού συστήματος, αλλά και από τις σχέσεις Κράτους- Πολίτη. Προκειμένου να βρεθεί λύση στα εν λόγω προβλήματα, απαιτείται ο προσδιορισμός των παραγόντων που ενισχύουν τη φορολογική συμμόρφωση. Η φορολογική συνείδηση ως εγγενές κίνητρο συμμόρφωσης υποστηρίζεται ότι μπορεί να είναι μια σύγχρονη εναλλακτική προσέγγιση στο πρόβλημα. Η καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης μέσω της ένταξης σύγχρονων δράσεων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό της φορολογικής διοίκησης κρίνεται απαραίτητη για τη διευκόλυνση της επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων και την καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ φορολογικής διοίκησης και πολιτών.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα για τη δημιουργία οικονομικών αγαθών και υπηρεσιών χρησιμών για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αγαθών, με το συνδυασμό των συντελεστών παραγωγής, ονομάζεται παραγωγή.

### 1.1. Συντελεστές παραγωγής

Συντελεστές παραγωγής είναι μέσα τα οποία συντελούν είτε άμεσα είτε έμμεσα στην παραγωγή αγαθών. Οι συντελεστές παραγωγής είναι οι εξής :

Φυσικοί πόροι: Αγαθά και κάθε λογής εκμετάλλευση που προέρχονται από τη γη, από το υπέδαφος, τα δάση, τη θάλασσα. Η φύση μας παρέχει όμως και άλλα στοιχεία όπως το ηλιακό φως, τη θερμότητα, τον ατμοσφαιρικό αέρα κ.α. τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται στους συντελεστές παραγωγής διότι είναι ελεύθερα και όχι οικονομικά αγαθά.

Εργασία: Κάθε μορφή εργασίας από την πιο απλή μορφή χειρωνακτικής δουλειάς έως την πιο πολύπλοκη και λεπτή εργασία ενός ατομικού επιστήμονα. Περιλαμβάνονται όλες οι φυσικές και πνευματικές υπηρεσίες που παρέχονται από τον άνθρωπο στην παραγωγική διαδικασία για την παραγωγή διάφορων αγαθών.

Κεφάλαιο: Νοείται το υλικό κεφάλαιο και όχι το χρηματικό. Δηλαδή τα μηχανήματα, τα εργαλεία, τα μεταφορικά μέσα, οι κτιριακές εγκαταστάσεις κλπ. Αποτελείται από διαρκή αγαθά που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία και στην παραγωγή άλλων αγαθών. Είναι σημαντικός παράγοντας γιατί αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας εφόσον με την ίδια ποσότητα εργασίας παράγονται περισσότερα αγαθά.

Επιχειρηματίας: Αναλαμβάνει την οργάνωση και το συντονισμό των παραγωγικών μέσων για την παραγωγή των αγαθών με σκοπό την επίτευξη του κέρδους. Το επιχειρηματικό αποτέλεσμα βασίζεται στις κρίσιμες αποφάσεις, που βασίζονται στις προβλέψεις του επιχειρηματία και ανάλογα το αποτέλεσμα είναι είτε θετικό δηλαδή προσδίδει κέρδος στην επιχείρηση είτε αρνητικό δηλαδή προκαλεί ζημιές. Το να είναι κάποιος επιχειρηματίας είναι είδος εργασίας και μάλιστα καθόλου εύκολο. Είναι μια έμφυτη ικανότητα, η οποία όμως μπορεί να βελτιωθεί με τη μόρφωση, την εμπειρία και την εξειδίκευση. (Παραγωγικοί συντελεστές. [Online] Διαθέσιμο στη: <https://www.euretirio.com/paragogikoi-syntelestes>[Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2017])

## **1.2 Εργατικό δυναμικό**

Κάθε κράτος έχει ένα ορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Ο πληθυσμός διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και σε οικονομικά μη ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το εργατικό δυναμικό της οικονομίας και περιλαμβάνει τα άτομα εκείνα τα οποία είναι ικανά προς εργασία και ταυτόχρονα θέλουν να εργαστούν. Δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό, τα άτομα εκείνα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν, για παράδειγμα, μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι, ασθενείς, στρατιώτες κ.α., ή αυτά που για διάφορους λόγους δε θέλουν να εργαστούν. Συνεπώς, τα άτομα τα οποία δεν μπορούν ή δε θέλουν να εργαστούν αποτελούν τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, σε εκείνους οι οποίοι εργάζονται και ονομάζονται απασχολούμενοι και σε εκείνους οι οποίοι δεν εργάζονται και είναι άνεργοι. Άνεργοι είναι τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση. Το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων είναι ίσως με το εργατικό δυναμικό.

Αυτός λοιπόν ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί την κινητήρια δύναμη ενός κράτους.

(Michael, V.P. 1997. Human Resource Management and Human Resources. Mumbai: Himalaya Publishing House.)

## **1.3 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)**

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Α.Ε.Π) είναι η συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σε ένα συγκεκριμένο έτος. Η χρησιμοποίηση του όρου "εγχώριο" έχει σημασία, γιατί η παραγωγή θα πρέπει να γίνεται μέσα στην επικράτεια της χώρας, ασχέτως αν ο παραγωγός μπορεί να είναι μόνιμος κάτοικος μιας άλλης χώρας.

(GrossDomesticProduct.[Online]Διαθέσιμο στη: <http://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp>  
(Ανακτήθηκε 9 Ιανουαρίου 2017))

## **1.4 Τομείς Παραγωγής Οικονομικής Δραστηριότητας**

Όλα τα αγαθά προκύπτουν από τρεις διαφορετικούς τομείς παραγωγής: τον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή.

### **1.4.1 Πρωτογενής τομέας**

Στον πρωτογενή τομέα ανήκουν οι παραγωγικές δραστηριότητες και μονάδες που παρέχουν αγαθά σε φυσική κατάσταση απ' ευθείας από τη φύση χωρίς να έχουν υποστεί καμία επεξεργασία π.χ. προϊόντα αλιείας, κυνηγιού και υλοτομίας, μελισσοκομίας, μεταλλευτικά.

Επίσης περιλαμβάνει και διάφορες διαδικασίες με τις οποίες ο άνθρωπος παίρνει από τη φύση διάφορα προϊόντα για τη δημιουργία των οποίων φρόντισε ο ίδιος, δηλαδή τη φυτική παραγωγή (γεωργία) και τη ζωική παραγωγή (κτηνοτροφία - πτηνοτροφία).

Στην Ελλάδα ο πρωτογενής τομέας παραγωγής εξακολουθεί να έχει μεγάλη σημασία, παρόλο που η συμμετοχή του στην απασχόληση και στο Α.Ε.Π. μειώνεται σταδιακά όσο αναπτύσσεται οικονομικά η χώρα. Στον πρωτογενή τομέα παραγωγής ανήκουν:

#### **Γεωργία**

Γεωργία είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την καλλιέργεια του εδάφους της γης με σκοπό την παραγωγή φυτικών προϊόντων.

Η γεωργία στην Ελλάδα παράγει το 2.9 % του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, απασχολεί το 14% του εργατικού δυναμικού και στηρίζει μια σειρά εθνικά σημαντικών βιομηχανικών κλάδων, όπως οι βιομηχανίες τροφίμων, καπνού, κλωστοϋφαντουργίας, αλλά και τον κλάδο του τουρισμού.

#### **Κτηνοτροφία**

Κτηνοτροφία ονομάζεται ο κλάδος της οικονομίας που αφορά την εκτροφή και εκμετάλλευση παραγωγικών ζώων. Ο τομέας της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα συμμετέχει κατά 28% περίπου στην ακαθάριστη αξία της γεωργικής παραγωγής και απασχολεί το 23% των αγροτών. Παρόλα αυτά, η κτηνοτροφική παραγωγή δεν είναι επαρκής για να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες σε προϊόντα ζωικής παραγωγής.

## **Αλιεία**

Αλιεία ονομάζεται ο κλάδος της οικονομίας που αφορά τη σύλληψη και απόσπαση των ιχθύων και άλλων υδροβίων ζώων από τον βιότοπό τους, είτε για τροφή είτε για βιομηχανικούς σκοπούς (παραγωγή ιχθυαλεύρων, ελαίων, λιπασμάτων κλπ.). Η αλιεία αποτελεί για την Ελλάδα κύρια δραστηριότητα και πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους των νησιών και πολλών παράκτιων περιοχών.

Ο τομέας της αλιείας δίνοντας προϊόντα υψηλής διατητικής αξίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικός και συμβάλλει στην εθνική οικονομία με την αύξηση των εξαγωγών, ιδιαίτερα των προϊόντων υδατοκαλλιέργειας και με την παροχή πρώτων υλών στην μεταποιητική βιομηχανία.

(Rosenberg, M. 2007. The sectors of the economy. [Online] Διαθέσιμο στη: <https://www.thoughtco.com/sectors-of-the-economy-1435795> (Ανακτήθηκε στις 27 Αυγούστου 2017))

Στον πρωτογενή τομέα υπάρχουν οι λεγόμενες πράσινες ειδικότητες που τον βοηθούν στην διέξοδο του από την κρίση:

- Βιολογική γεωργία, κτηνοτροφία και μελισσοκομία
- Αειφορική αλιεία καθώς και αειφορική διαχείριση δασών
- Σχεδιασμένη αποκατάσταση των μεταλλευτικών χώρων
- Διαχείριση της βιοποικιλότητας και δράσεις για την αποκατάσταση της
- Διαχείριση τόπου, αστικού και περιαστικού πράσινου, αγροκτημάτων πόλης κ.λπ.
- Ορθολογική εξόρυξη και εκμετάλλευση ορυκτών πόρων

(Ζήσης, Ι. 2003. Πράσινο Επιχειρείν. Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων, Αθήνα)

### **1.4.2 Δευτερογενής τομέας**

Ο δευτερογενής τομέας περιλαμβάνει τις δραστηριότητες επεξεργασίας και μεταποίησης των πρώτων υλών που παρέχει ο πρωτογενής τομέας με τεχνητό τρόπο σε άλλα διαφορετικής φύσης προϊόντα.

Ο δευτερογενής τομέας της οικονομίας, περιλαμβάνει τέσσερις μεγάλες ομάδες δραστηριοτήτων:

- την εξόρυξη του ορυκτού πλούτου (αν και επειδή είναι προϊόντα που τα παίρνουμε από τη φύση συμπεριλαμβάνονται σε πολλές περιπτώσεις στον πρωτογενή τομέα).
- τη μεταποίηση (τρόφιμα, κλωστοϋφαντουργία, βιομηχανία δέρματος, βιομηχανία ξύλου, παραγωγή χαρτιού κ.λπ.)
- την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, τη διανομή νερού, φυσικού αερίου, χημικών προϊόντων κ.λπ.
- τις κατασκευές (κατοικίες, κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού, κατασκευή ηλεκτρικού εξοπλισμού κ.ά.).

Ο δευτερογενής τομέας αποτελεί τον πιο δυναμικό τομέα της οικονομίας από τον οποίο εξαρτάται η συνολική οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Όμως στις πολύ ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες χάνει την πρώτη θέση ως προς τη συμμετοχή του στον ΑΕΠ από τον τριτογενή τομέα, δηλ. τις υπηρεσίες γενικά, των οποίων η ζήτηση αυξάνεται σε βάρος των προϊόντων του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα.

### **1.4.3 Τριτογενής τομέας**

Ο τριτογενής τομέας αφορά στην εξυπηρέτηση αναγκών του ανθρώπου με την παροχή υπηρεσιών ιδιωτικών και κρατικών. Τα αγαθά που παράγονται από την τριτογενή παραγωγή καλούνται γενικά "υπηρεσίες", ή "άυλα αγαθά", ή "άυλα προϊόντα". Είναι το τελευταίο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας και περιλαμβάνει ενέργειες που φέρνουν τα τελικά προϊόντα στον καταναλωτή. Τα τελευταία χρόνια η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή έχει αυξήσει ραγδαία τον αριθμό των απασχολούμενων στον τομέα αυτό.

Σε αυτό τον τομέα οικονομικής δραστηριότητας ανήκουν τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, το εμπόριο, οι τράπεζες, οι επικοινωνίες, οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εκπαίδευσης, υγείας και ασφάλειας, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι απασχολούμενοι στον κλάδο αναψυχής και στον τουρισμό, κ.λπ.

Στον τριτογενή τομέα ανήκει και η κρατική μέριμνα για την παραγωγή άυλων αγαθών ωφέλιμων στο κοινωνικό σύνολο, όπως οι κρατικές υπηρεσίες που παρέχουν εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική μέριμνα, δικαιοσύνη, εσωτερική ασφάλεια, εθνική άμυνα κ.λπ.

Η συμβολή του τριτογενούς τομέα ποικίλλει ανάλογα με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας. Όσο αναπτύσσεται μια οικονομία, τόσο αυξάνεται η συμμετοχή του τριτογενούς τομέα στην απασχόληση και στην παραγωγή. Στην Ελλάδα η συμβολή του τριτογενούς τομέα τόσο στο Α.Ε.Π. όσο και στη συνολική απασχόληση παρουσιάζει συνεχή αύξηση.

Το φαινόμενο κατά το οποίο η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών αυξάνεται, ονομάζεται τριτογενοποίηση.

(Fisher, A.G.B. 1939. Production, Primary, Secondary and Tertiary. *Economic record*, 15(1):24-38)

<b>ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ</b>	
A. Smith (1723-1790)	Οι υπηρεσίες, γενικά, δεν είναι παραγωγικές. Στις υπηρεσίες συμπεριλαμβάνουνε τους δημόσιους υπαλλήλους, το εκκλησιαστικό σώμα, την αστυνομία, τον στρατό, τους ιατρούς, τους ανθρώπους των γραμμάτων και της τέχνης, το υπηρετικό προσωπικό. Ωστόσο, η εμπορική δραστηριότητα αποτελεί παραγωγική εργασία.
K. Marx (1818-1883)	<p>Διακρίνει δύο κατηγορίες:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• τις προσωπικές υπηρεσίες που παρέχονται σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο (ιατρούς, καλλιτέχνες, εκπαιδευτικούς, υπηρετικό προσωπικό, δημόσιους υπάλληλους...)</li> <li>• τις μεταφορές, το εμπόριο, τις ασφάλειες και τις τράπεζες (μμισθωτή εργασία).</li> </ul> <p>Οι υπηρεσίες συνιστούν παραγωγική εργασία όταν παράγουν εμπορεύματα και υπεραξία. Στην αντίθετη περίπτωση είναι μη παραγωγικές και ανταλλάσσονται με εισόδημα..</p>
H. Storch (1766-1825)	Οι υπηρεσίες είναι παραγωγικές. Πρέπει να ξεχωρίζουμε την εργασία



	για την παραγωγή της υπηρεσίας και το αποτέλεσμα της ίδιας εργασίας. Αυτό που εξαγοράζεται στις υπηρεσίες δεν είναι το αποτέλεσμα της εργασίας αλλά η ίδια η εργασία. Συχνά χρειάζεται η συνεργασία μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή της υπηρεσίας.
A.G.B. Fisher (1939)	Οι οικονομικές δραστηριότητες χωρίζονται σε τρεις τομείς: <ul style="list-style-type: none"> <li>- τον πρωτογενή τομέα που περιλαμβάνει τις αγροτικές και εξορυκτικές δραστηριότητες</li> <li>- το δευτερογενή τομέα στον οποίο εντάσσονται οι μεταποιητικές δραστηριότητες.</li> <li>- τον τριτογενή τομέα που ορίζεται ως «ένα ευρύ σύνολο δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην παροχή υπηρεσιών». Η απασχόληση και οι επενδύσεις μεταφέρονται σταδιακά από τον πρωτογενή στον δευτερογενή τομέα και στην συνέχεια προς των τριτογενή.</li> </ul>
C. Clark (1940)	Ξεχωρίζει τις πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς δραστηριότητες στις οποίες εντάσσει τις εμπορευματικές και μη εμπορευματικές υπηρεσίες. Η ανάπτυξη των υπηρεσιών συνδέεται με τις αλλαγές των χαρακτηριστικών της ζήτησης.
Jean Fourastié (1949)	Οι τρεις τομείς χαρακτηρίζονται από άνισους ρυθμούς αύξησης της τεχνολογικής προόδου: μεσαίος ρυθμός στον πρωτογενή τομέα, υψηλός στον δευτερογενή και χαμηλός ή μηδενικός στον τριτογενή. Η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα συνδέεται με την πρόοδο της ζήτησης. Η αναδιάρθρωση της παραγωγής απαιτεί όλο και περισσότερες υπηρεσίες. Ωστόσο, η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα δεν αποτελεί πάντοτε ποσοτικό δείκτη ανάπτυξης

## **1.5 Η θεωρία των τάξεων**

Ανάμεσα στις διάφορες θεωρητικές σχολές των Κοινωνικών Επιστημών το κατεξοχήν πεδίο αντιπαράθεσης αποτελεί η θεωρία των τάξεων.

### **1.5.1 Φρανσουά Κενέ**

Ο Φρανσουά Κενέ, ιδρυτής της σχολής των φυσιοκρατών και θεμελιωτής της πολιτικής οικονομίας υποστήριζε ότι το κράτος πρέπει να ενισχύει την αγροτική παραγωγή και όχι το εμπόριο ή τη βιοτεχνία και τη βιομηχανία. Η γεωργία έχει πρωταρχική σημασία γιατί μόνο απ' αυτήν παράγεται το καθαρό προϊόν απ' αυτήν εξαρτώνται όλοι οι υπόλοιποι κλάδοι της εθνικής εργασίας και γι' αυτό πρέπει να πληρώνει όλους τους φόρους. Όριζε δε τρεις τάξεις:

1. την "παραγωγική τάξη" (δηλαδή τους καπιταλιστές-αγρότες και τους αγρεργάτες τους)
2. τη "στείρα τάξη" (δηλαδή τους καπιταλιστές, τους ανεξάρτητους εργαζόμενους και τους μισθωτούς εργαζόμενους των μη-αγροτικών τομέων- οι έμποροι, οι βιοτέχνες, οι βιομήχανοι, οι ελεύθεροι επαγγελματίες και άλλοι-) και
3. την "τάξη των ιδιοκτητών" (δηλαδή των γαιοκτημόνων που πάχτωναν τα κτήματά τους στους καπιταλιστές-αγρότες).

(Robinson, J. and Eatwell, J. 1973. Introduction to Modern Economics)

### **1.5.2 Η μαρξιστική προσέγγιση**

Ο Μαρξ υιοθετεί την προσέγγιση της Κλασικής Πολιτικής Οικονομίας για τις τάξεις ως την καταρχήν θεωρητική προϋπόθεση για τη διατύπωση της θεωρίας των τάξεων. Η θέση των "ατόμων" στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής αποτελεί τον καταρχήν όρο που καθορίζει την ταξική τους ένταξη.

Κατά την κοινωνική παραγωγή της ύπαρξής τους, οι άνθρωποι περιέρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε σχέσεις παραγωγής, που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων. Το σύνολο αυτών των παραγωγικών σχέσεων αποτελεί το οικονομικό οικοδόμημα της

κοινωνίας, την υλική/πραγματική βάση, πάνω στην οποία υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα και στην οποία αντιστοιχούν ορισμένες πάλι κοινωνικές μορφές συνείδησης.

Ανάπτυξη παραγωγικών δυνάμεων προκύπτει όταν:

α) Το εργατικό δυναμικό, είναι καταρτισμένο και εξειδικευμένο

β) Τα μέσα παραγωγής είναι σύγχρονα.

γ) Οι πρώτες ύλες και οι πηγές ενέργειας να είναι εγχώριες, έτσι ώστε να μπορεί μια οικονομία, περιορίζοντας τις εισαγωγές, να κρατάει το κόστος των πρώτων υλών και της ενέργειας χαμηλά.

**Ταυτοχρόνως χρειάζεται:**

α) Παράπλευρη ανάπτυξη ενός ισχυρού χρηματοπιστωτικού συστήματος που θα χρηματοδοτεί τη βιομηχανία με κεφάλαια, όπως επίσης ενός επαρκούς δικτύου συγκοινωνιών για τη μεταφορά των προϊόντων και των πρώτων υλών.

β) Μία καλά οργανωμένη κρατική μηχανή ικανή να συντονίζει όλη την έκταση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

γ) Ένα ευνοϊκό θεσμικό πλαίσιο.

(Μαρξ, Κ. 1978. Το Κεφάλαιο, Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας. Τόμος τρίτος, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή)

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ2: ΦΟΡΟΙ- ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ -ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ**

### **2.1 Οικονομικός ρόλος του Κράτους (Economic role of state)**

Κάθε οικονομία για να μπορέσει να λειτουργήσει έχει ανάγκη από ένα γενικό νομικό πλαίσιο και από την εξασφάλιση συνθηκών εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Την ευθύνη γι' αυτά την έχει το κράτος που παίρνει αποφάσεις για θέματα που αφορούν ολόκληρη την κοινωνία με γνώμονα το συλλογικό συμφέρον.

Οι βασικές οικονομικές λειτουργίες του κράτους διατυπώνονται στο Σύνταγμα της Ελλάδος

Ειδικότερα σε ότι αφορά το ρόλο του κράτους στην οικονομία, στο άρθρο 106 του Συντάγματος τονίζονται τα εξής: «Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας».

Επιπλέον, το Σύνταγμα ορίζει τα πλαίσια μέσα στα οποία πρέπει να λειτουργεί ο ιδιωτικός τομέας (άρθρο 106): «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας».

((Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-110/>. (Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017))

Το κράτος είναι υποχρεωμένο να διασφαλίζει και μια σειρά από δικαιώματα με σημαντικές επιπτώσεις στη λειτουργία της οικονομίας. Έτσι, με βάση το Σύνταγμα (άρθρο 22): «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών... Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας».

((Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-22/>. (Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017))

Το κράτος, επίσης, προσφέρει μια σειρά από αγαθά και υπηρεσίες, όπως η δωρεάν παιδεία, η κοινωνική ασφάλιση εργαζομένων, η εθνική άμυνα, η δημόσια τάξη, η δικαιοσύνη.

Πώς χρηματοδοτούνται όμως όλες αυτές οι δραστηριότητες του κράτους; Σύμφωνα με το Σύνταγμα (άρθρο 4), που αναφέρεται στην ισότητα των πολιτών: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους».

((Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/> (Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017))

Ένα από τα πολυσυζητημένα θέματα της εποχής μας είναι το μέγεθος του κράτους. Η μέτρηση της έκτασης της κρατικής δραστηριότητας δεν είναι θέμα χωρίς αμφισβητήσεις. Το κράτος πέρα από τα χρηματικά ποσά που δαπανά και τα οποία είναι εύκολα μετρήσιμα, ασκεί πλήθος άλλων δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν είναι εύκολο να αποτιμηθούν σε χρήμα. Το κράτος παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή με νομοθετικές παρεμβάσεις που αφορούν τη λειτουργία των αγορών, με πλήθος ρυθμιστικών παρεμβάσεων: π.χ. χορήγηση αδειών για άσκηση μιας σειράς δραστηριοτήτων, κανόνες που αφορούν την υγεία, τις συνθήκες εργασίας, τη ρύπανση του περιβάλλοντος κ.ά., με την άσκηση των κατάλληλων πολιτικών (δημοσιονομική και νομισματική πολιτική).

Γι' αυτό και οι περισσότερες χώρες έχουν συμφωνήσει ότι ένας δείκτης, που συλλαμβάνει σε κάποιο μεγάλο βαθμό, την έκταση της κρατικής δραστηριότητας είναι εκείνος των δαπανών της κυβέρνησης ως ποσοστό του Α.Ε.Π. της χώρας. Ο δείκτης αυτός θεωρείται σχετικά αξιόπιστος και για συγκρίσεις μεταξύ χωρών. Ένας άλλος παρόμοιος δείκτης είναι εκείνος των εσόδων του κράτους.

Τα έσοδα του κράτους προκύπτουν με μέσα, που συνήθως έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα και είναι μονομερή. Τα κυριότερα εκ των οποίων είναι η επίταξη, ο δημόσιος δανεισμός και η φορολογία. Η επίταξη είναι η απόσπαση περιουσιακών στοιχείων από τον πολίτη με αυθαίρετο τρόπο, γεγονός που αντιτίθεται σε κάθε έννοια δικαιοσύνης, ενώ ο δημόσιος δανεισμός, ο οποίος έχει αποτελέσει μία από τις πλέον βασικές μεθόδους χρηματοδότησης του κράτους, έχει περιοριστεί σημαντικά, λόγω των ποικίλων προβλημάτων που δημιούργησε. Ο φόρος από την άλλη (άμεσος, έμμεσος, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης) αποτελεί την αναγκαστική μεταβίβαση πόρων και αγοραστικής δύναμης των ιδιωτών προς το κράτος και, αναλόγως του τρόπου κατανομής του, είναι περισσότερο ή λιγότερο δίκαιο μέτρο. Υπάρχουν και άλλες πηγές εσόδων, όπως κέρδη από κρατικές επιχειρήσεις, μονοπώλια και έσοδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

## 2.2 Η έννοια της Φορολογίας

Φορολογία είναι το σύνολο εκείνων των νομικών διατάξεων συνοδευόμενο από την διαδικασία επιβολής και είσπραξης των φόρων, διαδικασία που είναι υπέρ του κράτους και άλλων νομικών προσώπων, επιβαλλόμενη με νόμο εισφορά μέρους εισοδήματος των φυσικών και των νομικών προσώπων.

Η φορολογία αποτελεί μια σημαντική δραστηριότητα των δημόσιων φορέων σε όλες τις χώρες του κόσμου, και ιδιαίτερα στις περισσότερο ανεπτυγμένες, αφού εξασφαλίζει συνήθως περισσότερο από το 90% των εσόδων τους. Για το λόγο αυτό αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό αντικείμενο μελέτης, με το οποίο ασχολούνται τόσο η οικονομική, όσο και άλλες επιστήμες, όπως π.χ. η νομική επιστήμη, η πολιτική επιστήμη, η διοικητική επιστήμη κ.ά.

(Σταματόπουλος, Δ.Π. Καραβοκύρης, Α.Γ. 2009. Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων. 6η έκδοση. Αθήνα: Σταματόπουλος, Δ.Π. Καραβοκύρης, Α.Γ.)

Οι φορολογικές υποχρεώσεις προκύπτουν, ως αποτέλεσμα της προσωρινής ή μόνιμης διαμονής σε μια χώρα και κατ' επέκταση των εισοδημάτων που προκύπτουν από πηγές εντός και εκτός της χώρας αυτής.

Στην ουσία η φορολογία αποτελεί οικονομικό και δημοσιονομικό σύστημα και είναι πάντα προκαθορισμένη και υπολογισμένη και δεν πρέπει να είναι επαχθής και αντιοικονομική. Από νομικής πλευράς η φορολογία απαρτίζει το σύνολο όλων των νόμων που σε καθορισμένη χρονική στιγμή διευθετούν και επιτυγχάνουν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού, των οποίων κύρια πηγή είναι οι φόροι. Από οικονομική άποψη είναι μια υποχρεωτική αφαίρεση εισοδήματος στα πλαίσια των παραγωγικών σχέσεων και συντελεί στην παγίωση και τη διάρκεια τους.

(Hillman, A.L.2013. Δημόσια οικονομική και δημόσια πολιτική: Αρμοδιότητες και περιορισμοί του κρατικού παρεμβατισμού. 1<sup>η</sup> Έκδοση. Μεταφρασμένο από Αγγλικά σε Ελληνικά από Κολαίτη, Ρ. Εκδόσεις Παπαζήση.)

Η φορολογία δεν πρέπει να ταυτίζεται με τους φόρους. Βασίζεται στην αρχή της υποχρέωσης όλων των πολιτών να συνεισφέρουν στο κράτος για να μπορεί να λειτουργεί, να χρηματοδοτεί

έργα και υπηρεσίες για το γενικό συμφέρον. Είναι θεσμός απαραίτητος για την ύπαρξη του κράτους. Η διοίκηση και διαχείριση της φορολογίας γίνεται από τα κρατικά όργανα. Βέβαια, με τις εξαιρέσεις, τις απαλλαγές και τη νόμιμη φοροδιαφυγή, οι φόροι δεν πληρώνονται από όλους τους πολίτες.

Η επιβολή του φόρου γίνεται με νόμο, χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να υπάρχει φορολογία. Από φοροτεχνική άποψη στηρίζεται στη φορολογική βάση. Φορολογική βάση καλείται το μέγεθος με βάση το οποίο υπολογίζεται η φορολογική υποχρέωση, δηλαδή το ποσό φόρου που πρέπει να καταβάλλει ο φορολογούμενος. Ως φορολογική βάση χρησιμοποιούνται συνήθως διάφορα οικονομικά χαρακτηριστικά του φορολογούμενου και ιδιαίτερα το εισόδημα, η περιουσία και η δαπάνη, ειδικότερα μάλιστα η καταναλωτική δαπάνη. Η υποχρεωτικότητα και η έλλειψη κάθε ανταποδοχής είναι οι κύριοι άξονες της φορολογίας, ενώ τα τέλη έχουν αντάλλαγμα, υπηρεσίες ή δικαιώματα.

Παλαιότερα, ο φόρος που κατέβαλλε ο κάθε πολίτης καθοριζόταν από χαρακτηριστικά, όπως τα παράθυρα ή το περιεχόμενο της οικίας του. Με την ανάπτυξη, όμως, της οικονομικής επιστήμης, τα μεγέθη πάνω στα οποία υπολογίζεται ο φόρος είναι πλέον οικονομικά και μετρήσιμα, όπως είναι το εισόδημα, η περιουσία και η δαπάνη. Όλα τα παραπάνω χαρακτηρίζονται ως φορολογική βάση, η οποία ορίζεται ως το μέγεθος με βάση το οποίο υπολογίζεται ο φόρος που οφείλει να καταβάλλει ο κάθε φορολογούμενος.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της φορολογίας αποτελεί ο μέσος φορολογικός συντελεστής, ο οποίος είναι το κλάσμα που προκύπτει από τη διαίρεση του φόρου με τη φορολογική βάση.

Δηλαδή αναφερόμαστε σ' έναν συντελεστή που προκύπτει από τον παρακάτω τύπο:

$$\mathbf{ΜΦΣ = Φόρος / Φορολογική Βάση}$$

Φορολογική μονάδα είναι το φυσικό ή το νομικό πρόσωπο που διαθέτει την παραπάνω βάση και συνεπώς υπόκειται στη φορολογία και είναι υπόχρεο στην καταβολή του φόρου.

Ο φορολογικός συντελεστής είναι αναλογικός, όταν ο φόρος προσδιορίζεται στο ίδιο ύψος ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης, και προοδευτικός, όταν ο φορολογικός συντελεστής αυξάνει ανάλογα με την αύξηση της φορολογικής βάσης.

Οι στόχοι της φορολογίας είναι ταμειευτικοί, οικονομικοί, αναπτυξιακοί και κοινωνικοπολιτικοί. Ο Γερμανός οικονομολόγος Αντόλφ Βάγκνερ, ειδικός στα δημοσιονομικά θέματα, διατύπωσε το «νόμο της αυξανόμενης επέκτασης της οικονομικής δραστηριότητας του δημοσίου» και υποστήριξε ότι η φορολογία πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο άμβλυνσης των οικονομικών ανισοτήτων, ενώ ο οικονομολόγος Κένυς κρίνει τους φόρους ως ένα δυνατό τρόπο σταθεροποίησης της οικονομίας.

Εκτός από τους φόρους, ένα κράτος μπορεί να επιβάλλει εισφορές και σε εμπορικές συναλλαγές που γίνονται μέσα σε αυτό, ακόμα και όταν οι συναλλασσόμενοι δεν είναι πολίτες του κράτους.

Προκειμένου να προετοιμαστεί η αγορά του εσωτερικού απαιτήθηκε να θεσπιστεί ένα σύστημα που θα φορολογεί την κατανάλωση, με ουδέτερο τρόπο. Στην πραγματικότητα κατά τις διαδικασίες εξαγωγής εμπορευμάτων σε άλλα κράτη, στην περίπτωση όπου παρέχονταν επιστροφές φόρων οι οποίες καθίστανται περισσότερες από τα ποσά που καταβάλλονταν, οι επιστροφές αυτές ήταν ισοδύναμες με εξαγωγικές επιδοτήσεις. Έτσι εισήχθη ο πολύ γνωστός φόρος προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.), παρότι ακόμα και τότε τα διάφορα κράτη μπορούσαν νόμιμα εργαζόμενα να θέσουν τους συντελεστές φορολόγησης κατά το δοκούν.

(Γεωργακόπουλος, Θ. Πάσχος, Π. 2003. Εισαγωγή στη φορολογία. 2η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου)

Έτσι τότε δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους καταναλωτές να συναναστρέφονται εμπορικά και με άλλα κράτη μέλη και να αγοράζουν ή να πωλούν προϊόντα της αρεσκείας τους. Από τότε λοιπόν οι διαφορές ανάμεσα στους συντελεστές φορολογίας στα διάφορα προϊόντα που διακινούνταν μεταξύ των χωρών είχαν ως επακόλουθο την παρέκκλιση των εμπορικών δραστηριοτήτων σε κάποιες περιπτώσεις (Hillman, 2013). Ο ανταγωνισμός εντάθηκε και όλη αυτή η κατάσταση είχε εκτός των άλλων και κοινωνικό αντίκτυπο.

(Hillman, A.L.2013. Δημόσια οικονομική και δημόσια πολιτική: Αρμοδιότητες και περιορισμοί του κρατικού παρεμβατισμού. 1<sup>η</sup> Έκδοση. Μεταφρασμένο από Αγγλικά σε Ελληνικά από Κολαΐτη, Ρ. Εκδόσεις Παπαζήση)



### 2.2.1. Κανόνες φορολογίας

Η επιβολή των φόρων, γενικά διέπεται από ορισμένους κανόνες που έχουν επιβληθεί διεθνώς, ως γενικές αρχές, σε όλα τα σύγχρονα φορολογικά συστήματα. Οι κυριότεροι από τους κανόνες αυτούς είναι οι ακόλουθοι:

- Ο κανόνας της καθολικότητας του φόρου, σύμφωνα με τον οποίο ο φόρος επιβάλλεται χωρίς διάκριση και χωρίς εξαιρέσεις σε όλους του πολίτες.
- Ο κανόνας της φορολογικής δικαιοσύνης, ο οποίος επιβάλλει όπως, κάθε φορολογούμενος εισφέρει στα κοινά βάρη, ανάλογα με την οικονομική του αντοχή και τα εισοδήματά του.
- Ο κανόνας της παραγωγικότητας του φόρου, σύμφωνα με τον οποίο ο φόρος πρέπει να επιβάλλεται κατά τέτοιο τρόπο και ποσοστό, ώστε αφενός να επιτυγχάνεται η καλύτερη δυνατή ταμειυτική απόδοση αυτού και αφετέρου να μην προτρέπει τους πολίτες να αναζητούν μεθόδους και ενέργειες που οδηγούν σε καταστρατήγηση του φορολογικού νόμου.
- Ο κανόνας της απλότητας του φόρου, που επιβάλλει όπως οι θεσπιζόμενες φορολογικές διατάξεις είναι όσο γίνεται πιο απλές και κατανοητές, τόσο από τους εφαρμοστές των φορολογικών νόμων, όσο και από τους φορολογουμένους.
- Ο κανόνας της βεβαιότητας και σταθερότητας του φόρου, η εφαρμογή του οποίου συμβάλλει αποτελεσματικά στην ορθή εφαρμογή των φορολογικών διατάξεων. Αυτό επιτυγχάνεται πραγματικά όταν οι φορολογούμενοι είναι επαρκώς ενημερωμένοι για τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, ώστε να ανταποκρίνονται σε αυτές εμπρόθεσμα, αποφεύγοντας έτσι τις συνέπειες εκπροθέσμου καταβολής των φόρων και τις σχετικές ταλαιπωρίες.
- Ο κανόνας του διαφορισμού των εισοδημάτων, ο οποίος επιβάλλει, για λόγους φορολογικής δικαιοσύνης τη διαφορετική φορολογική επιβάρυνση ορισμένων εισοδημάτων ή αγαθών όπως π.χ. τα εισοδήματα από κεφάλαια ή εργασία, τα αγαθά λαϊκής κατανάλωσης ή αγαθά πολυτελείας κλπ.
- Ο κανόνας της αποφυγής της διπλής φορολογίας, ο οποίος πρέπει να εφαρμόζεται τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και στις σχέσεις μεταξύ διαφόρων Κρατών. Έτσι, σε διακρατικό

επίπεδο έχουν υπογραφεί διμερείς συμβάσεις για την αποφυγή της διπλής φορολογίας. Η χώρα μας έχει υπογράψει με αρκετά Κράτη και εφαρμόζει τέτοιες συμβάσεις.

(Reda, J.F., Reifler, S. and Stevens, M. L. 2014. Tax Rules and Issues, in The Compensation Committee Handbook. 4<sup>th</sup> Edition. NJ: John Wiley & Sons, Inc)

### **Διπλή Φορολόγηση**

Διπλή φορολόγηση είναι η αποτίμηση φόρων σε μια περίπτωση δύο ανεξάρτητες φορές συνήθως με δύο διαφορετικές φορολογικές μεθόδους και ο υπολογισμός της τελικής εισφοράς ως το άθροισμα αυτών των δύο. Περιπτώσεις διπλής φορολόγησης προκύπτουν συνήθως όταν ένα πρόσωπο διενεργεί συναλλακτικές δραστηριότητες και στη χώρα μόνιμης κατοικίας του και σε άλλη χώρα. Η διπλή φορολόγηση για την ίδια συναλλακτική δραστηριότητα θεωρείται άδικη. Για την αποφυγή του φαινομένου αυτού το κράτος έχει προβλέψει ασφαλιστικές δικλείδες. Εάν για κάποιο λόγο αυτό συμβεί, δικαιούται ο φορολογούμενος να το γνωστοποιήσει και να ζητήσει συμψηφισμό του καταβληθέντος φόρου.

(Γεωργακόπουλος, Θ. Πάσχος, Π. 2003. Εισαγωγή στη φορολογία. 2η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.)

#### **2.2.2. Κριτική προς τη φορολόγηση**

Εφόσον οι φόροι χρηματοδοτούν δραστηριότητες που είναι απαραίτητες και ωφέλιμες για την κοινωνία, είναι δικαιολογημένοι σύμφωνα με τις περισσότερες πολιτικές φιλοσοφίες. Επιπρόσθετα, η προοδευτική φορολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να μειώσει την οικονομική ανισότητα σε μία κοινωνία. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η φορολογία σε σύγχρονα έθνη-κράτη ωφελεί την πλειοψηφία του πληθυσμού και την κοινωνική ανάπτυξη. Μια συνηθισμένη παρουσίαση αυτής της άποψης, παραφράζοντας δηλώσεις του Όλιβερ Γουέντελ Χολμς, είναι « Οι φόροι είναι το τίμημα του πολιτισμού».

Σε μία δημοκρατία, εξαιτίας του ότι η κυβέρνηση είναι το συμβαλλόμενο μέρος που εκτελεί την πράξη της επιβολής φόρων, η κοινωνία σαν σύνολο αποφασίζει πως πρέπει να οργανωθεί το φορολογικό σύστημα. Η Αμερικανική Επανάσταση γι' αυτό το λόγο χαρακτηρίστηκε από το σύνθημα «Καμία φορολογία χωρίς αντιπροσώπευση». Για τους παραδοσιακούς συντηρητικούς, η πληρωμή της φορολογίας δικαιολογείται ως μέρος των γενικών υποχρεώσεων των πολιτών να

υπακούν στον νόμο και να στηρίζουν τους εδραιωμένους θεσμούς. Εξ ου και το απόφθεγμα, «Ένας παλιός φόρος είναι ένας καλός φόρος». Οι συντηρητικοί υποστηρίζουν ότι κανείς δεν θα πρέπει να εξαιρεθεί από το να πληρώνει για την κυβέρνηση, ώστε να μην πιστέψουν ότι η κυβέρνηση και οι «υπηρεσίες» της δεν κοστίζει τίποτα σε αυτούς. Οι σοσιαλδημοκράτες γενικά είναι υπέρ υψηλότερων επιπέδων φορολογίας ώστε να χρηματοδοτείται η δημόσια πρόνοια, τα κοινωνικά επιδόματα και ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών όπως η συνολική υγεία και εκπαίδευση. Όπως υποστηρίχθηκε από τον Τόνι Κρόσλαντ και άλλους, η ικανότητα να φορολογήσεις το εισόδημα από το κεφάλαιο είναι ένα κεντρικό στοιχείο της σοσιαλδημοκρατικής περίπτωσης για μία μικτή οικονομία σε αντίθεση με τα μαρξιστικά επιχειρήματα για μία ενιαία δημόσια ιδιοκτησία του κεφαλαίου.

Η υποχρεωτική φορολογία των ατόμων, όπως ο φόρος εισοδήματος, συχνά δικαιολογείται με επιχειρήματα που περιλαμβάνουν την εδαφική κυριαρχία, και το κοινωνικό συμβόλαιο. Οι υπερασπιστές της επιχειρηματικής φορολογίας υποστηρίζουν ότι υπάρχει μία αποτελεσματική μέθοδος να φορολογηθεί το εισόδημα για το λόγο ότι η εμπορική δραστηριότητα απαραίτητα περιλαμβάνει χρήση δημόσια εδραιωμένης και συντηρημένης οικονομικής υποδομής, και ότι οι επιχειρήσεις στην πραγματικότητα χρεώνονται για αυτή την χρήση. Οι Γεωργιστές οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι όλο το οικονομικό ενοίκιο που συγκεντρώνεται από φυσικές πηγές (γη, εξόρυξη μετάλλων, ποσοστά αλιείας, κτλ.) είναι μη δεδουλευμένο εισόδημα, και ανήκει στην κοινότητα παρά στο άτομο. Είναι υπέρ ενός υψηλού φόρου (ο «Μοναδικός Φόρος») στη γη και σε άλλες φυσικές πηγές για να επιστραφεί αυτό το μη δεδουλευμένο εισόδημα στο κράτος, αλλά όχι άλλων φόρων.

(Mackenzie, B., Njikizana, T., Coetsee, D., Chamboko, R., Colyvas, B., Hanekom, B. and Selbst, E. 2014. Income Taxes, in 2014 Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards. NJ: John Wiley&Sons, Inc)

Επειδή η καταβολή του φόρου είναι υποχρεωτική και επιβάλλεται από το νομικό σύστημα, κάποιες πολιτικές φιλοσοφίες θεωρούν τη φορολογία κλοπή, εκβιασμό (ή δουλεία, ή παραβίαση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας) ή τυραννία, κατηγορώντας την κυβέρνηση για την είσπραξη φόρων μέσω βίας και καταναγκαστικών μέσων. Θεωρούν τη φορολογία ως έκφραση επιθετικότητας του κράτους. Η άποψη ότι η δημοκρατία νομιμοποιεί τη φορολογία απορρίπτεται

από εκείνους που ισχυρίζονται ότι κάθε μορφή κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων των νόμων που επιλέχθηκαν με δημοκρατικά μέσα, είναι θεμελιωδώς καταπιεστική.

(Buchanan, J.M. 1984. The Ethical Limits of Taxation. Scandinavian Journal of Economics, 86(2):102-114)

Η φορολογία έχει, επίσης, βρει αντίθετους τους κομμουνιστές και τους σοσιαλιστές. Ο Καρλ Μαρξ θεωρούσε ότι η φορολόγηση θα είναι περιττή μετά την έλευση του κομμουνισμού και προσδοκούσε τον «μαρασμό του κράτους». Στις σοσιαλιστικές οικονομίες, όπως της Κίνας, η φορολόγηση έπαιξε μικρό ρόλο, δεδομένου ότι τα περισσότερα από τα έσοδα του κράτους προέρχονταν από την ιδιοκτησία των επιχειρήσεων, και υποστηρίχθηκε από ορισμένους ότι η νομισματική φορολογία δεν ήταν απαραίτητη. Μολονότι η ηθική της φορολογίας μερικές φορές αμφισβητείται, τα περισσότερα επιχειρήματα για τη φορολογία περιστρέφονται γύρω από το βαθμό και τη μέθοδο της φορολογίας και των συναφών κρατικών δαπανών και όχι γύρω από την ίδια την φορολογία.

(Li, J. 1990. Taxation in the People's Republic of China. Praeger)

Σύγχρονοι οικονομολόγοι, όπως ο νομπελίστας Τζέιμς Μπιουκάναν (σε άρθρο του το 1986 «Τα ηθικά όρια της φορολογίας» ) έχουν επιχειρηματολογήσει πως υπάρχουν σαφή ηθικά όρια στην φορολόγηση, που αν το κράτος τα υπερβεί, κατακρημνίζεται η εμπιστοσύνη με καταστροφικές συνέπειες για την λειτουργία της οικονομίας.

(Buchanan, J.M. 1984. The Ethical Limits of Taxation. Scandinavian Journal of Economics, 86(2):102-114.)

### **2.2.3. Ιστορική Αναδρομή**

Η φορολογία φαίνεται να ξεκίνησε από την αρχαιότητα ως υποχρέωση ανθρώπων να καταβάλλουν αντικείμενα ή προϊόντα αξίας σε άρχοντες ή κράτη. Οι υποχρεωτικές εισφορές αρχικά ήταν ένα μέρος της σοδειάς, όπως συνέβαινε στην αρχαία Αίγυπτο και αργότερα αντικαταστάθηκαν με χρήματα. Συνήθως σε κάθε περιοχή υπήρχε ένας άρχοντας με στρατιωτική, πολιτική εξουσία ή ήταν απλά ένας γαιοκτήμονας στον οποίο αποδίδονταν οι

εισφορές, και αυτός με τη σειρά του τις έστειλε στην ανώτατη κρατική αρχή. Ωστόσο, ο υπολογισμός της υποχρεωτικής καταβολής εξακολουθούσε να γίνεται με βάση την έκταση των κτημάτων του φορολογούμενου μέχρι και μετά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε πολλά κράτη.

Η φορολογία στην αρχαιότητα και το Μεσαίωνα ίσως συνδέθηκε με τη στρατιωτική κατάκτηση ή πολιτική κτήση. Ιστορικά υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο φορολογούμενος δεν είναι ένας πολίτης ή περίοικος (κάτοικος χωρίς πολιτικά δικαιώματα) μιας περιοχής, αλλά ένα ολόκληρο κράτος. Σε αυτές τις περιπτώσεις ένα αναγνωρισμένο κράτος καταβάλλει υποχρεωτική εισφορά σε ένα άλλο μετά από σχετική συνθήκη που έχει υπογραφεί. Αυτό συνέβη στο Μεσαίωνα, όπου σλαβικά κράτη πλήρωναν στο Βυζάντιο φόρο, ενώ το ίδιο σε άλλες ιστορικές περιόδους πλήρωνε φόρο στην Περσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Χαρακτηριστική είναι η φράση «φόρος υποτέλειας».

Άλλο αξιοσημείωτο φαινόμενο της αρχαιότητας και του Μεσαίωνα είναι η παροχή υπηρεσιών από τους άρχοντες με αντάλλαγμα το δικαίωμα της είσπραξης των φόρων μιας επαρχίας για δικό τους όφελος. Στον ελλαδικό χώρο επί Βυζαντίου παρατηρήθηκε το φαινόμενο οι εισφορές να καταβάλλονται στην κοινότητα αντί για κάποιο άρχοντα και αυτή με τη σειρά της να αποδίδεται στο κράτος. (Lymer and Salter, 2003)

Ο θεσμός των λειτουργιών, που αποτελούσε ένα είδος άμεσης φορολόγησης στην Αρχαία Ελλάδα, ήταν η υποχρέωση που αναλάμβαναν οι ισχυρότεροι οικονομικά Αθηναίοι και μέτοικοι να καλύψουν με δικά τους έξοδα ορισμένες δαπάνες που στην ουσία αφορούσαν το σύνολο των πολιτών. Κατά τον 5ο αιώνα π.Χ. ο θεσμός των λειτουργιών προκαλούσε τον ανταγωνισμό των πλούσιων ιδιωτών, ενώ τον 4ο αιώνα π.Χ. ήταν δυσκολότερο να βρεθούν άτομα πρόθυμα να αναλάβουν τέτοιου είδους δαπάνες.

Σχεδόν ταυτόχρονα με τη φορολογία αναπτύχθηκε και το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ώστε να δημιουργηθούν ειδικές οργανώσεις συλλογής φόρων για την εξασφάλιση της είσπραξης των φόρων και τον ακριβή υπολογισμό του κάθε φόρου. Αυτές οι οργανώσεις ταυτόχρονα μπορούσαν να επιδικάσουν ποινές σε φοροφυγάδες.

(Burg, D.F. 2004. A World History of Tax Rebellions. Routledge.)

### 2.3. Η έννοια του Φόρου

Ο φόρος αποτελεί τακτή εισφορά, ποσοστό της περιουσίας φυσικών ή νομικών προσώπων που καταβάλλεται στο κράτος κι έτσι γίνεται αναδιανομή των εισοδημάτων. Ο φόρος επιβάλλεται με συγκεκριμένο νόμο και αυτό αποτέλεσε κατάκτηση της αμερικάνικης επανάστασης. Μέχρι τότε ο φόρος επιβαλλόταν από τον άρχοντα «κατά το δοκούν». Για το ύψος του ποσού του φόρου υπάρχουν φυσικά ορισμένες αρχές και κανόνες, οι οποίοι πρέπει να τηρούνται, όπως είναι η αρχή της αντοχής των φορολογούμενων.

Ο φόρος είναι το αντάλλαγμα που πληρώνει ο πολίτης για τις υπηρεσίες που το κράτος προσφέρει σε όλους τους πολίτες. Υπηρεσίες που συνήθως είναι δημόσια αγαθά [public goods]. Για τον λόγο αυτό είναι αδύνατο να έχουμε τιμή αγοράς για ένα τέτοιο αγαθό και είναι επόμενο να έχουμε αυτό που στην οικονομία λέγεται πρόβλημα του ελεύθερου αναβάτη [free rider problem]. Το πρόβλημα αυτό σημαίνει ότι τουλάχιστον μερικοί καταναλωτές θα ήθελαν να απολαύσουν το αγαθό αυτό χωρίς να πληρώσουν τίποτε. Για τους λόγους αυτούς είναι το κράτος εκείνο που παρέχει δημόσια αγαθά όπως η Εθνική Άμυνα, η Αστυνομική Προστασία κλπ. Προς κάλυψη λοιπόν των εξόδων παροχής τέτοιων αγαθών, το κράτος υποχρεώνει όλους τους πολίτες, ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα να καταβάλουν ένα μέρος των εξόδων αυτών.

Βέβαια στις μέρες μας το κράτος έχει και πολλές άλλες αποστολές, πέραν της πρωταρχικής του που είναι η παροχή δημοσίων αγαθών, ενώ συχνά επιστρέφει στους πολίτες με την μορφή υπηρεσιών, λιγότερα από ό,τι εισπράττει, χωρίς αυτό βέβαια να επηρεάζει την υποχρέωση του φορολογούμενου. Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι ο φόρος είναι τα χρήματα που κάθε ικανός γι' αυτό πολίτης υποχρεούται να δίνει στο κράτος, χωρίς το οποιοδήποτε ειδικό αντάλλαγμα προκειμένου να καλύψει τα έξοδα του κράτους. Ο φόρος πρέπει να είναι γενικός και ομοιόμορφος και οι φορολογικές απαλλαγές αντιβαίνουν την αρχή της καθολικότητας του φόρου. Είναι επίσης απαραίτητο να επιβάλλεται σύμφωνα με γενικό και σταθερό κανόνα. Ο φόρος επιβάλλεται σε χρήμα και κατ' εξαίρεση, σε είδος.

(Alt, J., Preston, I. and Sibieta, L. 2010. The Political Economy of Tax Policy. Dimensions of Tax Design: The Mirlees Review, pp.1204-1279. Oxford: Oxford University Press)

Για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης, ένα φορολογικό σύστημα το οποίο θα κατανέμει τα φορολογικά βάρη σύμφωνα με τη φοροδοτική ικανότητα κάθε πολίτη.

Το κράτος γενικά για την απόκτηση των εσόδων του χρησιμοποιεί διάφορα μέσα τα οποία είναι τα εξής:

1. Τα μονομερή τα οποία είναι αυτά που στόχος τους είναι η προσφορά οικονομικών πόρων από τους πολίτες μιας χώρας προς το δημόσιο, δίχως την αντίστοιχη ειδική αντιπαροχή από το κράτος (φόρος εισοδήματος, Φ.Π.Α., κτλ.).
2. Τα διμερή τα οποία είναι αυτά που στόχος τους είναι η προσφορά οικονομικών πόρων από τους πολίτες μιας χώρας προς το κράτος με αντίστοιχη σε αυτή την περίπτωση ειδική αντιπαροχή προς τον πολίτη.

Ο φόρος λοιπόν υπάγεται στα μονομερή μέσα, τα οποία στόχο έχουν την αβίαστη προσφορά αγοραστικής δύναμης από τους πολίτες μιας χώρας προς το κράτος και δεν συνοδεύεται από την αντίστοιχη ειδική παροχή.

Με βάση ορισμένα κριτήρια, οι φόροι ταξινομούνται ως εξής:

### **2.3.1. Ταξινόμηση με Φορολογική Βάση**

Η Φορολογική βάση αποτελεί τη ποσότητα βάση της οποίας μετριέται ένας φόρος και δύναται να είναι ή να μην είναι οικονομικής φύσης. Με βάση το κριτήριο αυτό έχουμε:

1. Φόρους σταθερού ποσού: Οι φόροι σταθερού ποσού βγαίνουν κατά φορολογούμενα πρόσωπα και βαραίνουν ακριβώς με το όμοιο ποσό το σύνολο των ατόμων της οικονομίας της χώρας πέραν του εισοδήματός τους και της προσωπικής τους περιουσίας.
2. Φόρους εισοδήματος: Οι φόροι εισοδήματος βαραίνουν τα εισοδήματα των φυσικών και νομικών προσώπων, και καταβάλλονται για συγκεκριμένη χρονική περίοδο – κατά κύριο λόγο μια φορά κάθε έτος.
3. Φόρους κατανάλωσης: Είναι οι φόροι οι οποίοι βαραίνουν τα έξοδα των νοικοκυριών για αγορά αγαθών και υπηρεσιών.
4. Φόρος περιουσίας: Ο φόρος αυτός βαραίνει το συνολικό ποσό της αξίας ή μέρος αυτής των περιουσιακών στοιχείων των ιδιωτικών φορέων.

(Mackenzie, B., Njikizana, T., Coetsee, D., Chamboko, R., Colyvas, B., Hanekom, B. and Selbst, E. 2014. Income Taxes, in 2014 Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards. NJ: John Wiley & Sons, Inc)

### **2.3.2. Ταξινόμηση με βάση τη δυνατότητα μετακύλισης**

Το κριτήριο αυτό είναι σημαντικό για τον διαχωρισμό των φόρων σε άμεσους και έμμεσους και συναρτάται από τον τρόπο που εισπράττεται. Όταν δεν υπάρχει η δυνατότητα μετακύλισης, οι φόροι ονομάζονται άμεσοι, ενώ οι φόροι που μετακυλιούνται εύκολα, χαρακτηρίζονται ως έμμεσοι.

### **2.3.3. Ταξινόμηση σε προσωπικούς και απρόσωπους**

Ο προσωπικός φόρος υπολογίζεται βασιζόμενος στο ύψος του εισοδήματος ή της αξίας των περιουσιακών στοιχείων, των προσωπικών συνθηκών, την οικογενειακή κατάσταση, τον τρόπο απόκτησης του εισοδήματος καθώς και άλλα παρόμοια στοιχεία του ατόμου που φορολογείται, π.χ. προσωπικός φόρος εισοδήματος (ΦΕΦΠ), φόρος κληρονομιών, κλπ. Ενώ, ο απρόσωπος φόρος βαραίνει τις συναλλαγές και βασίζεται σε συγκεκριμένα αντικειμενικά κριτήρια δίχως να υπολογίζει το μέγεθος του εισοδήματος ή τις προσωπικές συνθήκες του φορολογούμενου, όπως συμβαίνει με τους προσωπικούς φόρους. Τέτοιος φόρος είναι ο φόρος κατανάλωσης όπως περιγράψαμε παραπάνω.

### **2.3.4. Ταξινόμηση με κριτήριο τη φορολογούσα αρχή**

Με κριτήριο το είδος του δημόσιου φορέα που είναι αρμόδιος για την είσπραξη των φόρων, οι φόροι διακρίνονται σε:

1. Φόρους Κεντρικής Διοίκησης
2. Φόρους υπέρ των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης (εισφορές)
3. Φόρους υπέρ των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (δημοτικοί φόροι, τέλη, κλπ.)
4. Φόροι υπέρ τρίτων: οι φόροι αυτοί επιβάλλονται στις συναλλαγές και εισπράττονται από τρίτους, όπως για παράδειγμα τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ)



### **2.3.5. Ταξινόμηση με κριτήριο το χαρακτήρα του φορολογικού συντελεστή**

Φορολογικός συντελεστής: Το ποσό του φόρου τον οποίο καταβάλλουν στο κράτος τα νοικοκυριά και τα μεμονωμένα άτομα βασιζόμενος σε μέρος του εισοδήματός τους.

(Γάτσος, Ν., 2012. Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σελ. 37-55)

## **2.4 Κατανομή των Φόρων**

Ένα θέμα που σχετίζεται με την έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης, είναι το ύψος του φόρου, με το οποίο θα επιβαρύνονται οι πολίτες.

Σε γενικές γραμμές οι φορολογούμενοι, που βρίσκονται κάτω από τις ίδιες προσωπικές και οικονομικές συνθήκες, θα πρέπει να φορολογούνται με τον ίδιο τρόπο και οι φορολογούμενοι που βρίσκονται κάτω από διαφορετικές συνθήκες πρέπει να έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση.

(Φλώρος, Α., 2010. Φορολογική Λογιστική. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική)

## **2.5 Στόχοι Φορολογικής Πολιτικής**

Οι διαφόρων ειδών φόροι που επιβάλλονται σε ένα κράτος αποτελούν το φορολογικό του σύστημα. Μέσω των πολιτικών που ασκούν για την επιβολή τους, επιδιώκονται οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί στόχοι.

Βασικός στόχος της φορολογικής πολιτικής είναι η εξεύρεση των αναγκαίων πόρων για τη χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος αποτελείται από τον τακτικό προϋπολογισμό και τον προϋπολογισμό δημοσίων επενδύσεων. Το κράτος χρησιμοποιεί τα φορολογικά του έσοδα για τη χρηματοδότηση των δημοσίων δαπανών με στόχο την επίτευξη διαφόρων δημοσιονομικών στόχων όπως η άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων, η δίκαιη διανομή του εισοδήματος, η σταθεροποίηση της οικονομίας (διατήρηση υψηλού επιπέδου απασχόλησης- σταθερότητα επιπέδου τιμών), καθώς και η οικονομική μεγέθυνση.

Οι στόχοι της φορολογικής πολιτικής στην Ελλάδα είναι:

- η διασφάλιση επαρκών εσόδων για τη χρηματοδότηση των δαπανών και την επίτευξη πλεονάσματος
- η δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών και η προστασία των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων
- η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων
- η καλύτερη διαχείριση του φορολογικού συστήματος
- η απλοποίηση των διαδικασιών για τη διευκόλυνση των πολιτών στην εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων
- η ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών του Υπουργείου Οικονομικών
- η ολοκλήρωση των πληροφοριακών συστημάτων για την παρακολούθηση των φορολογικών πληροφοριών, τη διασταύρωση των δεδομένων και την ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των φορολογουμένων και των υπηρεσιών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

(Alt, J., Preston, I. and Sibieta, L. 2010. The Political Economy of Tax Policy. Dimensions of Tax Design: The Mirlees Review, pp.1204-1279. Oxford: Oxford University Press)

## 2.6 Ελληνικό Φορολογικό Σύστημα

Ένα φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο και άρτιο όταν συντρέχουν κάποιες βασικές προϋποθέσεις, όπως η δίκαιη κατανομή του φορολογικού βάρους, η επιλογή των φόρων βάσει του κριτηρίου της ελαχιστοποίησης της παρέμβασης τους στις οικονομικές αποφάσεις και η σταθεροποίηση της οικονομίας. Να είναι απλό και κατανοητό για τους πολίτες, το κόστος διαχείρισης και εφαρμογής του να είναι χαμηλό, να είναι σταθερό και να ανταποκρίνεται στις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες του κράτους.

(Γεωργακόπουλου, Θ.Α., 2005. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Μένου σελ. 293-294)

Αντιθέτως, το ελληνικό φορολογικό σύστημα χαρακτηρίζεται, σε γενικές γραμμές, από πολυπλοκότητα, άδικη κατανομή των φορολογικών βαρών και έχει αρνητικές επιδράσεις στους φορολογουμένους. Πολλές διατάξεις του ενέχουν αντιφάσεις πράγμα που δημιουργεί εμπόδια στην αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας. Μοιάζει να διερευνά συνεχώς ένα τρόπο αναμόρφωσης, αλλά μέσω ευκαιριακών κινήσεων, χωρίς σχεδιασμό, οι οποίες δημιουργούν

αντιδράσεις στους πολίτες και αντανακλούν την αδυναμία της πολιτείας να συλλάβει το φορολογητέο εισόδημα.

Πιο συγκεκριμένα, το ελληνικό φορολογικό σύστημα αποτελείται από πολλές και μικρές επιβαρύνσεις. Η φορολογική νομοθεσία είναι δυσνόητη, κυρίως λόγω των συνεχών τροποποιήσεων. Αυτό δημιουργεί σημαντικές δυσχέρειες και φυσικά φράσσει την επιχειρηματική δραστηριότητα. Επιπροσθέτως, ένα άλλο βασικό πρόβλημα είναι η πολυπλοκότητα των διαδικασιών, δηλαδή των διαδικασιών ελέγχου και βεβαίωσης των φόρων, καθώς και των διαδικασιών είσπραξης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσιονομικού κόστους και του κόστους συμμόρφωσης των πολιτών. Ένα ακόμη «αγκάθι» για το ελληνικό σύστημα είναι η φοροδιαφυγή, η οποία έχει λάβει πολύ μεγάλες διαστάσεις στη χώρα. Το ελληνικό κράτος στην προσπάθειά του να πατάξει τη φοροδιαφυγή, έχει δημιουργήσει πολλές υποχρεώσεις στον φορολογούμενο, όπου απαιτείται η συμπλήρωση πολλών εντύπων με αποτέλεσμα την πολυπλοκότητα.

Σήμερα, στην Ελλάδα, η κατανομή του φορολογικού βάρους δεν ανταποκρίνεται στις αρχές της κάθετης και οριζόντιας ισότητας, λόγω της μεγάλης συμμετοχής των έμμεσων φόρων και την περιορισμένη προοδευτικότητα των άμεσων. Ενδεικτικά των ανωτέρω είναι η μεγάλη συμμετοχή των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και των έμμεσων φόρων στο φορολογικό σύστημα, μεγαλύτερη του μέσου όρου της Ε.Ε., και αντιστοίχως, η μικρή συμμετοχή των φόρων εισοδήματος και των άμεσων φόρων.

(Βελέντζας, Γ. 2004. Οικονομικό Φορολογικό Δίκαιο. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ius)

### **2.6.1. Το φορολογητέο εισόδημα στην Ελλάδα του 2016**

Το φορολογητέο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις σύμφωνα με το άρθρο 15 του Κ.Φ.Ε (4172/2013) υποβάλλεται σε φόρο σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Εισόδημα	Φορολογικός Συντελεστής
0-20.000	22%
20.001-30.000	29%
30.001-40.000	37%
40.001-	45%

Πίνακας 1

Ο φόρος που προκύπτει από το άρθρο 15 μειώνεται κατά:

Φορολογητέο εισόδημα	Αριθμός τέκνων	Ποσό μείωσης φόρου
< 20.000	0	1.900
< 20.000	1	1.950
< 20.000	2	2.000
< 20.000	3 και άνω	2.100
> 20.000		10 € ανά 1.000 € φορολογητέου εισοδήματος

Πίνακας 2

(Το Άρθρο 15 του Ν. 4172/2013 (Φορολογικός συντελεστής). (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4172/year/2013/article/15>(Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου 2017))

## 2.6.2 Επιδράσεις στην Οικονομική Δραστηριότητα

Είναι γνωστό πως οποιαδήποτε επιβολή φόρων ασκεί δυσμενή επίδραση στα οικονομικά κίνητρα και στην επιχειρηματικότητα. Επιπλέον, το ισχύον φορολογικό σύστημα λειτουργεί αποτρεπτικά και για τις ξένες επενδύσεις, που είναι απαραίτητες για το σύνολο της οικονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ξένοι επενδυτές ιεραρχούν το ελληνικό φορολογικό σύστημα ως το τρίτο μεγαλύτερο εμπόδιο μετά την αγορά εργασίας και την αναποτελεσματικότητα της κρατικής μηχανής.

Οι συντελεστές φορολόγησης του κεφαλαίου παίζουν σημαντικό ρόλο στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο φορολογικός ανταγωνισμός μεταξύ κρατών μελών στην προσέλκυση επενδύσεων έχει γίνει περισσότερο έντονος ύστερα από την τελευταία διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σήμερα αυτή η μορφή ανταγωνισμού φαίνεται να υποχωρεί καθώς διευρύνεται η πεποίθηση ότι η υιοθέτηση χαμηλών συντελεστών φορολόγησης κεφαλαίου δεν αποτελεί πια τον κύριο

παράγοντα προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των σκανδιναβικών χωρών οι οποίες βρίσκονται στην κορυφή της λίστας των δεικτών ανταγωνιστικότητας καταφέροντας να προσελκύουν σημαντικές παραγωγικές επενδύσεις. Η περίπτωση των χωρών αυτών υποδηλώνει ότι οι παραγωγικές επενδύσεις παραβλέπουν την υψηλότερη φορολογική επιβάρυνση καθώς και άλλοι παράγοντες συνιστούν σημαντικό κριτήριο επιλογής του τόπου πραγματοποίησης μιας επένδυσης, όπως η ύπαρξη αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συστήματος, το ανταγωνιστικό επίπεδο των υποδομών και των δημοσίων υπηρεσιών.

(Laxton, D., Meredith, G., Rose, D. 1995. Asymmetric Effects of Economic Activity on Inflation: Evidence and Policy Implications. *IMF Economic Review*.42(2): 344–374.)

Στην Ελλάδα, το υψηλό δημοσιονομικό και κοινωνικό κόστος της φορολογίας, καθώς επίσης και οι έντονες στρεβλώσεις που προκαλεί το φορολογικό σύστημα, επηρεάζουν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ύπαρξη φόρων οι οποίοι επιβαρύνουν το κόστος παραγωγής μόνο των εγχώριων προϊόντων, ενώ από τη φύση τους δεν επιβαρύνουν το αντίστοιχο κόστος των εισαγόμενων προϊόντων, μειώνουν την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων στην εγχώρια και διεθνή αγορά, δεδομένου ότι αρκετοί εξ' αυτών δεν επιστρέφονται κατά την εξαγωγή. (Τέλη χαρτοσήμου, ΦΚΕ, φόρος διαφημίσεων, φόρος υπέρ τρίτων κ.α.). Οι ίδιοι φόροι σε συνδυασμό με την περιπλοκότητα και ακαμψία του υφιστάμενου φορολογικού συστήματος οδηγούν στην απώλεια επιχειρηματικής δραστηριότητας στη χώρας μας λόγω της ματαίωσης ή αναβολής υλοποίησης των αναπτυξιακών προγραμμάτων από τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, της απώλειας ξένων επενδύσεων και της μετανάστευσης ολόκληρων επιχειρήσεων σε άλλες χώρες (κυρίως βαλκανικές) με αποτέλεσμα την μειωμένη οικονομική ανάπτυξη, την άμεση και έμμεση αύξηση της ανεργίας.

Η υπάρχουσα κατάσταση στην επιβολή φορολογίας στην Ελλάδα περιορίζει σημαντικά το κίνητρο για επενδύσεις, λόγω της αστάθειας και των πολύπλοκων διαδικασιών που παρουσιάζει. Η έλλειψη επενδύσεων έχει βαθύτερα αποτελέσματα, ακόμη και κοινωνικοοικονομικού χαρακτήρα, όπως είναι η μείωση των θέσεων εργασίας, η αύξηση του ποσοστού ανεργίας και η μεταφορά τεχνογνωσίας. Είναι αξιοσημείωτο πως, σε πολλές περιπτώσεις, τα ελληνικά προϊόντα

υστερούσαν έναντι των ξένων, λόγω φορολογικών μέτρων, όπως ήταν παλαιότερα τα χαρτόσημα, τα οποία έβλαπταν σημαντικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα τους.

Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο συνδέεται με την οικονομική δραστηριότητα και το φορολογικό σύστημα είναι το ασφαλιστικό. Οι εισφορές στα ασφαλιστικά ταμεία, λόγω της υποχρεωτικότητας τους, αποτελούν ένα είδος φόρου, το οποίο επιβαρύνει επιπλέον εργοδότες και εργαζόμενους. Ο σχεδιασμός ενός νέου φορολογικού συστήματος, θα πρέπει να συμπεριλάβει και ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις, με απώτερο σκοπό την αύξηση του κινήτρου για απασχόληση και δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Επιπροσθέτως, σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας είναι και οι σχέσεις μεταξύ του κράτους και των φορολογουμένων, οι οποίες στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από αρνητικό κλίμα και έλλειψη συνεργασίας. Το πρόβλημα αυτό προέρχεται τόσο από την άγνοια των δημοσίων υπαλλήλων σε βασικά θέματα, όσο και στην πολυπλοκότητα και τη γραφειοκρατία που είναι έκδηλη στο ελληνικό σύστημα. Για να εξομαλυνθούν οι υπάρχουσες τεταμένες σχέσεις, θεωρείται απαραίτητη η εκπαίδευση των κρατικών υπαλλήλων, όχι μόνο σχετικά με το αντικείμενο της εργασίας τους, αλλά επιπλέον και σε θέματα επικοινωνίας. Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό για την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, διότι μέσω τέτοιων μέτρων θα διασφαλιστεί η συναίνεση για ουσιώδεις φορολογικές μεταρρυθμίσεις, από πλευράς επιχειρήσεων και πιθανώς θα αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της χώρας για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων.

(Βαβούρα, Ι., Καραβίτη, Ν., Τσούχλου, Α. 1992. Οι επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας του δημοσίου τομέα στην ανάπτυξη της παραοικονομίας: Η περίπτωση της Ελλάδας. Τόμος Α, σελ. 90-99.)

## **2.7. Δικαιοσύνη και Αποτελεσματικότητα Φορολογικού Συστήματος**

Δίκαιη κατανομή λογίζεται η εκτίμηση της αρχής της οριζόντιας φορολογικής ισότητας. Αυτό σημαίνει ότι σε όμοιες οικονομικές συνθήκες οι φορολογούμενοι πολίτες είναι απαραίτητο να έχουν την ίδια φορολογική μεταχείριση. Η πολύ γνωστή σε όλους μας θεωρία του ανταλλάγματος δηλώνει πως δύο πολίτες οι οποίοι βρίσκονται σε ίδιες συνθήκες, ωφελούνται κατά το ίδιο ποσοστό από τα δημόσια αγαθά και της δημόσιες υπηρεσίες. Σύμφωνα με τη θεωρία της φοροδοτικής ικανότητας, αυτοί που βρίσκονται στην ίδια οικονομική κατάσταση

όπως επίσης και σε παρόμοιες προσωπικές συνθήκες, έχουν την ίδια δηλαδή φοροδοτική ικανότητα.

### 1. Θεωρία του Pareto

Το θεωρητικό πλαίσιο της Δημόσιας Οικονομικής για την αξιολόγηση των διαφόρων μέτρων οικονομικής πολιτικής είναι η Οικονομική της Ευημερίας, της οποίας θεμελιώδη έννοια αποτελεί η αρχή της αποτελεσματικότητας κατά Pareto. Σύμφωνα με τον Pareto, μια κατανομή πόρων είναι αποτελεσματική ή άριστη όταν δεν υπάρχει άλλη εφικτή κατανομή πόρων που να αναβαθμίζει τη στάση ενός ατόμου δίχως να επιδεινώνει τη θέση κάποιου άλλου ατόμου. Εναλλακτικά, έχουμε βελτίωση κατά Pareto από τη στιγμή που μια ανακατανομή των πόρων καλυτερεύει τη θέση κάποιου ατόμου με τρόπο που να μην χειροτερεύει τη θέση κάποιου άλλου ατόμου. Άλλωστε, η μέτρηση της κοινωνικής ευημερίας σχετίζεται άμεσα με την αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος της χώρας μας.

(Rosen, H., Gayer, T., Ράπανου, Β. και Καπλάνογλου, Γ. 2009. Δημόσια Οικονομική: Σύγχρονη Θεωρία και Ελληνική Πραγματικότητα, Κεφάλαιο 3. Εκδόσεις Κρητική.)

### 2. Θεωρία του Joseph Stiglitz

Ο Joseph Stiglitz το 1992, παρουσίασε μια θεωρία σχετικά με τον τρόπο επίτευξης άριστης φορολογίας μεταξύ δύο ομάδων.

Όταν η οριακή φορολογική επιβάρυνση είναι και για τις δύο ομάδες η ίδια, τότε η οριακή απώλεια ωφέλειας των δύο ομάδων είναι ίδια. Συνεπώς μπορούμε να πούμε πως η επίτευξη της μεγιστοποίησης των ωφελειών των δύο ομάδων με την επιβολή φόρου απαιτεί και για τις δύο η οριακή φορολογική τους επιβάρυνση να είναι ίση. Πρακτικά αυτό σημαίνει πως οι φορολογικοί συντελεστές πρέπει να είναι σε τέτοια επίπεδα, ούτως ώστε οι διαρροές ωφέλειας να είναι ίσες από την μεγέθυνση του φόρου κατά μια μονάδα για κάθε ομάδα.

Στην περίπτωση όπου το εισόδημα ενός φορολογούμενου πολίτη αναπτύσσεται, θα πρέπει να αυξάνεται και το ποσό του φόρου που ανταποδίδει στο κράτος (προοδευτική πολιτική φορολόγησης). Έτσι η φορολογία σαν διαδικασία καθίσταται πιο αποτελεσματική και συμβάλλει στην ελάττωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

(Stiglitz, J.E. 1943. Οικονομική του δημόσιου τομέα. Μεταφρασμένο από Αγγλικά σε Ελληνικά από Κυπριανίδη. Αθήνα: Εκδόσεις Κρητική.)

Ο προοδευτικός φορολογικός συντελεστής ελαττώνει από τα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια κατά ποσοστό αναλογικά περισσότερο φόρο από αυτόν που αποσπάει από τα χαμηλά και όσο πιο προοδευτικός είναι, τόσο συρρικνώνονται οι εισοδηματικές ανισότητες. Εξίσου δραστικοί για την άμβλυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων λογίζονται και οι φόροι περιουσίας. Το κράτος αποσπάει πάνω από το 1/2 των μεγάλων κληροδοτημάτων και αυτό γίνεται με σκοπό να μην διατηρούνται οι τεράστιες περιουσίες και κατά διεύρυνση τα μονοπώλια. Ο βαθμός προοδευτικότητας ενός φορολογικού συστήματος κατευθύνει τις επιλογές ενός κράτους ανάμεσα στην δικαιοσύνη και την αποτελεσματικότητα.

(Γκουμπανιτσάς, Γ., 2004. Οικονομική Ανάλυση του Φαινομένου της Φοροδιαφυγής. Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, 1η Ετήσια Συνάντηση (Workshop), Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στη: <http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/meeting.htm> . Ανακτήθηκε στις (30 Μαρτίου 2017))

Όσο πιο προοδευτικός είναι ένας φόρος, τόσο δικαιότερος καθίσταται και ο καταμερισμός των φορολογικών βαρών όπως επίσης και η διανομή του εισοδήματος. Από την άλλη όμως ο προοδευτικός φόρος είναι δυνατό να επηρεάσει αρνητικά το κίνητρο για:

- Εργασία και αποταμίευση, καθότι όσο πιο πολύ εργάζεται το άτομο, τόσο πιο μεγάλο μέρος του εισοδήματος του παραχωρεί στο κράτος
- Επενδύσεις, καθότι όσο πιο πολλά κέρδη έχει μια επιχείρηση, τόσο πιο μεγάλο μέρος των κερδών της παραχωρεί στο κράτος
- Κατανάλωση, καθότι όσο πιο πολλά δαπανά το άτομο για την απόκτηση καταναλωτικών αγαθών, τόσο μεγαλύτερο μέρος των δαπανών του καταλήγει στο κράτος

Πρακτικά, οι κυβερνήσεις των κρατών εφαρμόζουν ενδιάμεσες πολιτικές και όχι προοδευτικές, ούτως ώστε η προέλαση της δικαιοσύνης να μη ζημιώνει ανεπανόρθωτα το στόχο της αποτελεσματικότητας.

Ο φοροεισπρακτικός μηχανισμός συγκροτεί το συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στην φορολογική νομοθεσία και τη φορολογική βάση και καθορίζει σε αξιόλογο βαθμό το μέγεθος των



φορολογικών εσόδων και την αληθινή φορολογική επιβάρυνση. Το μέγεθος της φοροδιαφυγής συναρτάται της καλής ή κακής λειτουργίας του φοροεισπρακτικού μηχανισμού.

Προκειμένου να επιτευχθεί η καλή λειτουργία, χρειάζεται διαρκής επιμόρφωση των εφοριακών υπαλλήλων, μηχανοργάνωση των ΔΟΥ, εφαρμογή νέων τεχνολογικών πρακτικών, ορθές σχέσεις εφοριακών πολιτών και δημιουργία κινήτρων για τους υπαλλήλους.

Υπάρχει βέβαια και η άποψη ότι η αποτελεσματικότητα και η δικαιοσύνη έγκειται στην φύση του φορολογικού συστήματος. Θεωρείται ότι λόγω της υπερφορολόγησης, το κράτος εισπράττει λιγότερα από όσα υπολογίζει, το Α.Ε.Π. μειώνεται, το χρέος σε σχέση με το Α.Ε.Π. αυξάνεται και έτσι επιβάλλονται και πάλι νέοι φόροι. Αυτή η άδικη υπερφορολόγηση είναι και ο κύριος λόγος που ωθεί τους πολίτες στην φοροδιαφυγή. Ο βαθμός αυτός της αδικίας ενδέχεται να μεγαλώσει και άλλο καθώς οι οικονομικές συνθήκες της χώρας δυσχεραίνουν χρόνο με τον χρόνο. Πάντως η διαρκής καταπολέμηση της φοροδιαφυγής θα μπορούσε να μετριάσει ή και να εξαλείψει τον άδικο χαρακτήρα της υπερφορολόγησης.

Επίσης το φορολογικό σύστημα δεν μπορεί να διέπεται από ένα εκτεταμένο σύνολο αρχών, κανόνων και ρυθμίσεων, πρέπει να είναι απλό, κατανοητό, να μην κρύβει εκπλήξεις, αδικίες και οδηγεί σε αναποτελεσματικότητα.

Ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα το οποίο θα είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στην φοροδοτική ικανότητα κάθε πολίτη είναι αναγκαίο όσο ποτέ.

(Αγαπητός, Γ.Ι., 2004β. Νέα Μακροοικονομική και Ορθολογικές Επιχειρηματικές Αποφάσεις – Θεωρητική και Εφαρμοσμένη. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ, ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ, ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ, ΕΙΣΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

*«Ξέραμε πάντοτε πώς το συμφέρον ήταν κακή ηθική χωρίς όρια, μα τώρα μαθαίνουμε πως είναι και κακή οικονομία».*

Θεόδωρος Ρούζβελτ | (Αμερικανός Πρόεδρος ) | 1858-1919 |

### 3.1. Οικονομικά Εγκλήματα

Αντικείμενο του οικονομικού ποινικού δικαίου είναι τα οικονομικά εγκλήματα τα οποία αυξάνονται λόγω της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης και λόγω της εφευρετικότητας και των τεχνασμάτων των οικονομικών εγκληματιών. Αναπτύχθηκε μέσω της κρατικής παρέμβασης, λόγω των οικονομικών κρίσεων, της διεθνοποίησης της αγοράς και της τεχνολογικής ανάπτυξης.

Ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Edwin Sutherland, διατυπώνοντας τη θεωρία της εγκληματικότητας του «λευκού λαιμοδέτη» (White collar Criminality), συνέβαλε σημαντικά στην εξέλιξή του. Σύμφωνα με την θεωρία το υποκείμενο του οικονομικού εγκλήματος είναι φορέας του οικονομικού συστήματος ενταγμένο στο μηχανισμό του, ενώ σε πολλές περιπτώσεις βρίσκεται στην κορυφή της πυραμίδας του, έχει υψηλό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο (επιχειρηματίες, βιομήχανοι, τραπεζίτες, διευθυντικά στελέχη τραπεζών αλλά ακόμη και κατώτερα στελέχη διαφόρων κρατικών μηχανισμών).

Αργότερα όμως στην κατηγορία αυτή των εγκλημάτων συμπεριέλαβε όλες εκείνες τις πράξεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται από το νόμο ως κοινωνικά επιζήμιες και για τις οποίες προβλέπεται νομοθετικά κάποια κύρωση. Έτσι μπορεί και ένας απλός πολίτης ή μια επιχείρηση να προκαλέσει αναταραχή στο οικονομικό σύστημα, ασκώντας οικονομική δραστηριότητα που αποσκοπεί στην επαύξηση της περιουσίας του ή άλλου για τον οποίο αυτός ενεργεί.

(Sutherland, E.H., 1940. White-Collar Criminality. American Sociological Review,5(1):2-10.)

Ωστόσο, για να χαρακτηριστεί ένα έγκλημα ως οικονομικό πρέπει να συντρέχουν και οι εξής προϋποθέσεις :

- i. προσβολή του οικονομικού συστήματος

- ii. εκμετάλλευση από το δράστη των μηχανισμών ή των δομικών αδυναμιών του οικονομικού συστήματος
- iii. τον κλονισμό της εμπιστοσύνης του κοινού και των άλλων επιχειρήσεων στην αξιοπιστία του οικονομικού συστήματος
- iv. αν αυτός που υφίσταται τη ζημία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο οικονομικό σύστημα του κράτους, όπως π.χ. το δημόσιο, οι τράπεζες, οι βιομηχανίες, αλλά και ομάδες προσώπων που επιδρούν στην οικονομική ζωή, όπως το καταναλωτικό κοινό.

Οι Νόμοι που αναφέρονται στις οικονομικές δραστηριότητες συχνά περιέχουν ασάφειες και παγίδες, με αποτέλεσμα ο δράστης να διαπράξει ένα οικονομικό έγκλημα. Όχι από πρόθεση, αλλά από σύγχυση.

Οικονομικά εγκλήματα αποτελούν τα δημοσιονομικά αδικήματα, τα εταιρικά αδικήματα, τα χρηματοπιστωτικά αδικήματα, τα αδικήματα κατά του ελεύθερου ανταγωνισμού και τα ηλεκτρονικά οικονομικά εγκλήματα.

Η φορολογική εγκληματικότητα συγκαταλέγεται στα οικονομικά εγκλήματα.

(Ζησιάδης, Β., 2002. Η οικονομική εγκληματικότητα. Το ουσιαστικό και δικονομικό οικονομικό ποινικό δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλας.)

### **3.2. Η έννοια και τα χαρακτηριστικά της Φοροδιαφυγής**

Φοροδιαφυγή είναι κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη, με την οποία επιδιώκεται μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης ή αποφυγή καταβολής του φόρου ενός φυσικού ή νομικού προσώπου. Αποτελεί μορφή σκόπιμης διαφυγής φόρων η οποία τιμωρείται εν γένει βάσει του ποινικού δικαίου.

(Βικιπαίδεια, Ο ορισμός της Φοροδιαφυγής. Διαθέσιμο στην: [el.wikipedia.org](http://el.wikipedia.org).(Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2017))

Με βάση την ελληνική φορολογική νομοθεσία, έγκλημα φοροδιαφυγής διαπράττει όποιος, προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή φόρου [φόρος εισοδήματος, Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), Ειδικός Φόρος Ακινήτων (ΕΦΑ), παρακρατούμενοι και επιρριπτόμενοι φόροι, τέλη ή εισφορές κ.λπ.], αποκρύπτει από τα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης φορολογητέα ύλη - υποβάλλοντάς δήλωση με ανακριβή στοιχεία είτε παραλείποντας να την υποβάλει. Επιπλέον, ανεξάρτητα από το εάν ο δράστης διαφεύγει ή

όχι της πληρωμής φόρου, τόσο η έκδοση εικονικών, πλαστών ή νοθευμένων φορολογικών στοιχείων, όσο και η αποδοχή των εικονικών αυτών στοιχείων, συναποτελούν ποινικά κολάσιμες πράξεις φοροδιαφυγής. Το λαθρεμπόριο αποτελεί επίσης, μια πράξη φοροδιαφυγής, καθώς συνίσταται στην εισαγωγή ή στην εξαγωγή εμπορευμάτων χωρίς την άδεια των τελωνειακών αρχών και χωρίς την καταβολή δασμών, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων, όπως και στην οποιαδήποτε ενέργεια αποσκοπεί να στερήσει από το Ελληνικό Δημόσιο ή την Ευρωπαϊκή Ένωση εισπρακτέους δασμούς, φόρους και λοιπές επιβαρύνσεις από τα εισαγόμενα ή τα εξαγόμενα εμπορεύματα.

(Το Άρθρο 66 του Ν. 4174/2013 (Εγκλήματα φοροδιαφυγής). (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4174/year/2013/article/66>(Ανακτήθηκε στις 4 Μαΐου 2017))

Η φοροδιαφυγή εκτός από ποινικό αδίκημα θεωρείται και αντικοινωνική συμπεριφορά δεδομένου ότι το συνολικό ποσό αυτής θα κληθεί στο τέλος να καλυφθεί με πρόσθετα κυβερνητικά μέτρα από το σύνολο των φορολογουμένων.

Η έκταση της φοροδιαφυγής σε κάθε κράτος προσδιορίζεται κατά προσέγγιση και στηρίζεται σε εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ ή και λοιπών διεθνών οργανισμών.

Το πρόβλημα γιγαντώνεται με τη συνύπαρξη της διαφθοράς που είναι η κατάχρηση ανατεθειμένης εξουσίας με σκοπό το προσωπικό όφελος. Οι μορφές διαφθοράς ποικίλλουν και περιλαμβάνουν τη δωροδοκία, τον εκβιασμό, την υπεξαίρεση χρημάτων, την δωροληψία και την κατάχρηση.

(Ο ορισμός της διαφθοράς [Online] Διαθέσιμο στη: <http://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp> (Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2017))

Κυρίαρχος παράγοντας για τη γιγάντωση των φαινομένων αυτών είναι η συμμετοχή των οργάνων της πολιτείας στη διαφθορά. Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας παραθέτουν ως παράδειγμα τη δηλωμένη αμφισβήτηση από τον Αριστοτέλη (Πολιτικά), του θεσμού των «εφόρων», θεσμού που είχε καθιερωθεί κατά την αρχαιότητα στο κράτος της Σπάρτης και σκοπό είχε τον έλεγχο των δημοσίων οικονομικών, αμφισβήτηση την οποία αιτιολογούσε λέγοντας ότι η συγκέντρωση της όποιας εξουσίας στα χέρια των ολίγων ενισχύει ακόμα περισσότερο τη διαφθορά.

Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ο Έλληνας νομοθέτης προέβη σε ρυθμίσεις, που αφορούν στον καθορισμό δυσμενούς τρόπου φορολόγησης αφενός και στην επιβολή διοικητικών (πρόστιμα) και ποινικών κυρώσεων αφετέρου. Ο Νόμος 2523/199747 (ΦΕΚ Α'179/11/9/97), που αφορά στις διοικητικές και φορολογικές κυρώσεις στη φορολογική νομοθεσία και άλλες διατάξεις, έχει χαρακτηριστεί και ως «Φορολογικό Ποινολόγιο» και αποτελεί το κύριο νομοθέτημα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

### **3.3. Φοροαποφυγή**

Η φοροαποφυγή, αν και περιέχει το στοιχείο της αποφυγής του φόρου, καλύπτεται από νομιμότητα, τουλάχιστον στις περισσότερες περιπτώσεις, όπου τα μέσα και οι ενέργειες του φορολογουμένου συγκροτούν αυτό που στη διεθνή βιβλιογραφία καλείται «φορολογικός σχεδιασμός». Στις περιπτώσεις αυτές ο φορολογούμενος ενεργεί ορθολογικά στο πλαίσιο που ορίζει το κράτος. Στην φοροαποφυγή δεν παραβιάζεται το γράμμα, αλλά το πνεύμα του νόμου.

(Γεωργακόπουλος, Θ., 2012. Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου)

Οδηγό για τη διάκριση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στο ελληνικό δίκαιο αποτελεί η γενική διάταξη κατά της φοροαποφυγής (Άρθρο 38 του Ν. 4174/2013). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, πρακτική φοροαποφυγής αποτελεί κάθε τεχνητή διευθέτηση, ή σειρά διευθετήσεων, που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα, το οποίο προκύπτει από τη σύγκριση του οφειλόμενου φόρου, ως συνέπεια της εν λόγω διευθέτησης, με το ποσό που θα όφειλε ο ίδιος φορολογούμενος, υπό τις ίδιες συνθήκες, χωρίς τη διευθέτηση. Ο στόχος μιας διευθέτησης, ή σειράς διευθετήσεων, συνίσταται στην αποφυγή της φορολόγησης, εφόσον –ανεξαρτήτως των υποκειμενικών προθέσεων του φορολογουμένου– αντίκειται στο αντικείμενο, στο πνεύμα και στο σκοπό των φορολογικών διατάξεων που θα ίσχυαν σε άλλη περίπτωση. Ωστόσο, το αποτέλεσμα τόσο της φοροδιαφυγής όσο και της φοροαποφυγής καταλήγει να είναι το ίδιο: δηλαδή η μη καταβολή φόρων. Υπό το πρίσμα αυτό, οι δύο έννοιες φαίνεται να συναντώνται, έχοντας ως κοινό στοιχείο τη στέρηση εσόδων από το Δημόσιο.

(Άρθρο 38 του Ν. 4174/2013 (Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας). (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/Law/4174/year/2013/article/38>. (Ανακτήθηκε στις 4 Μαΐου 2017))

### 3.3.1. Offshore Εταιρείες

Οι εξωχώριες – υπεράκτιες (offshore) εταιρείες αποτελούν το κατεξοχήν εργαλείο φοροαποφυγής. Συστήνονται σε κράτη που αποτελούν φορολογικούς παράδεισους, ή σε κράτη που δεν έχουν ακόμα οργανωμένες κεφαλαιαγορές αλλά έχουν σωρεία χαρακτηριστικών που διευκολύνουν το οργανωμένο έγκλημα. Τα χαρακτηριστικά των «οικονομικών παραδείσων» είναι η φοροαπαλλαγή, η άρνηση συνεργασίας τους με τις δικαστικές αρχές έτερων κρατών για την παροχή πληροφοριών, η νομοθεσία τους που εγγυάται το απόρρητο των εταιρειών, οι σύγχρονες ηλεκτρονικές επικοινωνίες που διευκολύνουν ξένες επιχειρήσεις να μεταφέρουν την έδρα τους σε οικονομικούς παράδεισους, οι τουριστικές συναλλαγές που δικαιολογούν μεγάλες μετακινήσεις ρευστού χρήματος, η παροχή δυνατότητας χρησιμοποίησης ως τοπικού νομίσιματος ένα διεθνές νόμισμα, κατά προτίμηση του δολαρίου, οι κυβερνήσεις που είναι σχετικά αδιάφορες σε εξωτερικές πιέσεις, η γεωγραφική θέση που είναι κατάλληλη για επαγγελματικά ταξίδια με προορισμό πλούσιες γειτονικές χώρες.

(Μαστρογιάννη, Φ. 2016. . Φορολογικός έλεγχος εξωχώριων/offshore εταιρειών σε Ελλάδα και Κύπρο. Αθήνα : Αρναούτη.)

Οι φορολογικοί αυτοί παράδεισοι προσφέρονται κυρίως για τη «νομιμοποίηση» εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τα οποία μεταφέρονται στο εξωτερικό πριν ανακυκλωθούν στο σύστημα διεθνών πληρωμών για να υπάρξει σύγχυση όσον αφορά την προέλευσή τους. Δημιουργείται εικονική εταιρεία η οποία στην πραγματικότητα δεν αναπτύσσει καμία επενδυτική, χρηματοοικονομική ή παραγωγική δραστηριότητα στη χώρα, όπου βρίσκεται η καταστατική και όχι η πραγματική της έδρα. Η συνδρομή των δικηγόρων για το πώς θα «κρυφτούν» οι πηγές προέλευσης του βρώμικου χρήματος, καλυπτόμενοι πίσω από το μανδύα του επαγγελματικού απορρήτου, συνιστά αστικό και ποινικό αδίκημα.

(Δουβής, Π., 2008. Offshore δραστηριότητες. Αθήνα.)

### **3.4. Φοροκλοπή**

Μια ακόμα μορφή φοροδιαφυγής είναι η φοροκλοπή. Πρόκειται στην ουσία για την μη απόδοση φόρων στο Δημόσιο, οι οποίοι όμως έχουν εισπραχθεί από το άτομο σε απόδοση από κάποιον τρίτο. Θα λέγαμε ότι κατά κανόνα περισσότερο η φοροκλοπή διαπράττεται στην κατηγορία των έμμεσων φόρων, όπως είναι ο ΦΠΑ, οι οποίοι βαραίνουν τον τελικό καταναλωτή.

### **3.5. Μετακύλιση ή επίρριψη φόρου**

Μια μορφή φοροδιαφυγής είναι και η μετακύλιση ή επίρριψη φόρου όπου ο τελικός καταναλωτής που αγοράζει μια υπηρεσία ή ένα προϊόν είναι ο τελικός αποδέκτης του φόρου.

(Κουράκης, Ν. 2007. Τα Οικονομικά Εγκλήματα II Ειδικό Μέρος. Β' Τόμος. Εκδόσεις: Αντ. Σακκουλά.)

### **3.6. Παραοικονομία**

Η έννοια της φοροδιαφυγής είναι στενά συνδεδεμένη με το φαινόμενο της παραοικονομίας. Η παραοικονομία είναι το τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν - αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία- πλην όμως για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μέτρησης.

(Μανεσιώτης, Β., 1990. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Ταυτίζονται ή διαφέρουν. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.)

### **3.7. Εισφοροδιαφυγή**

Η εισφοροδιαφυγή είναι η μη καταβολή, η μερική καταβολή ή η μη εμπρόθεσμη καταβολή εισφορών στα ταμεία που ασφαλίζουν είτε μισθωτούς είτε αυτοαπασχολούμενους, σε σχέση με την πραγματική παροχή εργασίας ή άσκηση δραστηριότητας.

### 3.7.1. Το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας

Με τον όρο αδήλωτη εργασία περιγράφονται οι αμειβόμενες δραστηριότητες που είναι νόμιμες ως προς τη φύση τους, αλλά δεν δηλώνονται στις δημόσιες αρχές με συνέπεια την αποφυγή της φορολογίας και των αντίστοιχων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης.

Στην Ελλάδα, η αδήλωτη εργασία εντοπίζεται στα άτομα που εργάζονται ανασφάλιστοι και δεν εμφανίζονται σε καμία συναλλαγή του εργοδότη με τις αρμόδιες Αρχές (π.χ. ΙΚΑ), όπως και σε αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα.

Το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας είναι πολυσύνθετο και επηρεάζεται από ένα ευρύτερο φασμαοικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και θεσμικών παραγόντων.

Στους θεσμικούς παράγοντες, ως κυριότεροι επισημαίνονται η χαμηλή εμπιστοσύνη στην οργάνωση του κράτους και στο πολιτικό σύστημα, οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί και η θετικά προσκείμενη συμπεριφορά προς την ανασφάλιστη εργασία.

Αντίστοιχα, ως κυριότεροι πολιτικοί παράγοντες για την εμφάνιση του φαινομένου προβάλλονται το ανεπαρκές κοινωνικό κράτος (πχ χαμηλά κοινωνικά επιδόματα), το ύψος της φορολογίας και των ασφαλιστικών εισφορών, ενώ στους κυριότερους κοινωνικούς-οικονομικούς παράγοντες εντάσσονται η παραγωγική δομή της οικονομίας και το μέγεθος της παραοικονομίας.

Σε μια οικονομία, η έκταση της αδήλωτης εργασίας συνδέεται ως ένα βαθμό και με το μέγεθος της αυτοαπασχόλησης συμπεριλαμβανομένων και των συμβοηθούτων μελών στην οικογενειακή επιχείρηση.

(Χιόνης, Π.Δ., Κορρές, Γ., 2003. Ελληνική Οικονομία-Οικονομική Πολιτική & Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.)

Με τον όρο βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση, περιγράφονται τα άτομα που εργάζονται στις επιχειρήσεις των γονέων τους, αποκομίζοντας εισόδημα για την εργασία την οποία προσφέρουν. Ωστόσο, στην πλειοψηφία τους τα βοηθηθούτα μέλη δεν καταβάλλουν εισφορές ασφάλισης, με συνέπεια να μην αποτυπώνεται η απασχόλησή τους στα στατιστικά στοιχεία ασφαλιστικών οργανισμών.



Από την άλλη πλευρά, ως αυτοαπασχολούμενοι ορίζονται τα άτομα που εργάζονται με μη εξαρτημένη σχέση εργασίας, ασκώντας οι ίδιοι την επαγγελματική τους δραστηριότητα, αν και έχουν τη δυνατότητα να προσλαμβάνουν μισθωτούς υπαλλήλους. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι «ελεύθεροι επαγγελματίες» (π.χ. γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, υδραυλικοί κ.ά.), αλλά και οι εργαζόμενοι που συνάπτουν σύμβαση παροχής υπηρεσιών με έναν εργοδότη.

Το ύψος της αυτοαπασχόλησης εμφανίζει διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών της ΕΕ με την Ελλάδα να καταγράφει ποσοστό διπλάσιο από το μέσο όρο της ευρωζώνης.

Στην Ελλάδα, εκτός από τον πρωτογενή τομέα που αποτελεί την κατεξοχήν οικονομική δραστηριότητα στην οποία εμφανίζεται ο τύπος αυτός απασχόλησης, υψηλό είναι επίσης το ποσοστό στα Επιστημονικά-Τεχνικά επαγγέλματα (δικηγόροι, λογιστές, σύμβουλοι επιχειρήσεων, αρχιτέκτονες, επιστημονική έρευνα κ.ά.), καθώς 2 στους 3 σχεδόν εργάζονται με αυτή τη μορφή απασχόλησης.

(Λιαργκόβας, Π., 2010. Σύγχρονα θέματα της Ελληνικής & Διεθνούς Οικονομίας. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη)

### **3.8. Συνέπειες Φοροδιαφυγής**

Εφόσον κυριότερη πηγή των δημοσίων εσόδων είναι η φορολογία, υποστηρίζεται ότι το σύγχρονο κράτος είναι φορολογικό κράτος. Βασική συνέπεια της φορολογικής παραβατικότητας είναι ότι το κράτος χάνει ένα μεγάλο μέρος των νόμιμων εσόδων του και αδυνατεί να χρηματοδοτήσει τις προγραμματισμένες δαπάνες του και να ασκήσει συστηματικά και αποτελεσματικά την οικονομική και κοινωνική πολιτική του.

1. Η φοροδιαφυγή είναι η αιτία για μεγάλα δημόσια ελλείμματα, μια και προκαλεί έλλειψη οικονομικών πηγών για το κράτος και το καθιστά ανίκανο να καλύψει τα έξοδά του. Αυτό οδηγεί τις Κυβερνήσεις σε αυξημένο εξωτερικό ή εσωτερικό δανεισμό.
2. Ατονεί η τελεσφόρηση των λαμβανομένων από την κυβέρνηση φορολογικών μέτρων με στόχο την επίτευξη των μερικών στόχων της δημοσιονομικής πολιτικής. Ματαιώνεται η επίτευξη των μη ταμειυτικών στόχων, υπονομεύοντας έτσι τον ευρύτερο κυβερνητικό κοινωνικοοικονομικό σχεδιασμό.
3. Υπάρχουν επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο καθώς μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα των ανθρώπων και ιδιαίτερα αυτών που έχουν μικρά εισοδήματα.

4. Μειώνεται το κέρδος των επιχειρήσεων και συνεπώς μειώνεται ο αριθμός των επενδύσεων με ταυτόχρονη αύξηση των αναγκών σε χρηματοδότηση.
5. Υπάρχουν επιπτώσεις στην αποταμίευση, είτε σε επίπεδο ατόμου, είτε σε μακροοικονομικό επίπεδο
6. Παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης κατανομής της υποχρέωσης καταβολής φόρου, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανισότητα μεταξύ των πολιτών, να δημιουργούνται αποκλίσεις δεδομένης της άριστης κατανομής των παραγωγικών μέσων, επειδή υποβοηθούνται οι επιχειρήσεις που διαφεύγουν, που ενδεχομένως να μην είναι και οι πιο παραγωγικές και να εντείνεται η αντίθετη προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος.
7. Η φοροδιαφυγή όμως οδηγεί και σε κακό καταμερισμό των πηγών πλούτου, επειδή οι άνθρωποι σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να επιλέγουν την ανάμειξή τους σε ορισμένες δραστηριότητες, όχι επειδή είναι πραγματικά ανταγωνιστικές ή παραγωγικές, αλλά με κριτήριο την ευκολία διαπράξεως φοροδιαφυγής.
8. Πρόβλημα όμως δημιουργείται και στον τομέα του ανταγωνισμού ο οποίος νοθεύεται, αφού κάποιες αδύναμες επιχειρήσεις με οριακή κερδοφορία, χρησιμοποιούν την φοροδιαφυγή σαν στρατηγικό πλεονέκτημα, προκειμένου να μειώσουν το κόστος τους και αυτό βέβαια βρίσκεται πολύ μακριά από την ήδη ουτοπική ιδέα του τέλειου ανταγωνισμού.

(Γκουμπανιτσάς, Γ. 2004. Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου)

9. Σπατάλη πηγών σε μη παραγωγικές δραστηριότητες. Αυτό συμβαίνει επειδή δημιουργεί υψηλά κόστη συναλλαγών [transaction costs] για τους φοροφυγάδες. Με τον όρο αυτό εννοούνται όλα εκείνα τα έξοδα σε χρήμα, χρόνο και προσπάθεια, στα οποία πρέπει να υποβληθούν προκειμένου να επιτύχουν τη φοροδιαφυγή, χωρίς να συλληφθούν [ειδικούς λογιστές και δικηγόρους, χρόνο και προσπάθεια για την τήρηση διπλών βιβλίων κλπ.].
10. Όμως και για το κράτος, η ύπαρξη της φοροδιαφυγής σημαίνει υψηλά κόστη συναλλαγών και διοικήσεως [transaction and administrative costs], μια και πρέπει να συγκροτήσει και να διατηρήσει αποτελεσματικό, όλον εκείνο τον ελεγκτικό μηχανισμό που είναι απαραίτητος, για να γίνει η φοροδιαφυγή δυσκολότερη. Ενώ θα πρέπει να θεσπίζει και

ειδικούς νόμους, όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερους κατά της φοροδιαφυγής, που και αυτοί συνιστούν επιπλέον κόστος συναλλαγής.

11. Η παραοικονομία, της οποίας κύριο μέρος και αιτία αποτελεί η φοροδιαφυγή, σημαίνει όμως και ότι πολλά ιδιωτικά εισοδήματα μένουν εκτός των επισήμων στατιστικών και υπολογισμών, όπως αυτός του Α.Ε.Π., που δείχνουν την πραγματική κατάσταση της οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι η Κυβέρνηση δεν έχει την ακριβή εικόνα της κατάστασης και είναι πολύ πιθανό να λάβει λανθασμένες αποφάσεις σε σχέση με την οικονομία και πιθανώς να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από εκείνα που θέλει να λύσει.
12. Αν λάβουμε σαν δεδομένο ότι οι δραστηριότητες των φοροφυγάδων πληρώνονται πάντοτε τοις μετρητοίς, η φοροδιαφυγή μειώνει την ελαστικότητα της ζήτησης ρευστού στις αλλαγές των κρατικών επιτοκίων, κάτι που σημαίνει μεγαλύτερες δυσκολίες στην εφαρμογή νομισματικής πολιτικής.
13. Τέλος, οι φοροφυγάδες αποτελούν κακό παράδειγμα προς μίμηση για τους φορολογούμενους που έχουν συνείδηση, με επακόλουθο το φαινόμενο της φοροδιαφυγής να επεκτείνεται σε ακέραιο το σώμα της οικονομίας και οι δυσοίωνες επιδράσεις της να αυξάνουν.

Είναι λοιπόν απαραίτητο το κράτος να πάρει άμεσα μέτρα καταπολέμησης ή έστω μετριασμού του φαινομένου της φοροδιαφυγής διώκοντας όσα την προξενούν. Τέτοιου είδους μέτρα αποτελούν η εξασφάλιση σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των πολιτών που φορολογούνται και του κράτους που φορολογεί, η ορθολογική οργάνωση και χειρισμός των δημοσίων υπηρεσιών, η αρμόζουσα δομή του φορολογικού συστήματος (ελεγκτικοί φόροι, αναπληρωματικοί φόροι κ.λπ.), η όσο το δυνατό πιο πιστή τήρηση της αρχής της δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών κ.λπ.

Συνεπώς η φοροδιαφυγή, ως παραβίαση νομοθεσίας είναι ένα νομικό φαινόμενο, το οποίο έχει όμως πολύ σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα και οικονομικές διαστάσεις, αποτελεί λοιπόν προνομιακό πεδίο μελέτης για μια επιστήμη, όπως η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, η οποία συνδυάζει την Νομική με την Οικονομική σκέψη. Πρώτος δε ο Garry Becker το πρότεινε, ενώ οι Allingham, Sandmo το πραγματοποίησαν.

### 3.9. Αίτια της Φοροδιαφυγής

1. Η φοροδιαφυγή σκοπό έχει την πληρωμή λιγότερου ή καθόλου φόρου. Ο φόρος είναι ένα ποσό χρημάτων που αντιστοιχεί σε μια «χρησιμότητα» [utility] για τον φορολογούμενο και συνιστά απώλεια αυτής της χρησιμότητας για τον συγκεκριμένο άνθρωπο. Επομένως η αναμενόμενη αντίδραση του φορολογουμένου, σύμφωνα με το μοντέλο της ανθρώπινης συμπεριφοράς, είναι να κάνει κάθε προσπάθεια για να προστατευθεί από αυτήν την απώλεια χρησιμότητας.
2. Δεύτερο αίτιο της φοροδιαφυγής είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές. Γνωρίζουμε ότι όσο υψηλότερη είναι η φορολογία που επιβάλλεται τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι προσπάθειες των φορολογουμένων να φοροδιαφύγουν, αυτό γιατί το αναμενόμενο κέρδος από την φοροδιαφυγή μεγαλώνει πολύ και έτσι είναι διατεθειμένοι να καταβάλουν μεγαλύτερο κόστος προσπαθειών για να το επιτύχουν. Οι καμπύλες του Laffer και Gutman δείχνουν ότι μετά από ένα σημείο αύξησης φορολογικών συντελεστών, τα έσοδα του κράτους αυξάνονται αντί να μειώνονται.
3. Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών. Οποιαδήποτε παρεκτροπή πέρα από την αρχή της δίκαιης και ίσης κατανομής φόρων στους πολίτες μιας κοινωνίας εντείνει την τάση προς φοροδιαφυγή και προξενεί δυσοίωνες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, κάτι το οποίο επισημαίνει την σημαντική σπουδαιότητα την οποία εσωκλείει η αρχή αυτή προκειμένου για την σωστή λειτουργία του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα.
4. Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Αν το φορολογικό σύστημα κατέχεται από άμεσους φόρους, τότε η ροπή προς την φοροδιαφυγή και τα διάφορα είδη της είναι υψηλότερη καθώς οι ιδιωτικοί φορείς παρουσιάζουν μεγαλύτερες αφορμές για να συγκαλύψουν την φορολογητέα ύλη, τα δε νοικοκυριά δηλαδή ελεύθεροι επαγγελματίες κ.λπ., δηλώνοντας μικρότερο μέγεθος εισοδήματος από το πραγματικό, οι δε επιχειρήσεις διαβιβάζοντας μέρος των κερδών τους σε λογαριασμούς αποσβέσεων, εξόδων παραστάσεων, έρευνας κ.ο.κ.. Αντίστροφα όταν το σύστημα φορολογίας μιας χώρας κατακλύζεται από έμμεσους φόρους, η τάση προς φοροδιαφυγή είναι σε χαμηλότερα

- επίπεδα και αυτό επειδή η εξέταση των φορολογικών οργάνων είναι αποτελεσματικότερη.
5. Άλλο αίτιο της φοροδιαφυγής είναι ο πληθωρισμός, μια και αυτός μειώνει το πραγματικό εισόδημα του φορολογουμένου κι έτσι η χρησιμότητα [utility] που αυτός χάνει, όταν πληρώνει φόρο, είναι υψηλότερη τώρα, έστω κι αν πληρώνει το ίδιο ποσό χρημάτων με την προηγούμενη χρονιά. Αυτό είναι αποτέλεσμα του Νόμου της Ελαττούμενης Οριακής Χρησιμότητας του Χρήματος [Law of Diminishing Marginal Utility of money]. Αυτό σημαίνει ότι όσο φτωχότερος είναι κάποιος, τόσο μεγαλύτερη ωφέλεια – χρησιμότητα αντλεί από κάθε επιπλέον μονάδα χρήματος. Άρα το αναμενόμενο κέρδος από την φοροδιαφυγή είναι τώρα υψηλότερο και αυτό την κάνει ελκυστικότερη. Φυσικά τα ίδια αποτελέσματα με τον πληθωρισμό έχει και κάθε κακή οικονομική κατάσταση ή κρίση στην Εθνική Οικονομία, που έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση του προσωπικού πλούτου των φορολογουμένων.
  6. Η αύξηση της ανεργίας και η ύπαρξη και ανάπτυξη της αδήλωτης εργασίας. Αυτό γιατί η υψηλή ανεργία ευνοεί την αδήλωτη εργασία, αυξάνει την φτώχεια και αμβλύνει την Φορολογική Ηθική, μια και ο άνεργος αισθάνεται εγκαταλειμμένος από το κράτος και έχει μικρή διάθεση να πληρώσει γι' αυτό.
  7. Η αυστηρότητα των ποινών και η πιθανότητα εντοπισμού της φοροδιαφυγής επιδρά αρνητικά και τελικά αποτελεί αναποτελεσματικό μέτρο.
  8. Το Μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογούμενων όπως και το μορφωτικό και ηθικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων, καθώς επίσης και η σωστή και ευγενής συμπεριφορά αυτών.
  9. Άτομα τα οποία ανήκουν σε υψηλότερες εισοδηματικές τάξεις και απασχολούνται σε σταθερές θέσεις εργασίας παρουσιάζουν μικρότερη τάση για φοροδιαφυγή.
  10. Η διαρκώς μεταβαλλόμενη φορολογική νομοθεσία και η πολυπλοκότητα της που προκαλούν μεγάλη αβεβαιότητα ως προς την τελική φορολογική επιβάρυνση.
  11. Η μικρή πιθανότητα εντοπισμού των παραβατών και η ατιμωρησία τους.
  12. Ο τρόπος διαχείρισης του δημοσίου χρήματος και αξιοποίησης των φορολογικών εσόδων.
  13. Σαν λόγος φοροδιαφυγής μπορεί να αναφερθεί και ένας ψυχολογικός, που τον αποδέχονται και ορισμένοι συγγραφείς όπως ο Hearten και Bartholomew. Συγκεκριμένα

η φοροδιαφυγή μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα είδος παιχνιδιού που δίνει ευχαρίστηση σε κάποιους ανθρώπους τουλάχιστον, την ευχαρίστηση της απόδρασης από τον κίνδυνο της σύλληψης και ποινής. Έτσι, αν δεχτούμε αυτήν την άποψη η φοροδιαφυγή μπορεί να δώσει χρησιμότητα [utility], όχι μόνον διαμέσου του προϊόντος της, αλλά και αυτή καθ' εαυτή σαν πράξη. Εδώ μιλάμε βέβαια για την ψυχική ευχαρίστηση σαν εκδοχή χρησιμότητας.

(Τάτσος, Ν., 2001. Η παροικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.)

### **3.10. Ελεγκτικοί Μηχανισμοί**

Αρμόδια όργανα για τη βεβαίωση και είσπραξη των δημόσιων εσόδων είναι οι άλλως διοικητικοί μηχανισμοί ελέγχου όπως η Δ.Ο.Υ., τα τελωνεία, το Σ.Δ.Ο.Ε. – (πρώην) ΥΠ.Ε.Ε, και τα Ελεγκτικά Κέντρα –Ειδικά Συνεργεία Ελέγχου. Άλλα ελεγκτικά όργανα που ενεργούν φορολογικό ελεγκτικό έργο είναι οι Ορκωτοί Ελεγκτές (Άρθρο 47 Ν 2065/1992), οι οποίοι διενεργούν με βάση τις αρχές και τους κανόνες ελεγκτικής του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών τον τακτικό έλεγχο των Ανωνύμων Εταιρειών.

(Παπάς, Α., 1999. Εισαγωγή στην ελεγκτική. Εκδόσεις Μπένου.)

Όσον αφορά τη δικαστηριακή πρακτική, η ισχύουσα νομοθεσία δεν προβλέπει ειδικές Εισαγγελίες ή ειδικά ποινικά δικαστήρια για τη δίωξη και εκδίκαση φορολογικών εγκλημάτων. Οι εισαγγελικές αρχές και τα ποινικά δικαστήρια, ακολουθούν τις κρίσεις της φορολογικής Διοίκησης. Ο συνεκτικός κρίκος ανάμεσα στην φορολογική νομοθεσία και τη φορολογική βάση είναι ο φοροεισπρακτικός μηχανισμός και καθορίζει σε αξιόλογο βαθμό το μέγεθος των φορολογικών εσόδων και την αληθινή φορολογική επιβάρυνση. Συνάρτηση της σωστής ή μη λειτουργίας του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, είναι το μέγεθος της φοροδιαφυγής, αφού ακόμα και βεβαιωμένα έσοδα, λόγω αδυναμιών του, δεν εισπράττονται εγκαίρως.

(Καζαντζής, Χ., 2006. Ελεγκτική και Εσωτερικός έλεγχος. Αθήνα: Bussiness Plus.)

### 3.11. Έκθεση του ΔΝΤ για την φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Το ΔΝΤ δημοσιοποίησε μια μελέτη για τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, στην οποία συγκρίνεται η οικονομική επιβάρυνση που έχει κάποιος που πληρώνει κανονικά τους φόρους του με τις οικονομικές και άλλες επιπτώσεις που έχει κάποιος που φοροδιαφεύγει. Το συμπέρασμα είναι ότι ο συνεπής φορολογούμενος πληρώνει περισσότερα από τον φοροφυγά εφόσον οι νόμοι και οι πρακτικές δεν αποτρέπουν τη φοροδιαφυγή. Το ΔΝΤ με έκθεση τετραμελούς ομάδας εμπειρογνομόνων εξηγεί γιατί είναι παράλογο να πληρώνεις φόρους στην Ελλάδα.

1. Η μη πληρωμή φόρων είναι ένας τρόπος για να παραμείνει μια επιχείρηση ή ένας ελεύθερος επαγγελματίας στην αγορά. Αντιδιαστέλλονται οι επιχειρηματίες που είναι καθ' όλα τυπικοί με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και αντιμετωπίζουν αθέμιτο ανταγωνισμό από εκείνους που φοροδιαφεύγουν.
2. Η πληρωμή των προστίμων για την απασχόληση ανασφάλιστων εργαζόμενων είναι πιο συμφέρουσα σε σχέση με την πληρωμή των εισφορών για τους εργαζομένους, εφόσον το πρόστιμο που καλείται να καταβάλει αν εντοπιστεί είναι περίπου 500 ευρώ.
3. Η μη δήλωση του εισοδήματος επιφέρει μικρότερες κυρώσεις από τη δήλωσή του και τη μη πληρωμή των σχετικών φόρων στη συνέχεια.
4. Η αναμονή για την επόμενη ρύθμιση τμηματικής εξόφλησης οφειλών. Ο μη συνεπής φορολογούμενος περιμένει την επόμενη ευεργετική ρύθμιση. Εφόσον και πάλι δεν μπορεί να πληρώσει, τότε σταματά να πληρώνει και περιμένει την επόμενη ευεργετική ρύθμιση τμηματικής εξόφλησης που θα προσφέρει έκπτωση στις προσαυξήσεις.
5. Είναι πιο συμφέρον να προσφύγεις στα δικαστήρια, παρά να πληρώσεις τους φόρους που σου βεβαιώνονται μετά τη διενέργεια ενός φορολογικού ελέγχου. Πολλοί προσφεύγουν στη δικαιοσύνη, όπου η εκδίκαση της υπόθεσής τους καθυστερεί έως και 10 χρόνια, ενώ δεν αποκλείεται να δικαιωθούν.
6. Χορηγούνται συνεχείς παρατάσεις στις προθεσμίες εκπλήρωσης των φορολογικών υποθέσεων.
7. Οι φορολογούμενοι νιώθουν ότι οι φόροι τους δεν έχουν κάποια ανταποδοτικότητα. Την ώρα που τα νοικοκυριά καλούνται να πληρώσουν φόρους, πρέπει να ξοδεύουν αδρά για υπηρεσίες όπως η παιδεία (φροντιστήρια), υγεία, μεταφορές ή να πληρώνουν φακελάκια.

Σε κάθε περίπτωση, αναφέρεται, οι υπηρεσίες που παρέχει το κράτος είναι χαμηλότερης ποιότητας σε σχέση με τους φόρους που καλούνται να πληρώσουν οι φορολογούμενοι.

### **3.12. Η πολιτική της Ε.Ε στη φοροδιαφυγή**

Για την προστασία των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού και για την εγκαθίδρυση εμπιστοσύνης των πολιτών στο κράτος σημαντικό παράγοντα αποτελεί η καταπολέμηση της φορολογικής απάτης και φοροδιαφυγής. Είναι επίσης πρακτικές που αποτελούν πρόκληση για τη δικαιοσύνη και την ισονομία. Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις γίνονται αποδεκτές από κοινωνικής και πολιτικής πλευράς όταν διέπονται από δικαιοσύνη. Όταν οι φορολογικές επιβαρύνσεις κατανέμονται με ισότιμο τρόπο, διασφαλίζεται ότι όλοι, είτε πρόκειται για εργάτες είτε για πολυεθνικές εταιρείες είτε για εύπορους ιδιώτες με αποταμιεύσεις στο εξωτερικό, συμβάλλουν στην τόνωση των δημοσίων οικονομικών.

Η ΕΕ μπορεί να ενισχύσει τη συλλογική μας ικανότητα να καταπολεμήσουμε τη φορολογική απάτη και φοροδιαφυγή και να προωθήσει υψηλά πρότυπα φορολογικής διακυβέρνησης σε παγκόσμιο επίπεδο.

(Μούσης, Ν., 1999. Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική. 8<sup>η</sup> έκδοση. Εκδόσεις Παπαζήση.)

Σημαντικές είναι οι προτάσεις της ΕΕ για τις οποίες τα κράτη μέλη πρέπει να αποφασίσουν, όπως η οδηγία για τη φορολόγηση των αποταμιεύσεων και να εντείνουν τη χρήση των μέσων άσκησης πολιτικής, όπως την εφαρμογή του σχεδίου δράσης της Επιτροπής για την ενίσχυση της καταπολέμησης της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής, καθώς και των δύο συστάσεων σχετικά με τους φορολογικούς παραδείσους και τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό.

Για πολλά χρόνια, η ΕΕ θέτει την αρχή της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών στο επίκεντρο της προσέγγισής της. Είναι σημαντικό να επεκταθεί η αρχή αυτή σε όλες τις μορφές εισοδήματος, στο πλαίσιο της οδηγίας περί διοικητικής συνεργασίας. Αυτό θα εξασφαλίσει την πλήρη και συνεπή κάλυψη όλων των τύπων εισοδήματος σε όλα τα κράτη μέλη. Επίσης, με βάση τις ρυθμίσεις της ΕΕ, θα πρέπει να καθοριστεί συλλογικά μια ισχυρή



και συντονισμένη θέση της στην ομάδα G8, στην ομάδα G20 και στον ΟΟΣΑ, ώστε η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών να γίνει το νέο παγκόσμιο πρότυπο.

Η ενίσχυση του συντονισμού των φορολογικών πολιτικών θα διασφάλιζε ότι οι φορολογικές πολιτικές των κρατών μελών συμβάλλουν στους ευρύτερους πολιτικούς στόχους της ΕΕ, όπως ορίστηκαν πρόσφατα στη στρατηγική «Ευρώπη 2020» για μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς μεγέθυνση.

(Πατσαβέλλα, Λ., 2006. Οι νομοθετικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες- οι νεότερες εξελίξεις. Ποινικά Χρονικά)

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ**

### **4.1. Η έννοια της ηθικής**

*«Αληθινός δείκτης του πολιτισμού δεν είναι το επίπεδο του πλούτου ή της μόρφωσης, το μέγεθος των πόλεων και ούτε η αφθονία των συγκομιδών, αλλά το ήθος των ανθρώπων που ανατρέφει η χώρα»*

Ραλφ Γουάλντο Έμερσον, 1803-1884, Αμερικανός φιλόσοφος

Ως ηθική, αποδεχόμαστε ένα σύνολο κοινών αντιλήψεων και κανόνων που χαρακτηρίζουν μια συγκεκριμένη κοινωνία, ένας κώδικας αξιών που μελετά και ενδεχομένως καθορίζει τη συμπεριφορά των μελών της κοινωνίας αυτής με κριτήριο τι είναι αποδεκτό και τι όχι. Σε μια απλούστερη προσέγγιση: τι είναι "καλό" και τι "κακό". Οι ηθικές αξίες ενδέχεται να μεταβάλλονται στην πορεία του χρόνου. Συχνά αποτελούν αυτό που λέμε "άγραφο νόμο".

Η ηθική μελετήθηκε και αναπτύχθηκε σαν ένα ιδιαίτερο τμήμα της φιλοσοφίας από ένα μεγάλο αριθμό φιλοσόφων όλων των εποχών. Αντικείμενο μελέτης της είναι η ανθρώπινη συμπεριφορά και η εξεύρεση και διάκριση ανάμεσα στο καλό και το κακό, το ηθικά αποδεκτό και το ηθικά απορριπτέο.

Υπάρχουν διαφορετικές και πολυεπίπεδες προσεγγίσεις σχετικά με την ηθική. Σήμερα υφίστανται τρεις βασικές σχολές όσον αφορά την εννοιολόγηση της ηθικής.

1. Της αρεταϊκής ηθικής όπως έχει αναπτυχθεί από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη

2. Της ωφελιμιστικής ηθικής όπως αναπτύχθηκε από Τζον Στιούαρτ Μιλ και
3. Της δεοντολογικής ηθικής όπως αναπτύχθηκε από τον Καντ

Για μεθοδολογικούς λόγους μπορεί να διακριθεί σε

- περιγραφική: περιγράφει τις αρχές και τους κώδικες ηθικής που επικρατούν σε μια κοινωνία, χωρίς να λαμβάνει θέση ως προς την ορθότητά τους
- μεταηθική: επιδιώκει να αναλύσει το νόημα των όρων που χρησιμοποιούνται σε ένα σύστημα ηθικής
- κανονιστική: επιδιώκει να λάβει θέση ως προς το αν κάτι είναι “ηθικό” ή όχι, παρέχοντας την ανάλογη τεκμηρίωση

Όμως η φιλοσοφία της ηθικής διαφέρει σημαντικά ανά τον κόσμο και υπόκειται σε μεταβολές οι οποίες εξαρτώνται άμεσα από το κοινωνικό σύνολο αναφοράς. Τώρα σε ένα κοινωνικό σύνολο πολλοί παράγοντες μπορούν να επιδράσουν και να μεταβάλλουν το σύνολο των κανόνων. Παράγοντες πολιτισμικοί, γεωγραφικοί, οικονομικοί, τεχνολογικοί. Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι η ηθική, υπερβαίνοντας πιθανούς παράγοντες, είναι ένας κώδικας κοινών αξιών, αναγκαίωv για την επιβίωση του ανθρώπου ως Ανθρώπου.

(Βικιπαίδεια: Ο ορισμός της ηθικής. Διαθέσιμο στην

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%AE>. (Ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017))

## 4.2. Φιλοσοφικές προσεγγίσεις

Το περιεχόμενο της ηθικής καθώς και οι αξίες και οι αρχές που πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά ενός υγιούς, ή αλλιώς ενός ενάρετου πολίτη, προκαλούσε πάντοτε το ενδιαφέρον του αρχαίου ελληνικού κόσμου και απασχόλησε ιδιαίτερα την αρχαία ελληνική σκέψη, η οποία συχνά αρεσκόταν σε αποφθέγματα, κανόνες και ορισμούς.

Τομή στην εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής σκέψης αποτελεί η εμφάνιση και δράση του σοφιστικού κινήματος στα μέσα του 5ου αιώνα. Οι σοφιστές επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους τον άνθρωπο, διεκδίκησαν από τους φιλοσόφους τη διαπαιδαγώγηση των νέων, αμφισβήτησαν τις μέχρι τότε αδιαμφισβήτητες αξίες και πρότειναν καινούρια πρότυπα σκέψης και δράσης.

Ο διασημότερος ίσως εκπρόσωπός τους είναι ο Πρωταγόρας, ο οποίος δίδασκε ότι «μέτρον πάντων χρημάτων άνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν» δηλαδή ότι μέτρο για όλα τα πράγματα είναι ο άνθρωπος, άρα η γνώση είναι σχετική και κάθε γνώμη λογίζεται εξίσου αληθινή με οποιαδήποτε άλλη. Το ίδιο ισχύει για τα ήθη και τις συνήθειες σε διαφορετικούς πολιτισμούς και λαούς. Επομένως, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα καμιά αλήθεια και καμιά αρχή δεν είναι αυθύπαρκτη· εκείνος που ορίζει την αλήθεια είναι ο άνθρωπος. Επεσήμανε όμως δύο συστατικά στοιχεία της πολιτικής αρετής, την «αἰδῶ» και τη «δίκη», που επιτρέπουν τη συγκρότηση κοινωνιών και διασφαλίζουν την αρμονική κοινωνική συμβίωση. Πίστευε ότι δόθηκε στον άνθρωπο η προδιάθεση για πολιτική δραστηριότητα κι έτσι όποιος δεν είχε συνείδηση της αξίας της αἰδοῦς και της δίκης αποτελούσε καρκίνωμα στο σώμα της πολιτείας και έπρεπε να αποβληθεί. Η αἰδῶς και η δίκη δόθηκαν στους ανθρώπους ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν, γι' αυτό και κρίνεται αναγκαία η διδασκαλία, η οποία μετατρέπει τη δυνατότητα σε ικανότητα για πολιτική αρετή.

(Πανταζοπούλου, Ν.Ι., 1980. Ο Αριστοτέλης και οι Σοφιστές: ο κοινωνικοπολιτικός στοχασμός στην κλασική Ελλάδα. στον τόμο *Αριστοτελικά*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.)

Οι σοφιστές δεν θέλησαν να ορίσουν τις ηθικές αρχές και να δημιουργήσουν κώδικα ηθικής συμπεριφοράς. Ο Σωκράτης είναι εκείνος που προσπάθησε να ορίσει τις ηθικές έννοιες και να ρυθμίσει την ηθική διαγωγή του ανθρώπου, ώστε να προσεγγίσει το ύψιστο αγαθό, την «εὐδαιμονίαν». Προσπάθησε να ανακαλύψει την ουσία της ηθικής, απέρριψε το σχετικό και αναζήτησε το απόλυτο και αποτελεί σύμφωνα με τον Pierre Hadot έναν «αιώνιο ερωτητή». Ταύτισε την «ἀρετήν» με τη γνώση και υποστήριξε ότι «οὐδείς ἐκῶν κακός».

Ακολουθώντας τον δρόμο που χάραξε ο Σωκράτης, ο Πλάτων με τους διαλόγους του πρόβαλε και προέκτεινε τις σωκρατικές θεωρίες και προσπάθησε να ανατρέψει τις σοφιστικές αποκαλύπτοντας την πλάνη και τη φαινομενικότητα που τις χαρακτήριζε. Κινήθηκε όμως σε αμιγώς θεωρητικό επίπεδο και διαχωρίζοντας την ψυχή από το σώμα, το οποίο καταδίκασε σε δεσμωτήριο της ψυχής, δημιούργησε έναν ουτοπικό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών, στον οποίο αναζήτησε την «εὐδαιμονίαν».

(Guthrie, W.K.C. 1991. *Σωκράτης*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.)

Ο Αριστοτέλης αντιτάχθηκε στους σοφιστές και προσπάθησε να αποδείξει την πλάνη τους. Επηρεάστηκε όμως από το Σωκράτη και τον Πλάτωνα αν και προσπάθησε να αποβάλει τις επιρροές τους και να κερδίσει το προνόμιο της διδασκαλίας των νέων.

Έννοιες, όπως η «εὐδαιμονία» και η «ἀρετή», απασχολούν τη σκέψη του, αλλά εγκαταλείπει την ιδεαλιστική οπτική του Πλάτωνα. Η «εὐδαιμονία» αποτελεί το ύψιστο αγαθό και η «ἀρετή» είναι ο μοναδικός δρόμος για την κατάκτησή της. Η «ἀρετή», καλλιεργείται ή αντίθετα εξοβελίζεται από τη ζωή του ανθρώπου ανάλογα με τις πράξεις του. Η πορεία κάθε ανθρώπου εξαρτάται άμεσα από τις «ἔξεις» (συνήθειες) που θα αποκτήσει. Οι «ἔξεις» προσδιορίζουν και καθορίζουν σημαντικά τις επιλογές του, δημιουργούν δεσμεύσεις και διαμορφώνουν συμπεριφορές. Ο άνθρωπος οφείλει να εθιστεί στην ἀρετήν και να αποκτήσει ένα κριτήριο, για να την διακρίνει. Αυτό το κριτήριο είναι η μεσότης. Η μεσότης είναι το μέσον ανάμεσα στην ἔλλειψη και στην υπερβολή και καθορίζεται από τον ίδιο τον άνθρωπο που διακρίνεται από φρόνηση. Η λογική είναι ουσιαστικά εκείνη που υποδεικνύει το δέον και μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην εὐδαιμονίαν.

(Βιρβιδάκης, Στ. 1997. Η αριστοτελική ηθική και οι σύγχρονες αντιθεωρητικές τάσεις στο χώρο της ηθικής φιλοσοφίας. στον τόμο *Αριστοτέλης: Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική, Πολιτική Φιλοσοφία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.)

#### **4.3. Σχέσεις ηθικής και οικονομίας**

Ο Αριστοτέλης συνδέει την ύπαρξη της πόλης με τις έννοιες της ηθικής και της δικαιοσύνης. Για την επιβίωση της κοινωνίας πρέπει ο άνθρωπος να είναι σε θέση να διακρίνει και να επιλέγει το ωφέλιμο, το καλό και το δίκαιο. Η επικράτηση του δικαίου θα δώσει στον κάθε πολίτη, ανάλογα με τις ικανότητές του, ένα θεσμικό ρόλο στον παραγωγικό, κοινωνικό και πολιτικό χώρο. Η ίδια η φύση υποδεικνύει στον άνθρωπο το μοναδικό δρόμο που θα τον οδηγήσει στην ικανοποίηση των επιθυμιών του κι αυτός είναι ο δρόμος της ηθικής.

Σήμερα διακρίνουμε την ατομική και την κοινωνική ηθική, αναλόγως αν η ηθική αναφέρεται σε ένα άτομο ή στην ανθρώπινη κοινωνία. Γι' αυτό η ηθική του Αριστοτέλη είναι κοινωνική ηθική, φιλοσοφία της ανθρώπινης συμβίωσης.

(Düring, I. 1994. *Ο Αριστοτέλης. Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του*. Τόμος Β' Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.)

Η προτροπή του Αριστοτέλη είναι: Καλοί νόμοι, ήθη και συνήθειες της κοινότητας δημιουργούν καλούς χαρακτήρες με την παιδαγωγική τους επίδραση το να διαθέτει κανείς τέτοιο χαρακτήρα είναι η προϋπόθεση για πράξεις που οδηγούν στην ευτυχισμένη ζωή.

Στον Ύμνο του ο Αριστοτέλης ονομάζει την αρετή «το ωραιότερο θήραμα που μπορούμε να πιάσουμε σ' όλη μας τη ζωή». Το διανόημα ότι η ευτυχία του ατόμου πρέπει να θυσιάζεται για την ευτυχία της κοινότητας είναι εντελώς ξένο προς τον Αριστοτέλη. Για την κοινότητα δεν υπάρχει τίποτε το «αγαθό» που θα μπορούσε να αποκτηθεί εις βάρος των ατόμων που τη συγκροτούν.»

(Πανέρης, Ι., 1982. Ο Εύδημος του Αριστοτέλη σε σχέση με το Φαίδωνα του Πλάτωνα. Συμβολή στο πρόβλημα 'πρώιμος Αριστοτέλης και Πλάτων'. Περιοδικό Φιλολόγος 30)

Ωστόσο μεταγενέστεροι θεωρητικοί υπογράμμισαν την ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα σε ηθική και οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό συναντούμε την ανάλυση περί οικονομίας και ηθικής από τον Άνταμ Σμιθ. Σήμερα, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η διασύνδεση ηθικής και οικονομίας είναι πολύ σημαντική. Η καλή λειτουργία της οικονομίας προϋποθέτει ηθική καθώς αναπτύσσεται «εμπιστοσύνη μεταξύ των συναλλασσόμενων που με την σειρά της μειώνει το «κόστος συναλλαγής» (transaction cost) όπως το όρισε ο νομπελίστας R.Coase.

(Smith, A., 2012. Η θεωρία των συναισθημάτων. Εκδόσεις Παπαζήση)

Στο ίδιο πλαίσιο οι Μιλ (το 1848) και Σέντορ (το 1936) γράφουν πως η εμπιστοσύνη συνιστά ηθική υποχρέωση, ενώ ο νομπελίστας Άροου την ονομάζει το « γράσο» (lubricant) των κοινωνικών επιστημών. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ηθική ως δημιουργία εμπιστοσύνης στις σχέσεις κράτους πολίτη. Κι εδώ η φορολογική πολιτική έχει τον πρώτο ρόλο.

(Mill, J.S., 1848. *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. 7<sup>th</sup> edition. London: Longmans, Green and Co)

Σύγχρονοι οικονομολόγοι, όπως ο νομπελίστας Τζέιμς Μπιουκάναν σε άρθρο του το 1986 «Τα ηθικά όρια της φορολογίας» έχει αναφέρει πως υφίστανται σαφή ηθικά όρια στην φορολόγηση, τα οποία και τα κράτη δεν πρέπει να υπερβαίνουν. Στην περίπτωση υπέρβασης τότε καταλύεται η εμπιστοσύνη ανάμεσα στο κράτος και τους φορολογούμενους και η κατάσταση αυτή δρα αρνητικά στην εγχώρια οικονομία.

(Buchanan, J.M. 1984. The Ethical Limits of Taxation. *Scandinavian Journal of Economics*, 86(2):102-114)

#### 4.4. Φορολογική ηθική και συνείδηση

Η φορολογική ηθική θα μπορούσε να ορισθεί ως η εσωτερική παρακίνηση του ατόμου να συμμορφωθεί εθελοντικά και πλήρως στις υποχρεώσεις του προς το κράτος, δηλαδή το είδος της ηθικής που τον οδηγεί συνειδητά στο να πληρώνει φόρους και όχι να τους αποφεύγει. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των κοινωνιολόγων, ο όρος συνείδηση υποδηλώνει την αίσθηση που έχει το άτομο σε ό,τι αφορά την ίδια τη συμπεριφορά του, τις ποιότητες του καλού και του κακού που εκδηλώνει αυτή η συμπεριφορά και τι συνεπάγεται μια τέτοια συμπεριφορά. Είναι η εσωτερική φωνή που κρίνει τη συμπεριφορά μας. Έχει λεχθεί πως «η ηθική συνείδηση προϋποθέτει την ψυχολογική συνείδηση, είναι όμως βέβαια και κάτι περισσότερο. Είναι ένας ανώτερος βαθμός συνειδησιακής υπάρξεως και μια ξεχωριστή ποιότητα».

(Torgler, B., 2005. Tax Morale and Direct Democracy. *European Journal of Political Economy* 21(2): 525–31.)

Η φορολογική συνείδηση διαμορφώνεται μέσα από τη σχέση εμπιστοσύνης που υπάρχει μεταξύ των πολιτών και του πολιτικού συστήματος, κατ' επέκταση του δικαστικού σώματος, των νομοθετικών και εκτελεστικών αρχών μιας χώρας.

Αυτή η σχέση συνδέεται με την θετική ή αρνητική άποψη που έχουν οι πολίτες για το πολιτικό (και πολιτειακό) σύστημα της χώρας. Όσο θετικότερη εικόνα εκπέμπει το σύστημα, τόσο υψηλότερο επίπεδο εμπιστοσύνης επιδεικνύουν οι φορολογούμενοι.

Συνεπώς, το υψηλό επίπεδο φορολογικής συνείδησης, μεταφράζεται σε υψηλότερα επίπεδα οικειοθελούς φορολογικής συμμόρφωσης. Η φορολογική συμμόρφωση είναι η ενσυνείδητη, εθελοντική υπακοή στη φορολογική νομοθεσία και τους σχετικούς κανόνες.

(Torgler, B. & Schneider, F.G. 2007β. Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis. CESifo working paper, No. 1923.)

Όταν οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι έχουν να κάνουν με ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα, που σέβεται τα χρήματα των φορολογουμένων και τα διαχειρίζεται με σύνεση, με απώτερο σκοπό τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής των πολιτών, (π.χ. δωρεάν και ποιοτική εκπαίδευση και υγεία), τότε θα επιθυμούν να συμμετέχουν με το μερίδιο που τους αναλογεί στην κοινωνία στην οποία ζουν και εργάζονται.

(Song, Y. and Yarbrough, T.E., 1978. Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey. *Public Administration Review*, 38(5):442-452. )

Πότε μπορούμε να πούμε ότι ένας φόρος είναι δίκαιος; Η απλούστερη προσέγγιση είναι ότι δίκαιος φόρος είναι εκείνος που έχει ένα υγιή σκοπό πχ την ανέγερση ενός σχολείου και κατανέμεται σε αυτούς που τους βαρύνει κατά τρόπο αναλογικό επί της φοροδοτικής τους ικανότητας. Η φορολογική συνείδηση προφανώς, είναι ευθέως ανάλογη με τις παροχές από το κράτος προς τους πολίτες. Πόσοι από εμάς όταν δεν είμαστε ικανοποιημένοι από ένα δημόσιο έργο ή από τα έργα ενός δήμου δεν έχουμε αναρωτηθεί, μα που πηγαίνουν τα χρήματα μας τέλος πάντων; Σε κάθε περίπτωση το κατά πόσο ένας φόρος είναι δίκαιος εξαρτάται από την αντίληψη των πολιτών για τον φόρο αυτό και τις σχετικές παροχές που απορρέουν. Γνωστά είναι τα σκανδιναβικά κράτη για την υψηλή φορολογία στα φυσικά πρόσωπα όπου αγγίζει και ίσως ξεπερνάει για τα υψηλά εισοδήματα το 60%. Στη Νορβηγία, τα φυσικά πρόσωπα φορολογούνται για το σύνολο των περιουσιακών τους στοιχείων τα εισοδήματα, τα ακίνητα ως και τις καταθέσεις τους. Όμως κανείς δεν δυσανασχετεί διότι οι πολίτες απολαμβάνουν υψηλού επιπέδου κοινωνικές παροχές και υποδομές.

(The Nordic countries: the next supermodel. 2013. The Economist)

Ένα φορολογικό σύστημα που εκπέμπει δικαιοσύνη και ισορροπία, απολαμβάνει σημαντικά υψηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης, την οποία και μετατρέπει σε υψηλά επίπεδα εκούσιας συμμόρφωσης με λιγότερο διοικητικό κόστος και αυξημένη αποτελεσματικότητα της φοροεισπρακτικής ικανότητας σε μια χώρα.

Κακή διαχείριση στη δημόσια διοίκηση, με καταχρήσεις και έλλειψη διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων, αλόγιστες δαπάνες του δημόσιου χρήματος, ατιμωρησία και ανοχή στη διαφθορά, χαλαρή και επιλεκτική εφαρμογή των νόμων, είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των χωρών όπου παρατηρούνται χαμηλά ποσοστά φορολογικής συνείδησης και κατά συνέπεια φορολογικής συμμόρφωσης. Ως επακόλουθο του χαμηλού επιπέδου της φορολογικής συνείδησης, εγείρονται σοβαρά θέματα κοινωνικής συνοχής μεταξύ των πολιτών.

(Pommerehne, W.W., Hart, A. and Frey, B.S., (1994). Tax Morale, Tax Evasion and the Choice of Policy Instruments in Different Political Systems, Public Finance. 49 (Supplement): 52-69.)

Η πρώτη (στατιστική) ανάλυση των στοιχείων της καλοκαιρινής έρευνας (2015) του Τμήματος Παραγωγής και Διοίκησης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, δείχνει ότι η έλλειψη φορολογικής ηθικής των Ελλήνων συνδέεται άρρηκτα με την χαμηλή ανταποδοτικότητα των φόρων που πληρώνει.

Η φορολογική ηθική σχετίζεται με την εσωτερική επιθυμία του πολίτη να πληρώνει τους φόρους του συμμετέχοντας σε μια αναπτυσσόμενη δημοκρατική κοινωνία έστω και αν γνωρίζει ότι δεν θα ελεγχθεί ποτέ από τις φορολογικές αρχές. Για πολλούς, η φορολογική ηθική και η εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων συνδέεται με το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης του πολίτη και της αφοσίωσής του προς το έθνος.

Όπως αναφέρει ο οικονομολόγος Κωνσταντίνος Μαρκάζος όλοι οι άνθρωποι είναι ίδιοι παντού όταν πληρώνουν φόρους. Στην Αυστραλία για παράδειγμα οι φορολογικές αρχές κατέληξαν σε δύο βασικά συμπεράσματα:

1. οι περισσότεροι φορολογούμενοι συμμορφώνονται εθελοντικά
2. είναι αδύνατον να ελέγχουν τους πάντες.

Έτσι κατηγοριοποιούν τους φορολογούμενους σε τέσσερις κατηγορίες:

- α. σε αυτούς που είναι πάντα πρόθυμοι να συμμορφωθούν
- β. σε όσους προσπαθούν αλλά για διάφορους λόγους δεν συμμορφώνονται
- γ. σε όσους δεν συμμορφώνονται για διάφορους λόγους (αλλά όχι από άγνοια)
- δ. σε όσους είναι αποφασισμένοι να είναι πάντα φορολογικοί παραβάτες.

Το σχήμα μοιάζει πάντα με πυραμίδα καθώς ο αριθμός όσων εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία είναι μεγάλος και μειώνεται διαδοχικά. Αυτό που αλλάζει είναι η κλίση και το ύψος της πυραμίδας. Ο στόχος για τη φορολογική διοίκηση είναι να μειώσει το ύψος, εντάσσοντας όσους περισσότερους μπορεί στη βάση.

Οι ασκούμενες πολιτικές των φορολογικών αρχών ανάλογα με τις κατηγορίες είναι:

1. κάνοντας τη ζωή εύκολη και επιβραβεύοντας όσους συμμορφώνονται
2. βοηθώντας όσους θέλουν να συμμορφωθούν
3. εντοπίζοντας και τιμωρώντας όσους δεν συμμορφώνονται



4. εξαντλώντας όλη την αυστηρότητα των ποινών σε όσους έχουν αποφασίσει να είναι εκ πεποιθήσεως παραβάτες

Σε αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε πάνω στο ζήτημα αυτό σε 1014 Έλληνες πολίτες που κατοικούν σε 50 αστικές και ημιαστικές περιοχές όλης της ελληνικής επικράτειας, σε μια σειρά ερωτήσεων σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική τους ηθική επιβεβαίωσαν την δυσπιστία τους προς τον ανταποδοτικό ρόλο του φορολογικού συστήματος καθώς και την έντονη δυσαρέσκεια και δυσπιστία τους στο υφιστάμενο φορολογικό σύστημα. Ουσιαστικά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα πολίτες θεωρούν ότι το κράτος αδιαφορεί για αυτούς και δεν λαμβάνει μέτρα προκειμένου, μέσω της φορολόγησης, να χρηματοδοτείται και να γίνεται ποιοτικότερη η παραγωγή των δημοσίων αγαθών και αποτελεσματικότερη η παροχή των δημοσίων υπηρεσιών, όπως η δωρεάν δημόσια παιδεία και το εθνικό σύστημα υγείας.

Ανάμεσα στους παράγοντες της φορολογικής ηθικής που σχετίζονται με τον όρο «εμπιστοσύνη», όπως η εμπιστοσύνη στους νόμους, στις δημόσιες υπηρεσίες, στις φορολογικές αρχές, στην κυβέρνηση, στον θεσμό της δημοκρατίας, στον ανταποδοτικό ρόλο των φόρων, στην αρχή της δίκαιης φορολόγησης και, τέλος, στους συμπολίτες μας, ο παράγοντας εμπιστοσύνη προς τον ανταποδοτικό ρόλο των φόρων βρέθηκε να ασκεί την μεγαλύτερη επίδραση στην φορολογική ηθική.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι σχέση των πολιτών με την κυβέρνηση και το κράτος. Η φορολογική συμμόρφωση η οποία πηγάζει από την ηθική η οποία διέπει τους πολίτες ενός κράτους αφορά τη στάση, την προδιάθεση, την «ευκολία» με την οποία οι πολίτες θα αποφασίσουν να μη συμμορφωθούν με το υφιστάμενο φορολογικό πλαίσιο.

(Μαρκάζος, Κ. 2016. Πότε... χάσαμε τη φορολογική μας συνείδηση? [Online] Διαθέσιμο στη: <http://www.euro2day.gr/specials/opinions/article/1434147/pote-hasame-th-forologikh-mas-syneidhsh.html>. (Ανακτήθηκε στις 5 Ιουλίου 2017))

Γιατί άνθρωποι πληρώνουν φόρους; Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ η απλή απάντηση είναι πιθανώς ότι είναι αναγκασμένοι να συμμορφώνονται με τους κανονισμούς.

Είναι όμως θέμα εξαναγκασμού η φορολογική ηθική και συμμόρφωση ή μήπως έχει να κάνει με το ήθος, την υπευθυνότητα, τη γνώση και το επίπεδο πολιτισμού μιας κοινωνίας; Ή μήπως υπάρχουν και άλλες διαστάσεις;

Ας πούμε ότι έχουμε να κάνουμε με ένα κοινωνικό συμβόλαιο. Οι συμβαλλόμενοι είναι δύο. Οι πολίτες πληρώνουν τους φόρους τους σε αντάλλαγμα για την απόλαυση κρατικών υπηρεσιών και αγαθών. Την ίδια στιγμή, η ανταλλαγή αυτή νομιμοποιεί την πολιτική ισορροπία και το ίδιο το κράτος. Ωστόσο, ο σύνδεσμος μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των παραγόντων είναι συχνά αδύναμος. Η ισορροπία που προκύπτει χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα όσον αφορά στα φορολογικά έσοδα και συνεπώς ανεπαρκή παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (σε ποσότητα και ποιότητα).

Έτσι υφίσταται ένα σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη, καθώς οι φόροι είναι ένα σημαντικό συστατικό της προσπάθειας κινητοποίησης εγχώριων πόρων, και απαιτείται η είσπραξή τους για να ενθαρρυνθεί, να διευκολυνθεί και να αναπτυχθεί η οικονομική ανάπτυξη. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη την πολιτική διάσταση και την σχέση μεταξύ φορολογίας και δαπανών συχνά αποτυγχάνουν.

(Alm, J., McClelland, G.H. and Schulze, W.D. 1992. Why Do People Pay Taxes?. Journal of Public Economics. 48: 21-48.)

Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε ο IOBE αναφορικά με την αδήλωτη εργασία η οποία επίσης συνδέεται με τη διάσταση της ηθικής και συμμόρφωσης προς τις κρατικές ρυθμίσεις στους κυριότερους λόγους για την στάση αυτή των πολιτών είναι το ανεπαρκές κοινωνικό κράτος, που συνίσταται αφενός στη χορήγηση χαμηλών κοινωνικών επιδομάτων και αφετέρου στο υψηλό ποσοστό φορολογίας εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών. Αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας θεωρήθηκαν επίσης η παραγωγική δομή της οικονομίας και το μέγεθος της παραοικονομίας.

(IOBE 2012. Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της.)

Σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τον Schneider (2015) αναφορικά με τα ζητήματα της φοροδιαφυγής, της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, καταγράφηκαν εμπειρικά δεδομένα τα οποία αιτιολογούν την ανάπτυξη τέτοιων φαινομένων. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι τα ποσοστά φοροδιαφυγής και παραοικονομίας αυξάνονται όσο αυξάνεται η επιβάρυνση των πολιτών με φόρους και ασφαλιστικές εισφορές ή όσο οι νόμοι γίνονται πιο αυστηροί. Αντιθέτως, τα ποσοστά αυτά αναπτύσσουν μια αντιστρόφως

ανάλογη σχέση με την ηθική των πολιτών περί τη φορολογία (φορολογική ηθική), καθώς και με τις προσφερόμενες από το κράτος υπηρεσίες, με τρόπο τέτοιο ώστε αυτά να μειώνονται όταν το αίσθημα ηθικής των πολιτών εντείνεται ή όταν οι εν λόγω υπηρεσίες αυξάνονται. Καθοριστική αιτία είναι και η ποιότητα των δημοσίων φορέων, σε σχέση με τη διαφθορά και τις παράνομες δραστηριότητες.

(Schneider, F. 2015. Tax evasion, shadow economy and corruption in Greece and other OECD countries: some empirical facts)

### **Πως καταγράφεται το ιστορικό φορολογικού συστήματος;**

- **Επιβολή.** Υπάρχει πλήρης αδιαφορία για την οπτική του φορολογούμενου.
- **Συνεργασία.** Κατανοείται η οπτική του φορολογούμενου.
- **Αλληλεπίδραση.** Οι φορολογούμενοι εισακούονται με τη δέουσα προσοχή, αλλά μέσα από την οπτική γωνία της φορολογικής διοίκησης.

Η φορολογική διοίκηση οφείλει να βρίσκεται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνία να κατανοεί τις αντιλήψεις και τις ανάγκες της ώστε να σχεδιάσει με στρατηγική λογική το φορολογικό σύστημα, τη φορολογική διοίκηση, τα φορολογικά οφέλη, την ενσυνείδητη ηθική υπακοή στους νόμους, την εφαρμογή κανόνων και διαδικασιών επιβολής των νόμων και την εμπέδωση αισθήματος φορολογικής δικαιοσύνης στην κοινωνία.

### **Ποια είναι τα επίπεδα εθελοντικής συμμόρφωσης;**

1. Η εθελοντική συμμόρφωση σε πολύ χαμηλό επίπεδο: δεν γίνεται τίποτα και δεν φέρνει αποτελέσματα στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.
2. Η εθελοντική συμμόρφωση σε πολύ υψηλό επίπεδο: εμπλέκονται οι προσωπικές αξίες και κανόνες συμμόρφωσης και υπάρχει κουλτούρα αναχαίτισης της φοροδιαφυγής. Λειτουργεί αποτελεσματικά όταν η αποφυγή αντιλαμβάνεται από τα άτομα ως υποστηρικτικό μέσο. Σε αυτή την περίπτωση το αίσθημα διαδικαστικής δικαιοσύνης που υπάρχει στην κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο.
3. Ενδιάμεσα των δύο παραπάνω άκρων είναι:
  1. Η αναχαίτιση της φοροδιαφυγής, όπου οι προσωπικές αξίες υποκαθίστανται και το κίνητρο είναι σχετικά αδύναμο.

2. Οι προσωπικές αξίες, που λειτουργούν αρκετά καλά, καθώς έχουν άμεση επίδραση στη συμπεριφορά.

Γενικά, η αντίληψη των πολιτών και των επιτηδευματιών είναι πολύ σημαντική για τη φορολογική συμμόρφωση: Αυτή αφορά στη συμπεριφορά των άλλων, τις αξίες τους, τη συμπεριφορά της φορολογικής διοίκησης, το αίσθημα δικαιοσύνης και την εμπιστοσύνη στη φορολογική διοίκηση.

(Φορολογική συμμόρφωση και επιβολή. 2017. (Online) διαθέσιμο

στη: <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/forologiki-symmorfosi-kai-epiboli&dr=tvxsmrstvxs>.

(Ανακτήθηκε στις 13 Ιουλίου 2017))

Συνοπτικά οι λόγοι οι οποίοι και οδηγούν σε υψηλά ποσοστά μη συμμόρφωσης και φοροδιαφυγής είναι οι παρακάτω:

#### **Πολιτικοί λόγοι**

- Η κρίση αντιπροσωπευτικότητας στις σύγχρονες δημοκρατίες
- Ο βαθμός δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Η κρίση εμπιστοσύνης προς τα κόμματα και τους κρατικούς θεσμούς δηλαδή στο κυβερνητικό έργο, στη λειτουργία των νόμων και στη δικαστική εξουσία
- Η ύπαρξη ενός καταπιεστικού κρατικού μηχανισμού

#### **Δικαιοσύνη**

- Η αντίληψη των φορολογουμένων για το δίκαιο ή μη του φορολογικού συστήματος
- Η γενικότητα, η αμεροληψία και η μονιμότητα είναι σύμφωνα με τους Gaudemet, Molinier, οι παράγοντες που νομιμοποιούν και προκαλούν αποδοχή του Δικαίου.

#### **Οικονομικοί λόγοι**

- Η επιβολή υψηλής φορολογίας

- Ο φόρος εισοδήματος στηρίζεται στην αυτοαναφορά. Η προοδευτικότητα του φόρου κάνει την φοροδιαφυγή πιο ελκυστική.
- Το κόστος συμμόρφωσης με την Φορολογική Νομοθεσία. Αυτό περιλαμβάνει όλα εκείνα τα κόστη συναλλαγής [transaction costs] που ο φορολογούμενος καλείται να καταβάλλει σε χρόνο και χρήμα, ώστε να συμπληρώσει την δήλωσή του, να ζητήσει την βοήθεια λογιστή ή δικηγόρου, και γενικά όλα εκείνα τα έξοδα που σχετίζονται με την συμμόρφωση με τις φορολογικές υποχρεώσεις.

(Παυλόπουλος, Π., 1987. Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση. Αθήνα: Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών)

### **Κράτος**

- Η αύξηση των δημοσίων δαπανών. Οι Gaudemet και Molinier αναφέρουν τον νόμο της αυξανόμενης αντίστασης στον φόρο, που είναι συνέπεια του νόμου του Wagner για την σταθερή αύξηση των δημοσίων εξόδων.
- Η ύπαρξη πολιτικής και κυβερνητικής διαφθοράς
- Η ποιότητα και ποσότητα των προσφερομένων υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες.
- Όταν οι υπηρεσίες αντιστοιχούν κάπως με τα χρήματα που προσφέρονται, τότε ο φορολογούμενος δεν χάνει μονάδες χρησιμότητας όταν πληρώνει φόρο, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται στην επονομαζόμενη «Pareto optimal situation», όπου ένας τουλάχιστον κερδίζει [εδώ το Κράτος], ενώ κανένας δεν βρίσκεται σε χειρότερη κατάσταση.

### **Νομολογία**

- Πολυπλοκότητα της φορολογικής νομοθεσίας. Περιθώρια ερμηνείας των νόμων
- Συνεχώς μεταβαλλόμενη νομοθεσία.
- Η νομολογία δεν απευθύνεται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, ούτε είναι γραμμένη με τέτοιο τρόπο που να είναι εύκολα κατανοητή.
- Δυσκολία στην παρακολούθηση και την εφαρμογή των νόμων

## **Φορολογική Διοίκηση**

- Η εφαρμογή του φορολογικού συστήματος από τις Κρατικές Υπηρεσίες
- Περίπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες με υψηλό κόστος συναλλαγής
- Πιθανότητες φορολογικού ελέγχου. Υποκειμενική αντίληψη ότι ο κίνδυνος αποκάλυψης της φοροδιαφυγής είναι μικρός και ότι το προσωπικό οικονομικό όφελος από τη φοροδιαφυγή είναι μεγάλο (ιδιαίτερα διαδεδομένη στις μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τις ατομικές επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες).
- Ο τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής π.χ. η πρακτική της φορολογικής αμνηστίας, του κλεισίματος των ανέλεγκτων υποθέσεων με την καταβολή ενός ποσού, καθώς και η μείωση ή απόσβεση ποινών - προστίμων στα πλαίσια διαφόρων ρυθμίσεων και συμβιβασμών.
- Οι ποινές. Ο άνθρωπος, ως ορθολογιστής, εγωιστής, πριν από κάθε απόφασή του, άρα και αυτήν της φοροδιαφυγής, κάνει την λεγόμενη στάθμιση κέρδους-ζημίας [cost-benefit analysis]. Θα προχωρήσει στην φοροδιαφυγή μόνον όταν το αναμενόμενο κέρδος του είναι μεγαλύτερο από το αναμενόμενο κόστος.
- Ικανότητα της διοίκησης να διασφαλίσει την συμμόρφωση με την Φορολογική Νομοθεσία. Η ικανότητα αυτή παρουσιάζεται μειωμένη εξαιτίας των γνωστών προβλημάτων έλλειψης κινήτρων και πίεσης από τον ανταγωνισμό για αυξημένη παραγωγικότητα, κακή οργάνωση και γραφειοκρατία, διαφθορά του προσωπικού κλπ.

(Γκουμπανιτσάς,Γ., 2004. Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου)

## **Προσωπικοί – Συναισθηματικοί**

- Ασθενής φορολογική ηθική (κυνικότητα, εγωισμός, ατομική στάση αποφυγής συμμόρφωσης).
- Η στάση του φορολογουμένου απέναντι στον κίνδυνο, αν δηλαδή τον αποστρέφεται [risk averse], τον αγαπά [risk lover] ή είναι αδιάφορος [risk neutral].
- Η διάθεση για εργασία. Άνθρωποι με ανελαστικές ή αυξανόμενες δαπάνες που δεν επιθυμούν να δουλεύουν πολύ, είναι επιρρεπείς στην φοροδιαφυγή, με σκοπό να βρουν το επιπλέον εισόδημα που χρειάζονται.

- Η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα επηρεάζουν επίσης.
- Ισχυρή κουλτούρα διαφθοράς στην κοινωνία (η διαφθορά είναι γενικά αποδεκτή, εμφανίζονται ελάχιστες αντιστάσεις και υπάρχει αδυναμία αντιπαράθεσης).
- Ενώ σημαντικός παράγων φαίνεται να είναι και ο κοινωνικός περίγυρος, τα άτομα έχουν την τάση να φοροδιαφεύγουν περισσότερο, όταν γνωρίζουν ότι και άλλοι πράττουν το ίδιο.
- Η θρησκεία, ως βασική πηγή ηθικής, επηρεάζει και την Φορολογική Ηθική.
- Ιστορική Μνήμη Ξένης Κατοχής, όπου ο φόρος συνδέεται με την κατοχή και θεωρείται μέσο εκμετάλλευσής από τον κατακτητή (πχ. το χαράτσι επί τουρκοκρατίας).
- Αρνητική άποψη για το φορολογικό σύστημα και τη φορολογική αρχή (κύρια μέσω προσωπικών αρνητικών εμπειριών, κοινής γνώμης, και εχθρικής δημοσιότητας).

### **Μόρφωση – Φορολογική ηθική**

- Η εκτίμηση που έχουν οι φορολογούμενοι για το τι επίδραση έχει η φοροδιαφυγή στην Εθνική Οικονομία.

(Μανεσιώτης, Β., 1990. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μια πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης. στο Παραοικονομία, Εκδόσεις Κριτική)

#### **4.4.1. Προτάσεις για πλήρη κατάργηση του φόρου εισοδήματος**

Ο Maurice Allais θεωρεί ότι ο φόρος εισοδήματος δημιουργεί προβλήματα κινήτρων στην οικονομία και έχει πολύ υψηλά διοικητικά έξοδα [transaction costs], κυρίως γιατί στηρίζεται στην αυτοαναφορά του φορολογουμένου και αποτελεί ιδεώδες πεδίο για φοροδιαφυγή.

Ο Maurice Allais προτείνει έναν φόρο επί του κεφαλαίου [γη, εξοπλισμός, αποθεματικά], έναν φόρο στην κατανάλωση καταναλωτικών αγαθών και έναν επί των κερδών που προέρχονται από την δημιουργία μέσω πληρωμής από τις Τράπεζες, ενώ συγχρόνως προτείνει την κατάργηση κάθε άλλου φόρου. Έτσι αποφεύγονται τα μειονεκτήματα της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος, πολύ μικρότερα διοικητικά έξοδα και κόστη συναλλαγής και απλούστερο φορολογικό σύστημα. Βέβαια και εδώ η φοροδιαφυγή δεν θα εξαφανιστεί τελείως,

αφού θα υπάρξουν περιπτώσεις λαθρεμπορίας αγαθών με υψηλή φορολογία, όμως κατά τον συγγραφέα το φαινόμενο θα είναι μικρότερο από το σημερινό.

(Tan, L.M. and Fatt, C.C. 2000. The impact of tax knowledge on the perceptions of tax fairness and attitudes towards compliance. *Asian review of accounting*, 8 (1):44 – 57)

#### **4.5. Συνήθη μέτρα συμμόρφωσης**

Τα συνηθισμένα μέτρα που εφαρμόζονται για την περιστολή της φοροδιαφυγής παγκοσμίως συνίστανται στην αύξηση των ποινών, την καλύτερη οργάνωση των Εφοριών και των ελεγκτικών μηχανισμών και μερικές φορές χαμηλότεροι φορολογικοί συντελεστές. Όμως αυτά τα συνήθη μέτρα έχουν αποδειχθεί ανεπαρκή.

Η λύση είναι σε συστήματα που δίνουν κίνητρα στον κάθε φορολογούμενο να ελέγχει την φοροδιαφυγή των άλλων [π.χ. το σύστημα των εκπτώσεων από τον φόρο για ποικίλες δαπάνες, με την προσκόμιση των σχετικών αποδείξεων].

Επίσης τα αντικειμενικά κριτήρια εισοδήματος ή αντικειμενικές αξίες ακινήτων συνιστούν αποτελεσματικούς τρόπους περιστολής της φοροδιαφυγής, όμως εμπεριέχουν πολλούς κινδύνους, γιατί μπορεί να είναι τελείως αυθαίρετα και να οδηγούν σε αδικίες.

Η αύξηση των μη χρηματικών συνεπειών της φοροδιαφυγής είναι ένα άλλο μέσον αντιμετώπισής της.

Η Παιδεία μπορεί να βοηθήσει στην ενδυνάμωση της Φορολογικής Ηθικής.

Μια επαναστατική αλλά και αμφιλεγόμενη πρόταση θα μπορούσε να είναι και η ανάθεση της είσπραξης των φόρων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, κατόπιν διαγωνισμών, οι οποίες εν συνεχεία θα τους αποδίδουν στο Δημόσιο.

Στα υπέρ του είναι η αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων αποτελεσματικότητας, έλλειψης κινήτρων και διαφθοράς, που παρουσιάζει ο δημόσιος τομέας.

Η Διεθνής Συνεργασία είναι επίσης απαραίτητη στον καιρό της παγκοσμιοποίησης που ζούμε, για την περιστολή της φοροδιαφυγής, αλλά και της φοροαποφυγής.

Όμως πρώτα απ' όλα χρειαζόμαστε νέες σχέσεις εμπιστοσύνης Κράτους-πολίτη. Ο πολίτης πρέπει να αισθάνεται ότι μετέχει στις αποφάσεις και ότι το κράτος δεν είναι κάτι μακρινό και



εχθρικό. Καλύτερες υπηρεσίες του κράτους προς τον πολίτη μπορούν να βοηθήσουν. Ο φορολογούμενος μπορεί να αποκομίσει χρησιμότητα [utility] και από την πληρωμή του φόρου, όταν το κράτος επιστρέφει τα χρήματα αυτά στον φορολογούμενο με την μορφή υπηρεσιών και κοινωνικών παροχών, όταν ο φορολογούμενος γνωρίζει που ακριβώς διατίθενται τα χρήματά του [θα μπορούσε π.χ. να γίνονται ορισμένοι φορολογούμενοι υπεύθυνοι για ένα σχολείο, νοσοκομείο, πολεμικό πλοίο κλπ, να γνωρίζουν δηλαδή ότι με τα χρήματά τους συμβάλουν σε κάτι το συγκεκριμένο, κάτι που θα τους έδινε και ψυχική ικανοποίηση [είδος και αυτή χρησιμότητας – utility], αλλά και θα ενίσχυε την Φορολογική τους Ηθική. [Κάτι αντίστοιχο στην Αρχαία Αθήνα ήταν ο θεσμός των τριηραρχιών.] Τέλος και η ηθική επιβράβευση για τον συνεπή φορολογούμενο.

(OECD. 2004. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance. Centre for Tax Policy and Administration.)

Λύση στο πρόβλημα της φοροδιαφυγής δίνουν επίσης η επέκταση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και η χρήση του πλαστικού χρήματος. Κάθε ηλεκτρονική συναλλαγή αφήνει το φορολογικό της αποτύπωμα, διευκολύνοντας έτσι τόσο την προσπάθεια αύξησης των φορολογικών εσόδων, όσο και την ενίσχυση της διαφάνειας και του ελέγχου, καθώς και τον αποτελεσματικότερο περιορισμό της φοροδιαφυγής. Η χρήση των ηλεκτρονικών συναλλαγών μπορεί να συνδράμει και στην αποτελεσματικότερη απόδοση του ΦΠΑ, καθώς αγαθά και υπηρεσίες που υπάγονται στον ΦΠΑ θα παρέχονται ηλεκτρονικά. Μεταξύ άλλων, η χρήση του πλαστικού χρήματος μειώνει τα ποσοστά της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, ενώ αυξάνει τα δημόσια έσοδα.

(Εφημερίδα «το Βήμα» 2015. Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές εργαλείο για την πάταξη της φοροδιαφυγής . <http://www.tovima.gr/>(Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2017))

#### **4.5.1. Για να υπάρξει αλλαγή νοοτροπίας των πολιτών, χρειάζονται πολλοί μηχανισμοί**

Αίσθηση είχε προκαλέσει το σλόγκαν, "αγαπάς την Ελλάδα απόδειξη", στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου ήταν η διαφημιστική καμπάνια για την πάταξη της φοροδιαφυγής. «Το σποτ αποτυπώθηκε στη μνήμη του κόσμου -τόνιζε ο κ. Μάνος- χρειάζεται συνέχεια στην πολιτική η αλλαγή νοοτροπίας δεν είναι εύκολη υπόθεση".

Στο εξωτερικό ανάλογες διαφημιστικές εκστρατείες αποδείχθηκαν χρήσιμες, ακόμη και σε πρωταθλητές της φοροδιαφυγής όπως είναι πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής.

"Μπαμπά εσύ πληρώνεις τους φόρους σου; Δικηγόρε πληρώνεις τους φόρους σου; Αν φοροδιαφεύγεις ζημιώνεις την πατρίδα σου. Απαίτησε να σου δώσουν απόδειξη!" ανέφερε διαφημιστικό σποτ στο Εκουαδόρ.

Το υπουργείο Οικονομικών, επανέφερε την γενική ιδέα το 2010 και προκήρυξε Διαγωνισμό με θέμα "οι πολίτες δημιουργούν φορολογική συνείδηση" καλώντας τους πολίτες να συμβάλλουν με τις ιδέες τους στη μάχη κατά της φοροδιαφυγής!

Οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να υποβάλλουν μια πρωτότυπη ιδέα σε video διάρκειας έως 60 δευτερολέπτων. Το video έπρεπε να παρουσιάζει ένα θέμα, μία ιστορία ή ένα μήνυμα που μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση της φορολογικής συνείδησης και την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Μπορούσε να παρουσιάζει το πρόβλημα της φοροδιαφυγής, να επιχειρούσε να πείσει τους πολίτες για την ανάγκη αντιμετώπισής του, να κινητοποιούσε την κοινωνία για τη δημιουργία φορολογικής συνείδησης, να επιβράβευε την ορθή φορολογική συμπεριφορά και να οδηγούσε σε αλλαγή νοοτροπίας απέναντι στις φορολογικές υποχρεώσεις.

#### **4.6. Αποτελέσματα ερευνών της ΚΑΠΑ RESEARCH**

Από τα στοιχεία πανελλαδικής έρευνας της ΚΑΠΑ RESEARCH, για τη φορολογική συνείδηση των Ελλήνων, φαίνεται πως η υπερφορολόγηση έχει γυρίσει μπούμερανγκ για τη φορολογική συνείδηση, αφού για μεγάλη μερίδα Ελλήνων πολιτών δεν τίθεται θέμα ηθικού διλήμματος. Την ίδια ώρα γίνεται σαφές πως οι αντοχές των Ελλήνων έχουν φθάσει στα όριά τους και δεν μπορούν να υποστούν και άλλες θυσίες για να βγει η χώρα από την κρίση. Δηλαδή, 1 στους 3 Έλληνες θεωρεί αναγκαίο κακό τη φοροδιαφυγή των επιχειρήσεων, με 6 στους 10 να δηλώνει ότι δεν θα πλήρωνε περισσότερα για προϊόντα επιχειρήσεων που έχουν την παραγωγική και τη φορολογική τους έδρα στην Ελλάδα και 7 στους 10 πως δεν θα δεχόταν επιπλέον περικοπές για μείωση της φορολογίας στις επιχειρήσεις.

Στην ερώτηση "Ποια είναι η γνώμη σας για τις επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν", ποσοστό 65% δήλωσε ότι η φοροδιαφυγή είναι καταδικαστέα σε κάθε περίπτωση, ενώ το 22% απάντησε

θετικά στην προοπτική να αποφύγει τους φόρους και το 11,5% απάντησε πως η φοροδιαφυγή είναι ένα αρνητικό φαινόμενο αλλά αναγκαίο διότι η επιβίωση της επιχείρησης υπερισχύει της επιβίωσης του κράτους. Στην ερώτηση αν οι Έλληνες είναι διατεθειμένοι να υποστούν θυσίες για την έξοδο από την κρίση και εάν ναι τι θα δεχόντουσαν, το 26% δήλωσε ότι θα δεχόταν επιπλέον περικοπές με ταυτόχρονη μείωση της φορολογίας για τις επιχειρήσεις, με το 71,5% να δηλώνει μάλλον όχι ή όχι. Τέλος, γίνεται εμφανής η ραγδαία πτώση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς μιας ευνομούμενης δημοκρατίας που θολώνει σχέδια και προοπτικές.

(Οικονομία και ανάπτυξη στην Ελλάδα. 2017. [Online] Διαθέσιμο στην : [http://www.tovima.gr/files/1/2017/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CC%81%CE%B1%CF%83%CE%B7\\_Kapa%20Research.pdf](http://www.tovima.gr/files/1/2017/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CC%81%CE%B1%CF%83%CE%B7_Kapa%20Research.pdf) (Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου 2017))

#### **4.7. Εκπαίδευση και φορολογική συνείδηση**

Τα πάντα ξεκινούν από την οικογένεια και το σχολείο, παραδέχονται όλοι. Έτσι, η κυβέρνηση αποφάσισε να επιτελέσει τον παιδευτικό ρόλο της στο σκέλος της φορολογικής συνείδησης και της διαφθοράς, δύο από τις μεγάλες πληγές του ελληνικού Δημοσίου. Ειδικότερα, το υπουργείο Οικονομικών αποφάσισε να συμβάλει στη δημιουργία προγραμμάτων στα σχολεία που θα έχουν στόχο οι μαθητές να αποκτήσουν φορολογική συνείδηση. Δόθηκε εντολή στη Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων να στείλει σχετικό ερωτηματολόγιο στα σχολεία. Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές ρωτήθηκαν πώς θεωρούν ότι είναι καλύτερο οι μαθητές να εξοικειωθούν με τα ζητήματα φορολογικής συνείδησης: με ένα βιβλίο, με ένα animation, με προβολές ταινιών; Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί υπερέβησαν τον απαραίτητο αριθμό για να κριθεί το δείγμα αξιόπιστο.

Η Διεύθυνση Φορολογικής Συμμόρφωσης, στο πλαίσιο της δράσης “Σχεδιασμός και ανάπτυξη εκπαιδευτικών επιμορφωτικών προγραμμάτων για την καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης” του Επιχειρησιακού σχεδίου 2016 της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, προέβη στον σχεδιασμό και την διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας στάσεων και αντιλήψεων με ηλεκτρονικά ημιδομημένα ερωτηματολόγια σε δείγμα εκπαιδευτικών της Α/Βάθμιας και Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης της Επικράτειας. Στόχος της έρευνας, στην οποία συμμετείχαν συνολικά 1872 εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων, ήταν η συγκέντρωση εκείνων των δεδομένων που θα

οδηγήσουν στην επιτυχημένη εισαγωγή των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις δύο πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες

Ο Κώστας Γαβρόγλου μετέχοντας σε εκδήλωση κατά της διαφθοράς δήλωσε ότι «σκοπεύουμε να προχωρήσουμε σε σύμφωνο συνεργασίας με τη Γ.Γ. Καταπολέμησης της Διαφθοράς ώστε από τις πολύ νεαρές ηλικίες οι μαθητές, του Δημοτικού ακόμη, να εκπαιδεύονται στην ακεραιότητα, στην ηθική απαξίωση της διαφθοράς και κυρίως στην πρόταξη του καλού και της ευημερίας του συνόλου έναντι του ατομικού οφέλους. Να εκπαιδευτούν οι αυριανοί πολίτες στο να οραματίζονται την ευτυχία και την ευημερία τους όχι ανεξάρτητα ή εις βάρος της ευημερίας των συμπολιτών τους, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι της συλλογικής ευημερίας». Το πρόγραμμα πιθανότατα θα χρηματοδοτηθεί από τον ΟΟΣΑ.

(Εφημερίδα «Καθημερινή». 2016. Μαθήματα φορολογικής συνείδησης στα θρανία.  
<http://www.kathimerini.gr>(Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2017))

#### **4.7.1. Διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης στους μαθητές των λυκείων της Σουηδίας**

Η Σουηδική Κυβέρνηση, στην προσπάθεια διαμόρφωσης φορολογικής συνείδησης στους πολίτες της για την πιστή τήρηση των φορολογικών νόμων, την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και την αύξηση της εθελοντικής συμμόρφωσης, έχει εντάξει στο ετήσιο σχολικό πρόγραμμα των λυκείων της χώρας, σεμινάριο, το οποίο σχεδιάζεται και πραγματοποιείται από υπαλλήλους της Σουηδικής Φορολογικής Διοίκησης. Έτσι οι μαθητές ενημερώνονται για την αξιοποίηση από το κράτος των εισπραττόμενων φόρων και για την κατανομή των φόρων σε ποσοστιαία βάση στους διάφορους τομείς της κρατικής μέριμνας.

(Φορολογική Επιθεώρηση. 2008. «Διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης στους μαθητές των λυκείων της Σουηδίας μέσω σεμιναρίου πραγματοποιούμενου από την Σουηδική Φορολογική Διοίκηση». (709):1103.)

#### **4.8. Δράσεις ΕΕ**

Για την αντιμετώπιση μιας μεγάλης πρόκλησης όπως είναι η καταπολέμηση της φορολογικής απάτης και φοροδιαφυγής, χρειάζεται να γίνουν μεταρρυθμίσεις και συντονισμένες προσπάθειες στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι θα ενισχυθεί η συλλογική ικανότητα πρόωθησης υψηλών πρότυπων φορολογικής διακυβέρνησης, για την προστασία των εσόδων του κρατικού

προϋπολογισμού και για την εμπιστοσύνη των πολιτών στον αμερόληπτο χαρακτήρα και την αποτελεσματικότητα των φορολογικών συστημάτων.

Η οδηγία της ΕΕ για τη φορολόγηση των αποταμιεύσεων (η οποία ισχύει από το 2005) προβλέπει την αρχή της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών. Οι συμφωνίες της ΕΕ σχετικά με αποταμιεύσεις με την Ελβετία, το Λιχτενστάιν, την Ανδόρα, το Μονακό και τον Άγιο Μαρίνο (που ισχύουν από το 2005) αποβλέπουν στην εξασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού μεταξύ της ΕΕ και των γειτόνων της.

Οδηγία αντιστροφής της επιβάρυνσης ΦΠΑ προτάθηκε από την Επιτροπή το 2009 και εγκρίθηκε εν μέρει τον Μάρτιο του 2010 (μόνο σχετικά με τα δικαιώματα εκπομπής CO<sub>2</sub>).

Η νέα οδηγία για την αμοιβαία συνδρομή για την είσπραξη φόρων, η οποία ισχύει από το 2010, βελτιώνει την ικανότητα των κρατών μελών κατά τη διασυνοριακή είσπραξη φόρων.

Το 2012, η Επιτροπή παρουσίασε ένα Σχέδιο Δράσης με περισσότερα από 30 μέτρα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Πολλά έχουν ολοκληρωθεί. Όπως:

- Συρρίκνωση της εταιρικής φορολογικής νομοθεσίας
- Διαπραγμάτευση πιο ισχυρών φορολογικών συμβάσεων με γειτονικές χώρες: λ.χ. με την Ελβετία, την Ανδόρα, το Μονακό, το Σαν Μαρίνο και το Λιχτενστάιν.
- Αντιμετώπιση του επιζήμιου φορολογικού ανταγωνισμού μέσω κρατικών ενισχύσεων
- Επέκταση της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών για τους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς

Ο μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του ΦΠΑ προτάθηκε από την Επιτροπή τον Ιούλιο του 2012. Η αλυσιδωτή απάτη «τύπου carousel» (ενδοκοινοτική απάτη του «αφανούς εμπόρου») είναι μια από τις πιο συνηθισμένες μορφές διασυνοριακής απάτης στον τομέα του ΦΠΑ. Ο κανονισμός περί διοικητικής συνεργασίας στον τομέα του ΦΠΑ έχει τεθεί σε ισχύ από το 2012.

Η Επιτροπή πρότεινε νομοθεσία για την επικαιροποίηση του πλαισίου που διέπει την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τις μεταφορές κεφαλαίων (Φεβρουάριος 2013), ώστε να ενισχυθούν οι ισχύοντες κανόνες της ΕΕ, με την

επέκταση του πεδίου εφαρμογής και την αντιμετώπιση νέων απειλών και τον εντοπισμό ευάλωτων περιοχών

Η οδηγία για τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της άμεσης φορολογίας προβλέπει την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών σε πέντε νέους τομείς από το 2015 (το εισόδημα από απασχόληση, τις αμοιβές διοικητικών στελεχών, τα προϊόντα ασφάλειας ζωής, τις συντάξεις και την κυριότητα ακίνητης περιουσίας και το εισόδημα από αυτήν) με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες.

Στις 18 Μαρτίου 2015, η Επιτροπή δημοσίευσε το πακέτο για τη Φορολογική Διαφάνεια, ως ένα εργαλείο για έναν πιο υγιή φορολογικό ανταγωνισμό, με σκοπό να βοηθήσει τα Κράτη-Μέλη να εντοπίζουν τις καταχρηστικές φορολογικές πρακτικές. Στις 19 Μαρτίου 2015 υπεγράφη στις Βρυξέλλες συμφωνία μεταξύ της Ελβετίας και της Ε.Ε., σύμφωνα με την οποία η Ελβετία και οι 28 χώρες της Ε.Ε. θα ανταλλάσσουν μεταξύ τους, από το 2018 και εφεξής, πληροφορίες αυτόματα - δηλαδή χωρίς να απαιτείται υποβολή προηγούμενου αιτήματος - σχετικά με τους τραπεζικούς λογαριασμούς που τηρούνται στις χώρες τους. Από τον Ιανουάριο του 2016 τέθηκαν σε εφαρμογή οι δυο πυλώνες των μέτρων που είναι:

1. η τροποποίηση της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ, σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας
2. το Σχέδιο Δράσης για τη φορολογική διαφάνεια και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής

Το πολυετές πρόγραμμα δράσης επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στην καταπολέμηση της φορολογικής απάτης, της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής.

(Τα φορολογικά μέτρα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη φορολογική διαφάνεια. Η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών καθίσταται κεντρικό ζήτημα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. 2015. Διαθέσιμο στη: <https://www.taxexperts.gr> (Ανακτήθηκε στις 1 Αυγούστου 2017))

#### **4.8.1. Δράση για την προώθηση χρηστής παγκόσμιας φορολογικής διακυβέρνησης**

Η ΕΕ θα πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο για την προώθηση της χρηστής φορολογικής διακυβέρνησης και ιδίως την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Επιτροπή εμψυχώνει τις διεθνείς προσπάθειες για την καταπολέμηση της φοροαποφυγής και της φοροδιαφυγής. Με βάση τους ισχύοντες μηχανισμούς στην ΕΕ, μια ισχυρή και συντονισμένη

θέση της ΕΕ στην ομάδα των G8 και των G20 και του ΟΟΣΑ μπορεί να βοηθήσει να εξασφαλιστεί ότι η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών θα καταστεί το νέο παγκόσμιο πρότυπο.

Η ΕΕ θα πρέπει να υποβάλει συντονισμένη θέση στις συζητήσεις της ομάδας των G20 σχετικά με τη διάβρωση της βάσης και τη μεταφορά κερδών (BEPS) σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και με βάση τις εξελίξεις στο εσωτερικό της ΕΕ για την καταπολέμηση των φορολογικών παραδείσων και του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού.

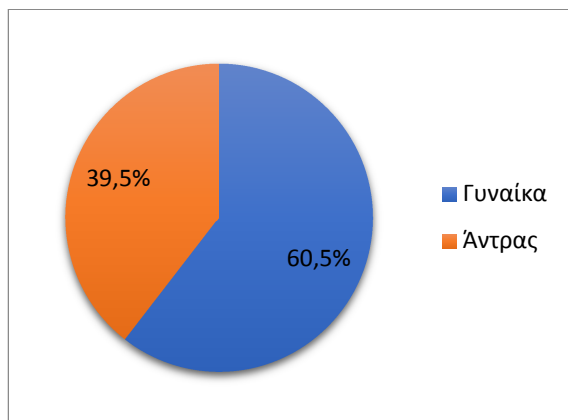
Η Επιτροπή θα καταβάλει προσπάθειες ώστε να εξασφαλιστεί η διασύνδεση και η διαλειτουργικότητα μεταξύ των συστημάτων ανταλλαγής πληροφοριών ΤΠ της ΕΕ και του αμερικανικού συστήματος FATCA, καθώς και του παγκόσμιου προτύπου που αναπτύσσεται από τον ΟΟΣΑ. Με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί ο διοικητικός φόρτος των επιχειρήσεων και των διοικητικών υπηρεσιών.

(Riahi-Belkaoui, A. 2004. Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale. Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, 13)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΡΕΥΝΑ

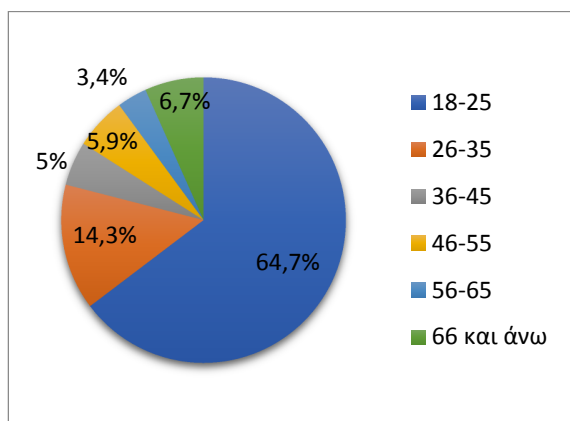
Η ανάλυση των αποτελεσμάτων παρουσιάζεται με τη μορφή γραφημάτων. Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 119 άτομα. Τα άτομα αυτά είναι φοιτητές του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, επιχειρηματίες και φυσικά πρόσωπα.

### 5.1 Δημογραφικά στοιχεία



Γράφημα 1: Συχνότητα φύλου

Όπως παρατηρούμε στα παραπάνω διαγράμματα το 60,5% που απάντησε στο ερωτηματολόγιο ήταν γυναίκες και το 39,5% άντρες εκ των οποίων το 64,7% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 18-25, το 14,3% των 26-35, το 5% των 36-45, το 5,9% των 46-55, το 3,4 % των 56-65 και το 6,7% των 66 και άνω.



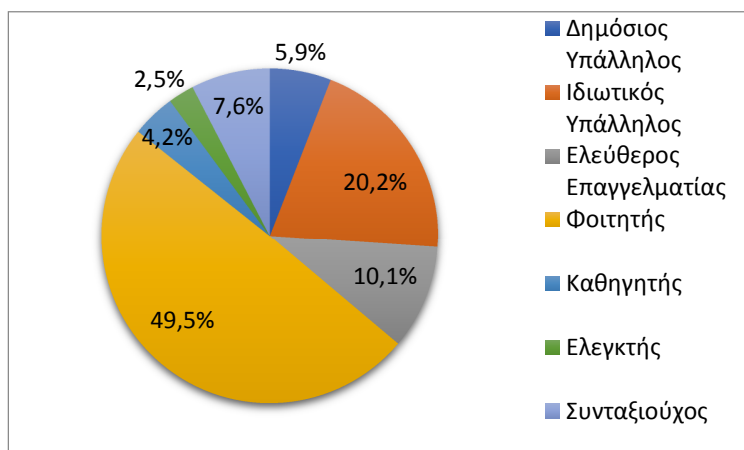
Γράφημα 2: Ηλικιακή ομάδα:

Οι περισσότερες από τις ερωτήσεις έχουν απαντηθεί από φορολογούμενους των Ανωτάτων και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της χώρας μας.



Γράφημα 3: Μορφωτικό επίπεδο

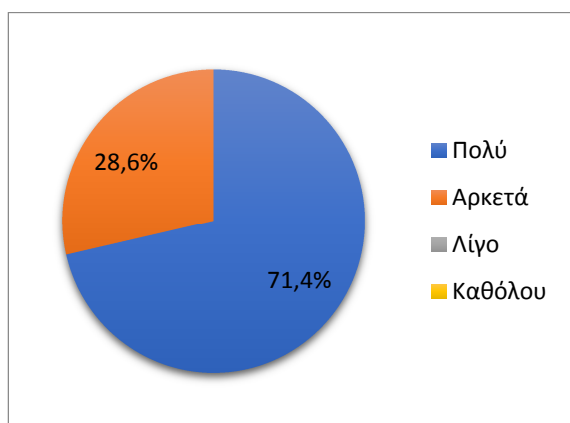




Γράφημα 4: Κατηγορία επαγγέλματος

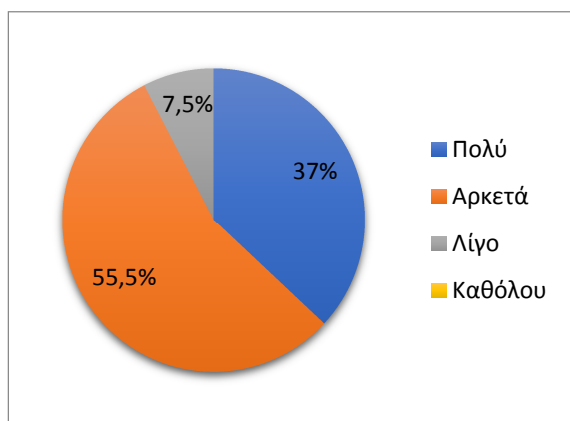
Όπως παρατηρούμε στο παραπάνω διάγραμμα το 49,5% που απάντησε στο ερωτηματολόγιο είναι φοιτητές, το 4,2% καθηγητές, το 2,5% ελεγκτές, το 7,6% συνταξιούχοι, το 5,9% δημόσιοι υπάλληλοι, το 20,2% ιδιωτικοί υπάλληλοι και το 10,1% ελεύθεροι επαγγελματίες.

## 5.2 Έρευνα για τη φορολογία στην Ελλάδα



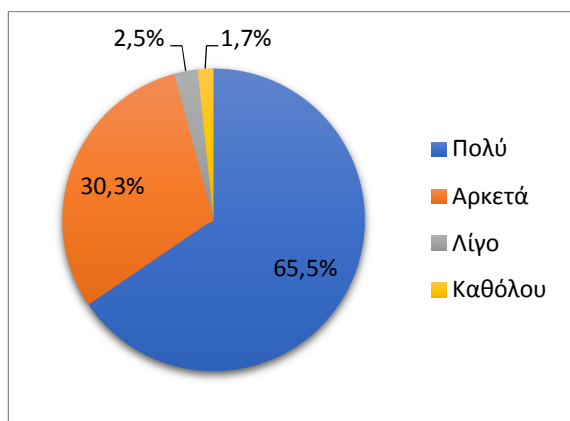
Γράφημα 5: Πιστεύετε ότι η φορολογία στην Ελλάδα είναι αυξημένη;

Στην πρώτη ερώτηση διαπιστώνουμε ότι το 71,4% των φορολογουμένων πιστεύει ότι η φορολογία στην Ελλάδα είναι αυξημένη πολύ ενώ το 28,6% ότι είναι αρκετά.



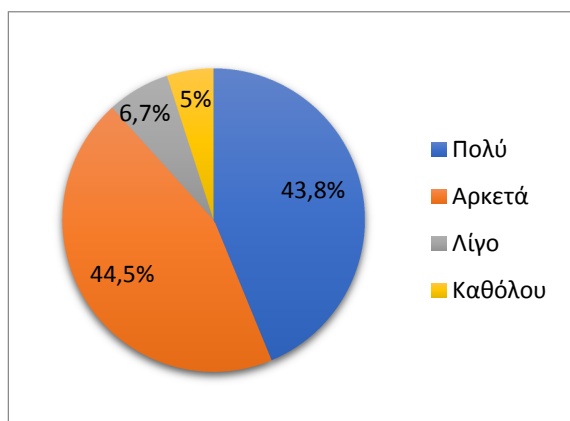
Γράφημα 6: Πόσο συχνά επαναλαμβάνεται η ίδια φορολογική πολιτική των κυβερνήσεων;

Κατά τους φορολογούμενους, σε ποσοστό 55,5% πιστεύει ότι η φορολογική πολιτική των κυβερνήσεων αρκετά συχνά επαναλαμβάνεται, το 37% πολύ ενώ το 7,5% λίγο.



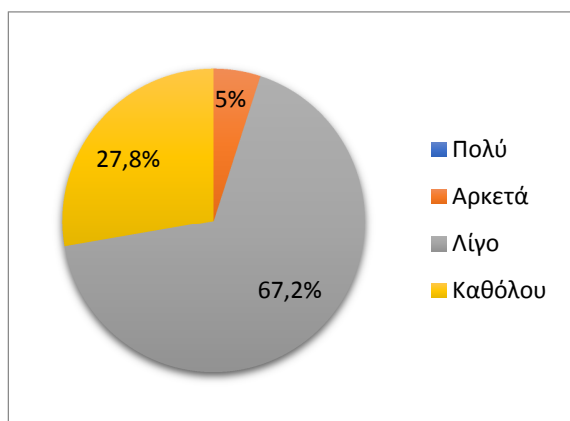
Γράφημα 7: Πόσο αναγκαίο πιστεύετε ότι είναι να γίνει φορολογική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα του 2016;

Σ' αυτήν την ερώτηση, η πλειοψηφία με ποσοστό 65,5% πιστεύει ότι είναι πολύ αναγκαίο, το 30,3% αρκετά, το 2,5% λίγο και το 1,7% καθόλου.



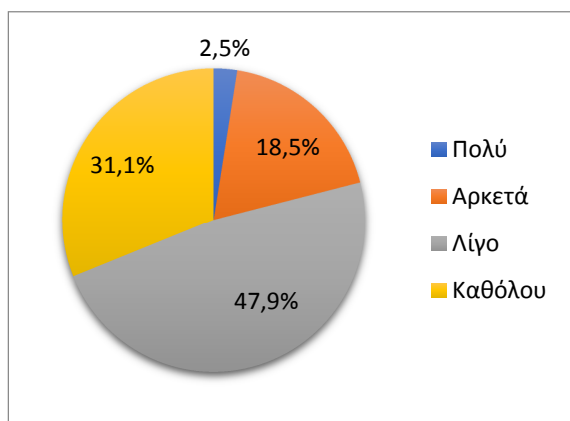
Γράφημα 8: Τα πολύπλοκα φορολογικά συστήματα πόσο εμποδίζουν τις ξένες επενδύσεις;

Σ' αυτό το διάγραμμα παρατηρείται ότι το 43,8% των φορολογουμένων πιστεύει ότι τα πολύπλοκα φορολογικά συστήματα εμποδίζουν πολύ τις ξένες επενδύσεις, το 44,5% αρκετά, το 6,7% λίγο ενώ μόνο το 5% καθόλου.



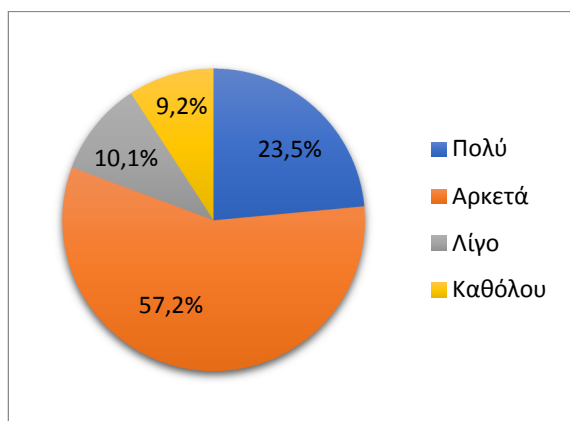
Γράφημα 9: Κατά τη γνώμη σας, πόσο καλά αμείβονται οι παραγωγικές τάξεις;

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων με 67,2% πιστεύει ότι οι παραγωγικές τάξεις αμείβονται λίγο, το 5% απάντησε αρκετά, εν αντιθέσει με το 27,8% που πιστεύει ότι δεν αμείβονται καθόλου καλά.



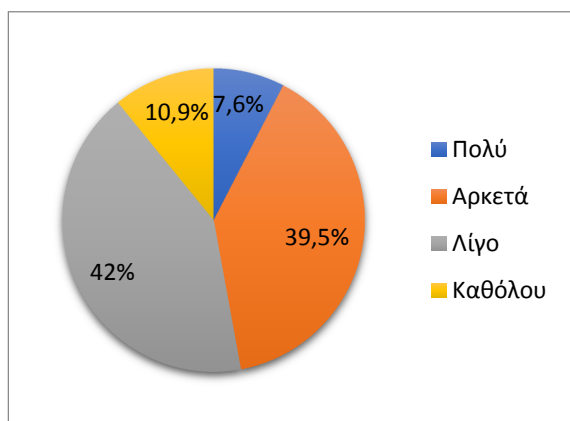
Γράφημα 10: Πόσο σας ικανοποιεί η αντιμετώπιση που έχετε από τα ελεγκτικά κέντρα;

Με 47,9% απάντησαν οι φορολογούμενοι ότι η αντιμετώπιση που έχουν από τα ελεγκτικά κέντρα τους ικανοποιεί λίγο, το 31,1% καθόλου, το 18,5% αρκετά ενώ το 2,5% πολύ.



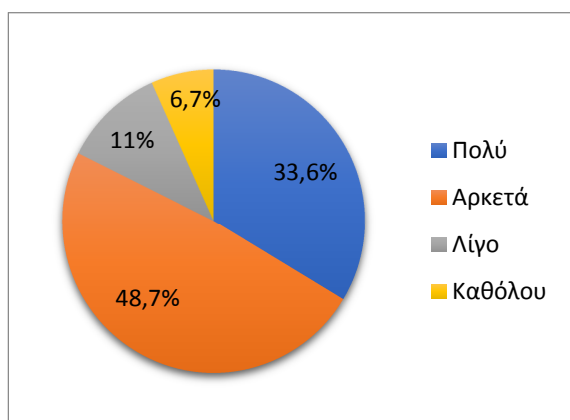
Γράφημα 11: Πόσο επηρεάζει ο πολιτισμός τη φορολογική ηθική;

Σ' αυτήν την ερώτηση διαπιστώνουμε ότι η φορολογική ηθική επηρεάζεται αρκετά από τον πολιτισμό με ποσοστό 57,2%, με 23,5% πολύ, με 10,1% λίγο και με 9,2% καθόλου.



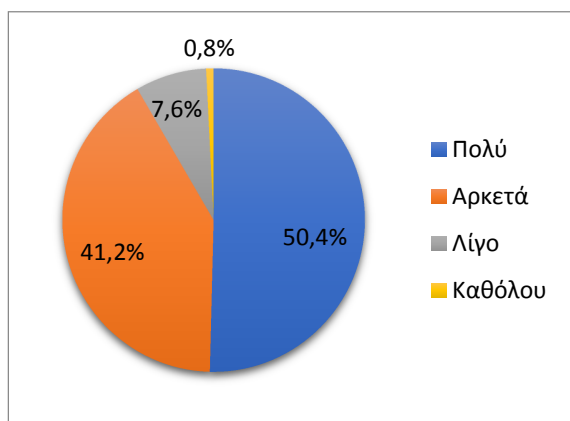
Γράφημα 12: Πόσο καλά πληροφορημένο θεωρείς τον εαυτό σου σχετικά με τις φορολογικές υποθέσεις και τις φορολογικές παροχές;

Με ποσοστό 39,5% οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι είναι αρκετά καλά πληροφορημένοι. Το 42% λίγο, το 10,9% καθόλου ενώ μόνο το 7,6% πολύ.



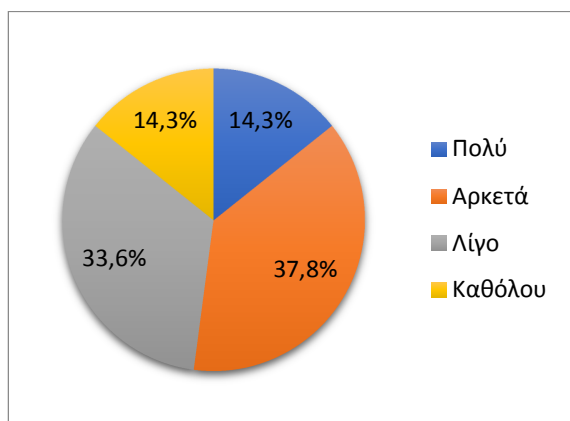
Γράφημα 13: Οι φόροι πόσο αναγκαίοι είναι για το κράτος;

Οι φορολογούμενοι αποδεικνύουν ότι είναι υπεύθυνοι αφού το 48,7% πιστεύει ότι οι φόροι είναι αρκετά αναγκαίοι και το 33,6% πολύ. Με μικρό ποσοστό 11% απαντάει ότι είναι λίγο και το υπόλοιπο 6,7% καθόλου.



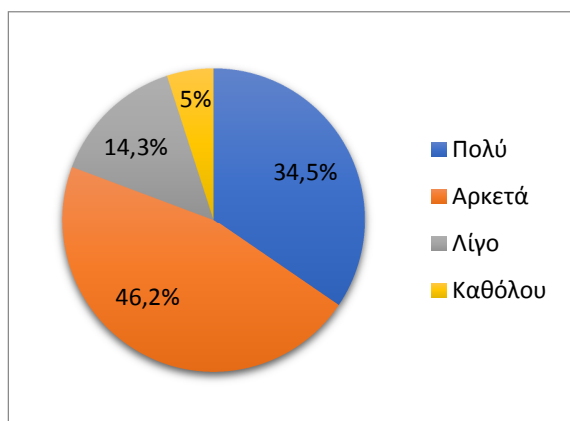
Γράφημα 14: Πρέπει να τιμωρείται η φοροδιαφυγή?

Με ποσοστό 91,6% οι πολίτες πιστεύουν ότι η φοροδιαφυγή πρέπει να τιμωρείται. (50,4% πολύ και 41,2 % αρκετά) , ενώ το 7,6% λίγο και το 0,8% καθόλου.



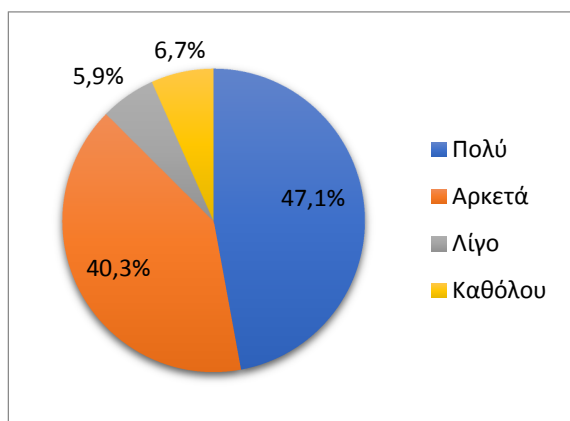
Γράφημα 15: Είστε πλήρως ενημερωμένοι για τα θετικά και τα αρνητικά της απόκρυψης των εισοδημάτων από την εφορία;

Όπως παρατηρούμε στο παραπάνω διάγραμμα, το 37,8% θεωρεί ότι είναι αρκετά ενημερωμένοι για τα θετικά και τα αρνητικά της απόκρυψης των εισοδημάτων από την εφορία, το 33,6% λίγο, το 14,3% πολύ και το 14,3% καθόλου.



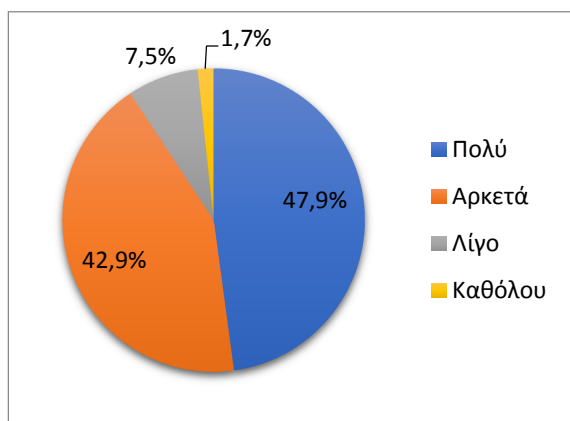
Γράφημα 16: Πόσο μπορούν οι πολίτες να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής;

Οι φορολογούμενοι αποδεικνύουν ότι μπορούν να βοηθήσουν να αντιμετωπιστεί η φοροδιαφυγή αφού το 34,5% απάντησε πολύ και το 46,2% αρκετά. Σε ποσοστό 14,3% λίγο ενώ μόνο το 5% καθόλου.



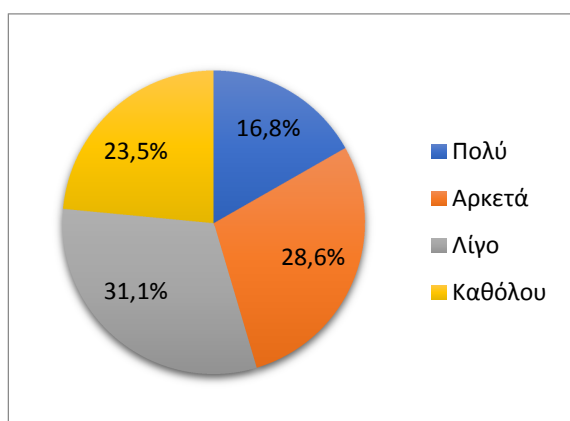
Γράφημα 17: Πόσο επηρεάζει η φοροδιαφυγή το κράτος και την πολιτική στο 2015-2016?

Την περίοδο 2015-2016, οι πολίτες πιστεύουν ότι το κράτος και η πολιτική επηρεάζονται από τη φοροδιαφυγή με ποσοστό 47,1% πολύ, 40,3% αρκετά, 5,9% λίγο και 6,7% καθόλου.



Γράφημα 18: Πόσο επηρεάζει η φοροδιαφυγή την κοινωνία στο 2015-2016;

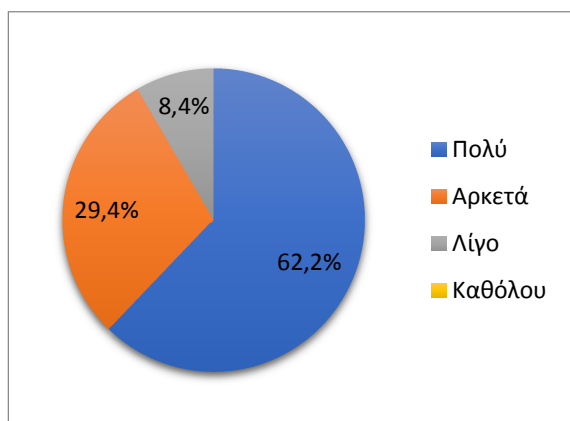
Την περίοδο 2015-2016, οι φορολογούμενοι πιστεύουν ότι η κοινωνία επηρεάζεται από τη φοροδιαφυγή με ποσοστό 47,9% πολύ, 42,9% αρκετά, 7,5% λίγο και 1,7% καθόλου.



Γράφημα 19: Κατά τη γνώμη σας πόσο μπορεί να δικαιολογηθεί η φοροδιαφυγή;

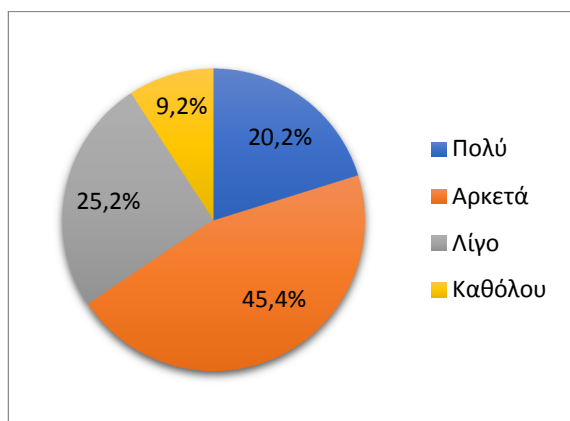
Όπως παρατηρούμε από το παραπάνω διάγραμμα, οι γνώμες των πολιτών δίστανται. Το 31,1% μπορεί να δικαιολογήσει τη φοροδιαφυγή λίγο, το 28,6% αρκετά, το 23,5% καθόλου και το 16,8% πολύ.





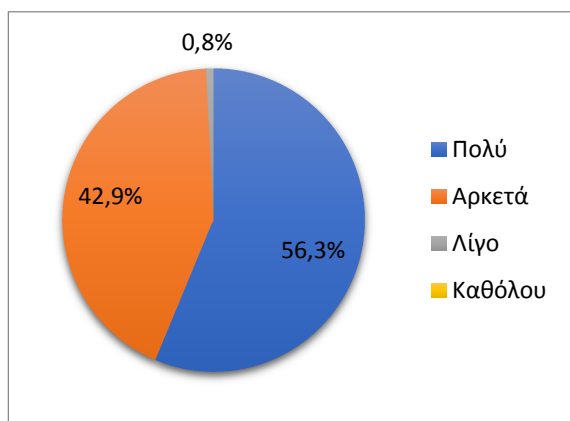
Γράφημα 20: Πόσο πραγματικά επιβλαβής είναι η διαφθορά στην ανάπτυξη;

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων με 62,2% πιστεύει ότι η διαφθορά είναι πολύ επιβλαβής στη ανάπτυξη, το 29,4% απάντησε αρκετά και το 8,4% λίγο.



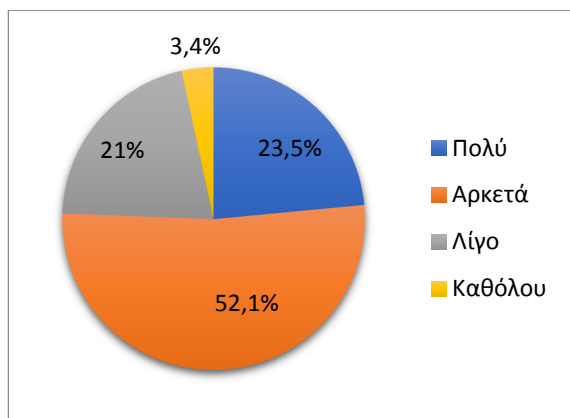
Γράφημα 21: Πιστεύετε ότι τα ζητήματα ηθικής είναι ένας από τους παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφεύγουν;

Το 45,4% αποθαρρύνεται αρκετά, το 25,2% λίγο, το 20,2% πολύ και το 9,2% καθόλου.



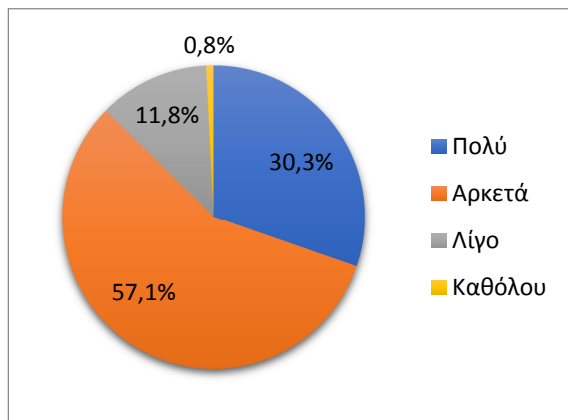
Γράφημα 22: Η μείωση του εισοδήματος των φορολογουμένων πόσο αρνητικά επηρεάζει τη φορολογική τους συνείδηση;

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται καθαρά ότι η φορολογική συνείδηση του 99,2% των φορολογουμένων επηρεάζεται αρνητικά από τη μείωση του εισοδήματος (56,3% πολύ και 42,9% αρκετά) ενώ μόλις το 0,8% επηρεάζεται λίγο.



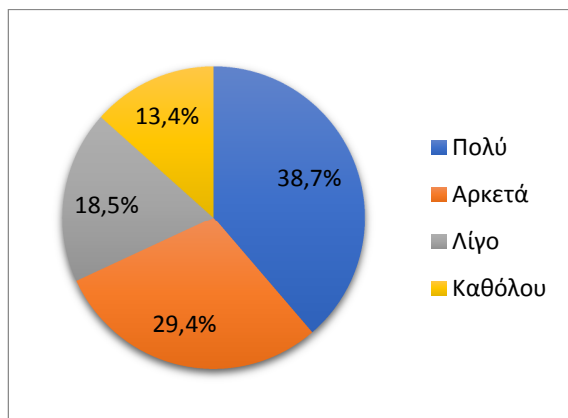
Γράφημα 23: Πόσο εύκολο πιστεύετε ότι είναι κάποιος να αποκρύψει τα εισοδήματά του από την εφορία;

Αρκετά εύκολο με ποσοστό 52,1% πιστεύουν οι φορολογούμενοι ότι είναι να αποκρύψουν τα εισοδήματά τους από την εφορία, πολύ εύκολο με 23,5%, λίγο με 21% και καθόλου με 3,4.



Γράφημα 24: Πόσο επιρρεπείς θα ήταν οι πολίτες στη φοροδιαφυγή, αν τα φορολογητέα εισοδήματά τους ήταν μεγαλύτερα;

Με ποσοστό 57,1% φαίνεται ότι οι πολίτες είναι αρκετά επιρρεπείς, με 30,3% πολύ, με 11,8% λίγο ενώ το 0,8% καθόλου.



Γράφημα 25: Θα είχε καλύτερα αποτελέσματα η είσπραξη φόρων και ο έλεγχος αν τον αναλάμβαναν ιδιωτικές επιχειρήσεις;

Η μεγαλύτερη μερίδα των ερωτηθέντων με ποσοστό 38,7% είναι υπέρ των ιδιωτικών επιχειρήσεων, το 18,5% είναι λίγο, το 29,4% αρκετά και το 13,4% καθόλου.

### 5.3 Σχολιασμός έρευνας

Τα ερωτηματολόγια αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία έρευνας. Η εξέλιξη των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) έχει επιδράσει και στη μεθοδολογία

της έρευνας, η διεξαγωγή της οποίας διευκολύνεται, καθώς είναι πλέον διαδεδομένη η διενέργεια ερευνών μέσω του διαδικτύου.

Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε συνολικά από 119 άτομα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω διαδικτυακού τόπου στην ιστοσελίδα του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας (Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής) καθώς και άμεσα σε περαστικούς.

Παρατηρώντας την έρευνα διαπιστώνουμε ότι όλοι οι φορολογούμενοι πιστεύουν ότι η φορολογία στην Ελλάδα είναι πολύ έως αρκετά αυξημένη. Αληθεύει ότι τα έσοδα των Ελλήνων συνεχώς μειώνονται εν αντιθέσει με τους άμεσους και έμμεσους φόρους που αυξάνονται. Είναι λογικό λοιπόν, η φορολογία να είναι δυσβάστακτη.

Σε μεγάλο ποσοστό παρατηρούμε ότι η φορολογική πολιτική των κυβερνήσεων συχνά επαναλαμβάνεται. Όλες οι κυβερνήσεις ανεξαρτήτως πολιτικών πεποιθήσεων ακολουθούν την ίδια φορολογική πολιτική «χτυπώντας» κατά κύριο λόγο συνταξιούχους, μισθωτούς, μικρούς και μεσαίους ελεύθερους επαγγελματίες. Η φορολογική μεταρρύθμιση λοιπόν είναι αναγκαία γιατί με την υπάρχουσα φορολογική κατάσταση, είναι βέβαιο ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ελλάδας δεν θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στις φορολογικές του υποχρεώσεις.

Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες συμφωνούν ότι οι παραγωγικές τάξεις δεν αμείβονται καλά. Αν λάβουμε υπόψη μας την υψηλή και συνεχή άνοδο των καταναλωτικών αγαθών, τη συμμετοχή των πολιτών σε αγαθά όπως υγεία και παιδεία και τις υπερωρίες των εργαζομένων χωρίς αμοιβή τότε σίγουρα οι αμοιβές τους θα έπρεπε να αυξηθούν.

Ξένες επενδύσεις δύσκολα γίνονται στη χώρα μας όπως παρατηρούμε στο παραπάνω διάγραμμα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ξένοι επενδυτές είναι η γραφειοκρατία και η έλλειψη εμπιστοσύνης στην εκάστοτε κυβέρνηση λόγω νόμων και τροπολογιών που ψηφίζουν με αναδρομικότητα. Έτσι βγαίνουν εκτός προϋπολογισμού και αδυνατούν να εκτελέσουν μελλοντικές επενδύσεις.

Με ποσοστό 47,1% οι Έλληνες φορολογούμενοι ανεξαρτήτως αυτών των αλληπάλληλων τροπολογιών φαίνεται να είναι καλά πληροφορημένοι.

Ένα μεγάλο ποσοστό βέβαια, δυσανασχετεί με την αντιμετώπιση που έχουν από τα ελεγκτικά κέντρα, γι' αυτό και θα προτιμούσαν να αναλάβουν την είσπραξη φόρων και τον έλεγχο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Από τα διαγράμματα των σχετικών ερωτήσεων παρατηρούμε ότι η Ελλάδα είναι μια πολιτισμένη χώρα με κουλτούρα η οποία επηρεάζει βαθιά τη φορολογική ηθική των Ελλήνων. Οι Έλληνες γνωρίζουν την αναγκαιότητα των φόρων και ότι κανένα κράτος δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει και να προοδεύσει χωρίς αυτούς, αφού οι φόροι βοηθάνε στην καλύτερη ασφάλεια, περίθαλψη και μόρφωση των πολιτών.

Οι ερωτηθέντες φαίνεται ότι είναι ενημερωμένοι για τα θετικά και τα αρνητικά της απόκρυψης των εισοδημάτων από την εφορία γι' αυτό και με μεγάλο ποσοστό πιστεύουν ότι μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής αφού ξέρουν ότι λόγω αυτής υπάρχει μεγάλη στέρηση εσόδων με αποτέλεσμα η κυβέρνηση να αναγκάζεται να καλύψει αυτή την τρύπα βάζοντας καινούριες φορολογίες στις μικρομεσαίες τάξεις επηρεάζοντας δραματικά την ελληνική κοινωνία.

Όπως παρατηρούμε από τα παραπάνω διαγράμματα η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η φοροδιαφυγή πρέπει να τιμωρείται αλλά οι γνώμες των πολιτών δίστανται ως προς το εάν πρέπει να δικαιολογείται η φοροδιαφυγή ή όχι. Η υψηλή φορολόγηση των πολιτών από το κράτος και οι κοινωνικές παροχές που δεν δίνονται στον πολίτη είναι μερικές από τις αιτίες. Η κυριότερη αιτία είναι η διαφθορά που υπάρχει στους κρατικούς υπαλλήλους και πολιτικούς η οποία εμποδίζει την ανάπτυξη της χώρας αφού εμπιστοσύνη πολιτών και κράτους δεν υπάρχει. Η μείωση εισοδήματος είναι ένας αρνητικός παράγοντας για τη φορολογική συνείδηση των ερωτηθέντων μας και έρχεται σε αντίθεση με την ηθική του Έλληνα. Αν και ο φορολογούμενος πολίτης μπορεί να κρύψει τα εισοδήματά του, αν και είναι επιρρεπής στη φοροδιαφυγή, μια συνεργασία πολίτη-κράτους με πιο δίκαιη φορολογία, με ίση κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, θα βοηθούσε σε μια καλύτερη Ελλάδα με πιο χαρούμενους και ασφαλείς πολίτες.

#### **5.4 Συμπεράσματα έρευνας**

Αιτία της φοροδιαφυγής είναι η φορολογική επιβάρυνση που είναι υψηλή και πιθανόν θα βοηθούσε στη μείωση της, η μείωση των φορολογικών συντελεστών και η αλλαγή του φορολογικού συστήματος. Το φορολογικό σύστημα είναι αρκετά πολύπλοκο για να είναι κατανοητό εξαιτίας των διάσπαρτων διατάξεων και η κατανομή των φορολογικών βαρών είναι αντίστροφα προοδευτική. Ακόμα θα συνέβαλε στη μείωση της φοροδιαφυγής, η δημοσιοποίηση των ονομάτων όσων φοροδιαφεύγουν καθώς και το υψηλό πρόστιμο. Οι Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες πρέπει να γίνουν αποτελεσματικές, να εντατικοποιηθούν οι φορολογικοί έλεγχοι, και

να υπάρχει αμεροληψία από πλευράς των υπαλλήλων. Φαινόμενα διαφθοράς συναντάμε σε μεγάλο βαθμό, στον τομέα της υγείας, στην πολεοδομία, στα τελωνεία και στη Δ.Ο.Υ. Όσον αφορά την φορολογική συνείδηση, παρατηρούμε ότι παρουσιάζεται ενισχυμένη, αφού θεωρείται μεν κακό, το να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του, αλλά τα φορολογικά αδικήματα, θεωρούνται το ίδιο αξιόποινα με τα ποινικά αδικήματα. Επίσης, αν και οι απόψεις δίστανται γύρω από την εθελοντική συμμόρφωση που χαρακτηρίζει τους φορολογουμένους, πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά. Επίσης, υπάρχει διαφωνία στο ότι εφόσον κάποιος έκανε χρήση των παραθύρων του νόμου, δεν μπορεί να κατηγορηθεί σε ηθικό επίπεδο όταν δεν πληρώνει φόρο. Η φοροδιαφυγή στον τομέα των υπηρεσιών είναι αρκετά διαδεδομένη εξαιτίας της φύσης του αντικειμένου που δεν επιτρέπει να γίνεται αποτελεσματικός έλεγχος και στις δυνατότητες για διαφορετική συμφωνία μεταξύ των συμμετεχόντων αγοραστών και πωλητών, του κόστους με ή χωρίς απόδειξη. Τέλος, οι φορολογούμενοι πιστεύουν ότι το κράτος δεν δαπανά με σύνεση τα έσοδα του, άρα πρέπει να ενισχυθεί η διαφάνεια σε όλους τους τομείς και να υπάρχει ενημέρωση.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα μας, ήταν έγκυρη, μέτρησε και περιέγραψε σωστά αυτό που θέλαμε να μετρήσουμε, εφόσον τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών ταιριάζουν με την παρούσα έρευνα. Θεωρούμε ότι η όποια διαφοροποίηση σε σχέση με παλαιότερες έρευνες στα ζητήματα φορολογικής ηθικής οφείλεται στο γενικότερο πολιτικό – οικονομικό περιβάλλον της χώρας.

Το κράτος θα έπρεπε στο μέλλον, να λάβει μέτρα τα οποία άπτονται πολιτικής βούλησης, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των φορολογουμένων προς αυτό, καθώς τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών, έδειξαν ότι το επίπεδο διαφθοράς της χώρας ασκεί δυσμενή επίδραση στην οικονομική της ανάπτυξη και στην διανομή του εισοδήματος. Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα αποκάλυψης φαινομένων διαφθοράς, τόσο περισσότερο περιορίζεται αυτή ως φαινόμενο. Επίσης θα έπρεπε να αυξηθούν οι πιθανότητες εντοπισμού των παραοικονομούντων, κυρίως μέσω φορολογικών ελέγχων, αν και αυτό έχει άμεση σχέση με την διαφθορά. Σ' αυτό βέβαια, μπορεί να βοηθήσει η τεχνολογία, όπως και στην διαφάνεια των κρατικών μηχανισμών. Πρέπει ακόμα, προκειμένου το κράτος να λάβει μέτρα για αύξηση ή μείωση της φορολογικής

επιβάρυνσης, να λαμβάνεται υπ' όψιν το σύστημα ποινών, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος αύξησης της φοροδιαφυγής και όχι μείωσης της.

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υπάρχουν άραγε καθολικά αποδεκτοί ορισμοί για τη φορολογική δικαιοσύνη και για τη φορολογική αποδοτικότητα, για την ιδεατή σχέση κόστους-οφέλους των δημόσιων αγαθών, για το βέλτιστο ύψος των δημόσιων εσόδων και δημόσιων δαπανών; Ποιο σωστό θα ήταν να πούμε πως βρισκόμαστε σε μια διαρκή διαδικασία αναζήτησης όλων αυτών.

Άλλωστε ο φόρος είναι εξ' ορισμού μια δυσάρεστη διάσταση της νομικής σχέσης πολιτη-κράτους. Ουδέποτε η επιβολή ή η αύξηση ενός φόρου ήταν ευχάριστη. Οι επιλογές στη φορολογική πολιτική πρέπει να τεκμηριώνονται σωστά και τα δημόσια αγαθά που παρέχονται προς τους πολίτες να έχουν μια ικανοποιητική σχέση κόστους-ωφέλειας.

Το κράτος πρέπει να διασφαλίζει ότι το φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο, αλλά παράλληλα απλό και αποδοτικό. Να εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό επίπεδο δημόσιων δαπανών για ένα σύγχρονο κοινωνικό κράτος δικαίου, αλλά ταυτόχρονα να μην αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις. Να ενθαρρύνει την οικειοθελή συμμόρφωση του φορολογούμενου, αλλά παράλληλα να έχει τις ασφαλιστικές δικλίδες που αποθαρρύνουν τη φοροαποφυγή και τη φοροδιαφυγή. Η ισορροπία σε αυτούς τους άξονες είναι μια διαρκής προσπάθεια και ένα μόνιμα επίκαιρο αντικείμενο συζήτησης.

Η φορολογική συνείδηση είναι άμεσα συνδεδεμένη με το κορυφαίο ζήτημα της φοροδιαφυγής και κατά συνέπεια με το ύψος των φορολογικών εσόδων που εισρέουν στα ταμεία του κράτους. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της φορολογικής συνείδησης σε μια κοινωνία, τόσο μειώνεται η πιθανότητα ύπαρξης φοροδιαφυγής κι αντιστρόφως. Τι είναι, λοιπόν, η φορολογική συνείδηση; Έχω φορολογική συνείδηση, όταν συνειδητοποιώ γιατί πληρώνω φόρους, όταν έχω πλήρη επίγνωση της κρισιμότητας του όλου θέματος, όταν η φορολογική συμπεριφορά μου εδράζεται σε ηθικούς κανόνες, και άρα, συμμορφώνομαι με τις φορολογικές μου υποχρεώσεις, γιατί αυτό μου υπαγορεύει η συνείδησή μου και όχι ο φόβος των συνεπειών. Πληρώνω φόρους, γιατί αντιλαμβάνομαι ότι για την παραγωγή των όποιων δημόσιων αγαθών, για την παροχή των όποιων δημόσιων υπηρεσιών, απαιτούνται πόροι. Αυτή η απλή πραγματικότητα, πολλές φορές, δεν γίνεται αντιληπτή. Και δεν γίνεται αντιληπτή, για τον απλούστατο λόγο ότι, το πλαίσιο των σύγχρονων οικονομιών, είναι τέτοιο, ώστε οι φορολογούμενοι να μη βλέπουν τους φόρους που πληρώνουν ως την τιμή των υπηρεσιών που τους παρέχει το κράτος. Επιπλέον, εφόσον, για τις υπηρεσίες που παρέχει το κράτος, δεν μπορεί να εφαρμοστεί η αρχή του αποκλεισμού απ' τη



χρήση αυτών, για όσους δεν πληρώνουν φόρους, ένας μεμονωμένος φορολογούμενος, δεν έχει ιδιαίτερο κίνητρο να πληρώσει.

Ο Oliver Wendell Holmes υποστηρίζει ότι «ο φόρος είναι το τίμημα που πληρώνουμε για μια πολιτισμένη κοινωνία». Όταν μπορούμε ν' αντιληφθούμε αυτήν την απλή πραγματικότητα, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι έχουμε φορολογική συνείδηση.

Η ύπαρξη φορολογικής συνείδησης προϋποθέτει μια μακρόχρονη διαδικασία μεταξύ κράτους και πολιτών με Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης για τη δημιουργία ενός εθνικού δικαίου. Την πρωτοβουλία πάντοτε την έχει ο ισχυρός, ο οποίος οφείλει να πείσει ότι είναι δίκαιος και δεν κάνει διακρίσεις. Ότι φροντίζει για το κοινό καλό, το οποίο σαφώς προηγείται του ατομικού. Ότι αυτός πρώτος, σε δύσκολους καιρούς, υποβάλλει εαυτόν σε θυσίες και στη συνέχεια απαιτεί από τους πολίτες. Ότι αυτό που εισπράττεται επιστρέφει με παροχές κοινωνικές, παροχές ανταπόδεικτες στη γειτονιά, στην περιοχή, στο περιβάλλον.

Όταν τώρα υπάρξει φορολογική συνείδηση, το κράτος ελαχιστοποιεί την ανάγκη και επακόλουθα το κόστος λειτουργίας του φοροεισπρακτικού μηχανισμού του.

Επιπροσθέτως, η ποιότητα της Δημοκρατίας και η Ελευθερία που χαρακτηρίζει μία κοινωνία είναι αντιστρόφως ανάλογη των καταναγκαστικών μέτρων που επιβάλλει το κράτος. Όταν λοιπόν διαπιστώνουμε αύξηση των μέτρων αναγκαστικής επιβολής των κοινωνικών κανόνων, μειώνεται (παύει να εξελίσσεται, οπισθοδρομεί) τόσο η Δημοκρατία, όσο και η Ελευθερία.

Βέβαια όλοι θεωρούμε σωστό να διεκδικούμε και να ασκούμε τα δικαιώματά μας. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε, ότι κάθε δικαίωμα και η άσκησή του, προϋποθέτει ή στηρίζεται σε μία υποχρέωση: η ελευθερία, εθνική και ατομική, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στη σύνταξη, στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό και στην υποχρέωση του πολίτη να συνεισφέρει ανάλογα με τις δυνατότητές του

Η όποια αλλαγή επιχειρείται με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος, για να είναι μακροπρόθεσμα βιώσιμη, θα πρέπει να στηρίζεται και σε αλλαγή νοοτροπίας που μπορεί να προκύψει από την εκπαίδευση και τη δημιουργία συνείδησης υποχρεώσεων προς το σύνολο.

Το θέμα της φορολογικής συνείδησης είναι πρωτίστως θέμα παιδείας και κουλτούρας.

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, κάθε κράτος και κάθε πολίτευμα στη Γη θεραπεύει μέσω της εκπαίδευσης τον εαυτό του. Τα παιδιά μας, ξεκινώντας από τον παιδικό σταθμό ή το νηπιαγωγείο, εντάσσονται σε σύνολα και κοινωνικοποιούνται, μαθαίνουν για την πατρίδα και εθνικοποιούνται, μαθαίνουν για τη δημοκρατία και πολιτικοποιούνται. Όμως στα βιβλία του σχολείου δεν υπάρχει κεφάλαιο για τις υποχρεώσεις προς το κοινωνικό σύνολο. Πρέπει ισόρροπα και παράλληλα με την εκμάθηση των δικαιωμάτων να καλλιεργηθεί η αίσθηση της ευθύνης και των υποχρεώσεων απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Να υπογραμμίζεται με κάθε μέσο και σε κάθε ευκαιρία η υποχρέωση του πολίτη να πληρώνει τους φόρους του, ως σημαντική διαδικασία συμμετοχής στα κοινά. Γιατί καμία κοινωνία δεν πέτυχε και δεν μπορεί να πετύχει να σέβονται οι πολίτες τους νόμους και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους στηριζόμενη αποκλειστικά ή κυρίως σε καταναγκαστικούς μηχανισμούς.

Τα παιδιά πρέπει να μάθουν ότι οι υποχρεώσεις συνιστούν την απαραίτητη και αναγκαία προϋπόθεση ύπαρξης και άσκησης των δικαιωμάτων μας. Πρέπει να μάθουν, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος και, κυρίως, του παραδείγματός μας, ότι εργαζόμαστε με συνέπεια, ότι η ανάληψη δημοσίων θέσεων συνιστά λειτούργημα και όχι μέσο πλουτισμού, ότι πρέπει ευσυνείδητα να συνεισφέρουμε ανάλογα με τις δυνατότητές μας και, ενδεχομένως, ότι οι κατά τον Θουκυδίδη «άτιμοι» δεν είναι μόνο όσοι δεν συμμετέχουν στα κοινά, αλλά και οι φοροφυγάδες.

Ένα ιδανικό φορολογικό σύστημα είναι αυτό το οποίο αποσκοπεί στην είσπραξη των δημοσίων εσόδων με το χαμηλότερο δυνατό κόστος, τόσο για την πολιτεία, όσο και τους φορολογούμενους πολίτες και πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις :

- Να είναι απλό, επαρκές, σαφές, ευέλικτο και προσαρμοστικό στις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.
- Να είναι Φιλικό, τόσο απέναντι στον πολίτη, όσο και τους υπαλλήλους του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών. Η φιλικότητα απέναντι στον πολίτη συνίσταται στην απλούστευση διεκπεραίωσης διαδικασιών, με εναλλακτικούς τρόπους, ελαχιστοποίηση της αυτοπρόσωπης παρουσίας σε φορολογικές υπηρεσίες, ελαχιστοποίηση των διαφορών που κρίνονται από τη δικαιοσύνη καθώς και της ανάμιξης ελεγκτικών οργάνων. Αναφορικά με τους υπαλλήλους, στην ευχέρεια χειρισμού των υποθέσεων, περιορισμό λαθών, καθυστερήσεων και ερωτημάτων, στη χορήγηση πληροφοριών,

ουσιώδους βοήθειας και εξυπηρέτησης προς τους φορολογούμενους για την ικανοποίηση των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Αποτέλεσμα είναι η καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών και η βελτίωση των συνθηκών εργασίας των υπαλλήλων. Συμβάλει στη βελτίωση των σχέσεων κράτους - πολίτη και την εγκαθίδρυση σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο μερών.

- Να διέπεται από την «αρχή της οικονομικότητας», το κόστος της είσπραξης των φορολογικών εσόδων δε θα πρέπει να υπερβαίνει το όφελος το οποίο αποκομίζει το κοινωνικό σύνολο από αυτή. Η έννοια της οικονομικότητας έχει να κάνει τόσο με το κόστος και την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών, όσο και τις επιπτώσεις στους τομείς, στήριξης της απασχόλησης, τόνωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας και προάσπισης του δημόσιου συμφέροντος.
- Να στοχεύει στην επίτευξη της δίκαιης διανομής του εισοδήματος και του πλούτου. σύμφωνα με τις αντιλήψεις του κοινωνικού συνόλου περί κοινωνικής δικαιοσύνης.
- Να ικανοποιεί την αρχή της αποτελεσματικότητας, τα αποτελέσματα από τη λειτουργία του να είναι τα βέλτιστα δυνατά, σε όρους είσπραξης δημοσίων εσόδων και επίτευξης των στόχων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.
- Να είναι ευέλικτο και προσαρμοστικό, στις συνεχώς μεταβαλλόμενες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.
- Οι φορολογικές διαδικασίες πρέπει να χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της αναγκαιότητας, σε διαφορετική περίπτωση να γίνεται εκτίμηση εάν θα πρέπει να παραμείνουν ως έχουν, να τροποποιηθούν ή να καταργηθούν.
- Να πληροί το κριτήριο της καταλληλότητας, το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο πρέπει να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες οι οποίες έχουν διαμορφωθεί και να είναι συναφές με αντίστοιχα άλλων χωρών ίδιου επιπέδου ανάπτυξης, η ανήκουν σε κοινούς υπερεθνικούς οργανισμούς.
- Να πληρούνται τα κριτήρια της διαφάνειας και της δημοσιότητας αναφορικά με τη θέσπιση των διαδικασιών, οι οποίες πρέπει να αποτελούν απόρροια διαλόγου με το κοινωνικό σύνολο. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η καταλληλότητα, η φιλικότητα, η πιθανότητα εφαρμοσιμότητας και αποδοχής. Η ασάφεια και πολυπλοκότητα διαδικασιών, ενισχύει τα φαινόμενα αδιαφάνειας και παρατυπιών.

Σε κάθε περίπτωση πριν την εφαρμογή οποιουδήποτε μέτρου πρέπει να γίνονται μελέτες, έρευνες και μετρήσεις από ειδικούς επιστήμονες ούτως ώστε το κράτος να αφογκράζεται την κοινωνία και να προϋπολογίζονται οι συνέπειες των μέτρων. Συνετό θα ήταν να γίνεται σύγκριση της φορολογικής νομοθεσίας και των αποτελεσμάτων αυτής σε διάφορα κράτη σε ευρωπαϊκό κυρίως, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο με τη χρήση στατιστικών στοιχείων, έτσι ώστε να επιλεγεί μεταξύ άλλων το πιο αποτελεσματικό νομοθετικό πλαίσιο και γενικότερα φορολογικό σύστημα.

Όμως βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική εφαρμογή των παραπάνω μέτρων είναι η συμμόρφωση της φορολογικής νοοτροπίας και συνείδησης των Ελλήνων. Η «αλλαγή κουλτούρας» και ηθικού αναπροσανατολισμού της ελληνικής κοινωνίας για την καταπολέμηση της φορολογικής απάτης όπου εφαρμόζεται και αυτό επιτυγχάνεται μόνο από την πλήρη κατανόηση του φαινομένου που έχει αποτελέσματα όχι μόνο συλλογικά αλλά και ατομικά για τον καθένα.

## Ελληνική βιβλιογραφία

- **Αγαπητός, Γ.Ι.**, 2004β. Νέα Μακροοικονομική και Ορθολογικές Επιχειρηματικές Αποφάσεις – Θεωρητική και Εφαρμοσμένη. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη
- **Βαβούρα, Ι., Καραβίτη, Ν., Τσούχλου, Α.** 1992. Οι επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας του δημοσίου τομέα στην ανάπτυξη της παραοικονομίας: Η περίπτωση της Ελλάδας. Τόμος Α, σελ. 90-99.
- **Βελέντζας, Γ.** 2004. Οικονομικό Φορολογικό Δίκαιο. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ius.
- **Βιρβιδάκης, Στ.** 1997. Η αριστοτελική ηθική και οι σύγχρονες αντιθεωρητικές τάσεις στο χώρο της ηθικής φιλοσοφίας. στον τόμο *Αριστοτέλης: Οντολογία, Γνωσιοθεωρία, Ηθική, Πολιτική Φιλοσοφία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.
- **Γεωργακόπουλου, Θ.Α.**, 2005. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένουσελ. 293-294.
- **Γεωργακόπουλος, Θ. Πάσχος, Π.** 2003. Εισαγωγή στη φορολογία. 2η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.
- **Γεωργακόπουλος, Θ.**, 2012. Εισαγωγή στην Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.
- **Δουβής, Π.**, 2008. Offshore δραστηριότητες. Αθήνα.
- **Ζησιάδης, Β.**, 2002. Η οικονομική εγκληματικότητα. Το ουσιαστικό και δικονομικό οικονομικό ποινικό δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλας
- **Καζαντζής, Χ.**, 2006. Ελεγκτική και Εσωτερικός έλεγχος. Αθήνα: Bussiness Plus.
- **Κουράκης, Ν.** 2007. Τα Οικονομικά Εγκλήματα II Ειδικό Μέρος. Β' Τόμος. Εκδόσεις: Αντ. Σακκουλά.
- **Λιαργκόβας, Π.**, 2010. Σύγχρονα θέματα της Ελληνικής & Διεθνούς Οικονομίας. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- **Μανειώτης, Β.**, 1990. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μια πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης. στο Παραοικονομία, Εκδόσεις Κριτική.
- **Μανειώτης, Β.**, 1990. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Ταυτίζονται ή διαφέρουν. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- **Μαρξ, Κ.** 1978. Το *Κεφάλαιο, Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας. Τόμος τρίτος*, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
- **Μαστρογιάννη, Φ.** 2016. . Φορολογικός έλεγχος εξωχώριων/offshore εταιρειών σε Ελλάδα και Κύπρο. - Αθήνα : Αρναούτη.
- **Μούσης, Ν.**, 1999. Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική. 8<sup>η</sup> έκδοση. Εκδόσεις Παπαζήσης.
- **Πανταζοπούλου, Ν.Ι.**, 1980. Ο Αριστοτέλης και οι Σοφιστές: ο κοινωνικοπολιτικός στοχασμός στην κλασική Ελλάδα. στον τόμο *Αριστοτελικά*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- **Παπάς, Α.**, 1999. Εισαγωγή στην ελεγκτική. Εκδόσεις Μπένου.
- **Σταματόπουλος, Δ.Π. Καραβοκύρης, Α.Γ.** 2009. Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων. 6η έκδοση. Αθήνα: Σταματόπουλος, Δ.Π. Καραβοκύρης, Α.Γ.
- **Τάτσος, Ν.**, 2001. Η παροοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.

- **Τάτσος, Ν.**, 2012. Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σελ. 37-55
- **Φλώρος, Α.**, 2010. Φορολογική Λογιστική. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική.
- **Χιόνης, Π.Δ., Κορρές, Γ.**, 2003. Ελληνική Οικονομία-Οικονομική Πολιτική & Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- **Düring, I.** 1994. *Ο Αριστοτέλης. Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του*. Τόμος Β' Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- **Hillman, A.L.** 2013. Δημόσια οικονομική και δημόσια πολιτική: Αρμοδιότητες και περιορισμοί του κρατικού παρεμβατισμού. 1<sup>η</sup> Έκδοση. Μεταφρασμένο από Αγγλικά σε Ελληνικά από Κολαίτη, Ρ. Εκδόσεις Παπαζήση.
- **Smith, A.**, 2012. **Η θεωρία των συναισθημάτων. Εκδόσεις Παπαζήση.**
- **Stiglitz, J.E.** 1943. Οικονομική του δημόσιου τομέα. Μεταφρασμένο από Αγγλικά σε Ελληνικά από Κυπριανίδη. Αθήνα: Εκδόσεις Κρητική.

### Ξένη βιβλιογραφία

- **Burg, D.F.** 2004. A World History of Tax Rebellions. Routledge.
- **Guthrie, W.K.C.** 1991. *Σωκράτης*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- **Li, J.** 1990. Taxation in the People's Republic of China. Praeger.
- **Mackenzie, B., Njikizana, T., Coetsee, D., Chamboko, R., Colyvas, B., Hanekom, B. and Selbst, E.** 2014. Income Taxes, in 2014 Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards. NJ: JohnWiley&Sons, Inc.
- **Michael, V.P.** 1997. Human Resource Management and Human Resources. Mumbai: Himalaya Publishing House.
- **Mill, J.S.**, 1848. Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy. 7<sup>th</sup> edition. London: Longmans, Green and Co.
- **Reda, J.F., Reifler, S. and Stevens, M. L.** 2014. Tax Rules and Issues, in The Compensation Committee Handbook. 4<sup>th</sup> Edition. NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- **Robinson, J. and Eatwell, J.** 1973. Introduction to Modern Economics.
- **Rosen, H., Gayer, T., Ράπανου, Β. και Καπλάνογλου, Γ.** 2009. Δημόσια Οικονομική: Σύγχρονη Θεωρία και Ελληνική Πραγματικότητα, Κεφάλαιο 3. Εκδόσεις Κρητική.

### Ελληνική αρθρογραφία

- **Γκουμπανιτσάς, Γ.** 2004. Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου.
- **Ζήσης, Ι.** 2003. Πράσινο Επιχειρείν. Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων, Αθήνα.
- **IOBE** 2012. Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της.
- **Πανέρης, Ι.**, 1982. Ο Εύδημος του Αριστοτέλη σε σχέση με το Φαίδωνα του Πλάτωνα. Συμβολή στο πρόβλημα 'πρώιμος Αριστοτέλης και Πλάτων'. Περιοδικό Φιλολόγος 30 .

- **Πατσαβέλλα, Λ.**, 2006. Οι νομοθετικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες- οι νεότερες εξελίξεις. Ποινικά Χρονικά.
- **Παυλόπουλος, Π.**, 1987. Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση. Αθήνα: Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.
- **Φορολογική Επιθεώρηση**. 2008. «Διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης στους μαθητές των λυκείων της Σουηδίας μέσω σεμιναρίου πραγματοποιούμενου από την Σουηδική Φορολογική Διοίκηση». (709):1103.

## Ξένη αρθρογραφία

- **Alm, J., McClelland, G.H. and Schulze, W.D.** 1992. Why Do People Pay Taxes?. *Journal of Public Economics*. 48: 21-48.
- **Alt, J., Preston, I. and Sibieta, L.** 2010. The Political Economy of Tax Policy. *Dimensions of Tax Design: The Mirlees Review*, pp.1204-1279. Oxford: Oxford University Press.
- **Buchanan, J.M.** 1984. The Ethical Limits of Taxation. *Scandinavian Journal of Economics*, 86(2):102-114.
- **Fisher, Allan.G.B.** 1939. Production, Primary, Secondary and Tertiary. *Economic record*, 15(1):24-38.
- **Laxton, D., Meredith, G., Rose,D.** 1995. Asymmetric Effects of Economic Activity on Inflation: Evidence and Policy Implications. *IMF Economic Review*.42(2): 344–374.
- **OECD.** 2004. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance. Centre for Tax Policy and Administration.
- **Pommerehne, W.W., Hart, A. and Frey, B.S.,** (1994). Tax Morale, Tax Evasion and the Choice of Policy Instruments in Different Political Systems, *Public Finance*. 49 (Supplement): 52-69.
- **Riahi-Belkaoui, A.** 2004. Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 13.
- **Schneider, F.** 2015. Tax evasion, shadow economy and corruption in Greece and other OECD countries: some empirical facts.
- **Song, Y. and Yarbrough,T.E.,** 1978. Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey. *Public Administration Review*,38(5):442-452.
- **Southerland, E.H.,** 1940. White-Collar Criminality. *American Sociological Review*,5(1):2-10.
- **Tan, L.M. and Fatt, C.C.** 2000. The impact of tax knowledge on the perceptions of tax fairness and attitudes towards compliance. *Asian review of accounting*, 8 (1):44 - 57.
- **The Nordic countries: the next supermodel.2013.** The Economist.

- **Torgler, B.**, 2005. Tax Morale and Direct Democracy. European Journal of Political Economy 21(2): 525–31.
- **Torgler, B. & Schneider, F.G.** 2007β. Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis. CESifo working paper, No. 1923.

## Ιστότοποι

**Παραγωγικοί συντελεστές.** [Online] Διαθέσιμο στη: <https://www.euretirio.com/paragogikoi-syntelestes>[Ανακτήθηκε 8 Ιανουαρίου 2017]

**Gross Domestic Product.** [Online] Διαθέσιμο στη:<http://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp>  
(Ανακτήθηκε 9 Ιανουαρίου 2017)

**Το Άρθρο 4: (Ισότητα των Ελλήνων)** (Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/>  
(Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017).

**Το Άρθρο 22 :(Προστασία της εργασίας)**  
(Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-22/>. (Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017).

**Το Άρθρο 106: (Κράτος και εθνική οικονομία)** (Online) Διαθέσιμο στη <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-110/>.  
(Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου 2017).

**Βικιπαίδεια, Ο ορισμός της Φοροδιαφυγής.** Διαθέσιμο στην: [el.wikipedia.org](http://el.wikipedia.org). (Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2017).

**Ο ορισμός της διαφθοράς** [Online] Διαθέσιμο στη: <http://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp> (Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2017)

**Βικιπαίδεια:Ο ορισμός της ηθικής.** Διαθέσιμο στην <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%AE>.  
(Ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017).



**Το Άρθρο 38 του Ν. 4174/2013.** (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4174/year/2013/article/38> (Ανακτήθηκε στις 4 Μαΐου 2017)

**Το Άρθρο 66 του Ν. 4174/2013 (Εγκλήματα φοροδιαφυγής).** (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4174/year/2013/article/66> (Ανακτήθηκε στις 4 Μαΐου 2017)

**Το Άρθρο 15 του Ν. 4172/2013 (Φορολογικός συντελεστής).** (Online) Διαθέσιμο στη: <https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4172/year/2013/article/15>(Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου 2017)

**Μαρκάζος,Κ.** 2016. Πότε... χάσαμε τη φορολογική μας συνείδηση? [Online] Διαθέσιμο στη: <http://www.euro2day.gr/specials/opinions/article/1434147/pote-hasame-th-forologikh-mas-syneidhsh.html>. (Ανακτήθηκε στις 5 Ιουλίου 2017)

**Φορολογική συμμόρφωση και επιβολή.** 2017. (Online) διαθέσιμο στη:<http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan-forologiki-symmorfosi-kai-epiboli&dr=tvxsmrstvxs>. (Ανακτήθηκε στις 13 Ιουλίου 2017)

**Εφημερίδα «το Βήμα»** 2015. Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές εργαλείο για την πάταξη της φοροδιαφυγής . <http://www.tovima.gr/> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2017).

**Οικονομία και ανάπτυξη στην Ελλάδα.** 2017. [Online] Διαθέσιμο στην : [http://www.tovima.gr/files/1/2017/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CC%81%CE%B1%CF%83%CE%B7\\_Kapa%20Research.pdf](http://www.tovima.gr/files/1/2017/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CC%81%CE%B1%CF%83%CE%B7_Kapa%20Research.pdf) (Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου 2017).

**Εφημερίδα «Καθημερινή».** 2016. Μαθήματα φορολογικής συνείδησης στα θρανία. <http://www.kathimerini.gr>(Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2017).

**Τα φορολογικά μέτρα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη φορολογική διαφάνεια. Η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών καθίσταται κεντρικό ζήτημα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.** 2015. Διαθέσιμο στη: <https://www.taxexperts.gr> (Ανακτήθηκε στις 1 Αυγούστου 2017).

**Rosenberg, M. 2007. Thesectorsoftheeconomy**[Online] Διαθέσιμο στη:  
<https://www.thoughtco.com/sectors-of-the-economy-1435795> (Ανακτήθηκε στις 29 Αυγούστου  
2017)

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

### Η Φορολογική ηθική των παραγωγικών τάξεων στις μέρες μας

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο πτυχιακής εργασίας του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Μεσολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 25 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και σχεδιάστηκε έτσι ώστε να απαιτεί λιγότερο από 5 λεπτά να συμπληρωθεί. Δεν είναι ονομαστικό και δεν απαιτεί συμπλήρωση προσωπικών δεδομένων Σας ευχαριστούμε εκ των πρότερων για την συμμετοχή σας.  
\* Απαιτείται

#### 1.Φύλο: \*

- Άντρας
- Γυναίκα

#### 2.Ηλικιακή ομάδα: \*

- 18-25
- 26-35
- 36-45
- 46-55
- 56-65
- 66 και άνω

#### 3.Το μορφωτικό σας επίπεδο σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες ανήκει: \*

- ΙΕΚ - Ανώτερη Σχολή
- ΤΕΙ - Πανεπιστήμιο
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Κανένα από τα παραπάνω

#### 4.Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες επαγγελματιών ανήκετε ; \*

- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Συνταξιούχος

- Φοιτητής
- Καθηγητής
- Ελεγκτής

5. Πιστεύετε ότι η φορολογία στην Ελλάδα είναι αυξημένη; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

6. Πόσο συχνά επαναλαμβάνεται η ίδια φορολογική πολιτική των κυβερνήσεων; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

7. Πόσο αναγκαίο πιστεύετε ότι είναι να γίνει φορολογική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα του 2016; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

8. Τα πολύπλοκα φορολογικά συστήματα πόσο εμποδίζουν τις ξένες επενδύσεις; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

9. Κατά τη γνώμη σας, πόσο καλά αμείβονται οι παραγωγικές τάξεις; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

10. Πόσο σας ικανοποιεί η αντιμετώπιση που έχετε από τα ελεγκτικά κέντρα; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

11. Πόσο επηρεάζει ο πολιτισμός τη φορολογική ηθική; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

12. Πόσο καλά πληροφορημένο θεωρείς τον εαυτό σου σχετικά με τις φορολογικές υποθέσεις και τις φορολογικές παροχές; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

13. Οι φόροι πόσο αναγκαίοι είναι για το κράτος; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

14. Πρέπει να τιμωρείται η φοροδιαφυγή? \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

15. Είστε πλήρως ενημερωμένοι για τα θετικά και τα αρνητικά της απόκρυψης των εισοδημάτων από την εφορία; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

16. Πόσο μπορούν οι πολίτες να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

17. Πόσο επηρεάζει η φοροδιαφυγή το κράτος και την πολιτική στο 2015-2016? \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

18. Πόσο επηρεάζει η φοροδιαφυγή την κοινωνία στο 2015-2016; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

19. Κατά τη γνώμη σας πόσο μπορεί να δικαιολογηθεί η φοροδιαφυγή; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

20. Πόσο πραγματικά επιβλαβής είναι η διαφθορά στην ανάπτυξη; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

21. Πιστεύετε ότι τα ζητήματα ηθικής είναι ένας από τους παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφεύγουν; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

22. Η μείωση του εισοδήματος των φορολογουμένων πόσο αρνητικά επηρεάζει τη φορολογική τους συνείδηση; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

23. Πόσο εύκολο πιστεύετε ότι είναι κάποιος να αποκρύψει τα εισοδήματά του από την εφορία; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

24. Πόσο επιρρεπείς είναι οι πολίτες στη φοροδιαφυγή, αν τα φορολογητέα εισοδήματα είναι μεγαλύτερα; \*

- Πολύ
- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου

25. Θα είχε καλύτερα αποτελέσματα η είσπραξη φόρων και ο έλεγχος αν τον αναλάμβαναν ιδιωτικές επιχειρήσεις; \*

- Πολύ

- Αρκετά
- Λίγο
- Καθόλου